

การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

Islamic Educational Management in Bulone Island Satun Province

อับดุลเลาะ หมัดอะดัม

Abdulloh Mad-adam

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Education in Islamic Educational Administration and Management

Prince of Songkla University

2558

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล
 ผู้เขียน นายอับดุลเลาะ หมดอะด้า
 สาขาวิชา การบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อะห์มัด ยี่สุนทร)

.....ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อะห์มัด ยี่สุนทร)

.....กรรมการ
 (ดร.ซัมซู สาอุ)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จารูว์จน์ สองเมือง)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพล ศรีชนะ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อะหมัด ยี่สุนทร)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(นายอัปคุลเถาะ หมัดอะด้า)

นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อนและ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นายอับดุลเลาะ หมัดอะค้ำ)

นักศึกษา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ชื่อวิทยานิพนธ์	การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล
ผู้เขียน	นายอับดุลเลาะหะ หมัดอะด้า
สาขาวิชา	การบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม
ปีการศึกษา	2557

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล 2) ศึกษาระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล และ 3) ประมวลแนวทางในการจัดการการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล เป็นวิจัยเชิงพรรณนา ทำการศึกษาเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล จำนวน 10 คน ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ เข้าใจบริบทและเคยปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชนเกาะบูโหลนจำนวน 24 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลาม จำนวน 216 คน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1) บริบททางสังคมพบว่า ประชาชนประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก ส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยโดยเฉพาะทางด้านการศึกษาอิสลามและส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านอัลกุรอานได้ ชุมชนไม่มีการเรียนการสอนในระดับตาดิก้าหรือฟิรดูอินแต่มีการเรียนการสอนรายวิชาอิสลามศึกษาในโรงเรียนสามัญ ไม่มีอิหม่ามหรือผู้นำทางด้านศาสนาที่เป็นคนในชุมชนเองมีเพียงอาสาสมัครจากแผ่นดินใหญ่มาทำหน้าที่และนำละหมาดวันศุกร์หรือในช่วงที่มีพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ประชาชนบางส่วนยังคงมีการพึ่งพิงพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ มีรายได้น้อยกว่าหรือเพียงพอกับรายจ่ายเท่านั้นส่วนใหญ่มีหนี้สิน มีการปฏิสัมพันธ์กันภายในชุมชนสูงเช่น การแต่งงานกันเองภายในตระกูลเครือญาติและระหว่างตระกูล รวมทั้งกับชุมชนภายนอกก็มีการไปมาหาสู่กัน ขาดการเข้าถึงสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอย่างเพียงพอ เช่น ไฟฟ้า น้ำอุปโภคบริโภค การบริการด้านอนามัยและสาธารณสุข

2) ประชาชนมีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีความต้องการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษาในระบบอยู่

ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านการศึกษานอกระบบและด้านการศึกษาตามอัธยาศัยมีความต้องการอยู่ในระดับมาก

3) ประมวลแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลาม พบว่า ด้านการศึกษาในระบบควรพัฒนาการจัดการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนสามัญ ให้มีความเข้มข้นมากขึ้นและทำให้มีชีวิตชีวา ด้านการศึกษานอกระบบ จำเป็นต้องผลักดันให้มีสยิดได้รับการรองรับการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อเป็นฐานนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน และในระยะสั้นจะต้องประสานผู้มีจิตอาสาเป็นผู้สอน ส่วนในระยะยาวจะต้องส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นหรือปริญญาตรี เพื่อกลับมาพัฒนาชุมชนและเป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นต่อไป

Prince of Songkla University
Pattani Campus

Thesis Title	Islamic Educational Management in Bulone Island Satun Province
Author	Mr.Abdulloh Mad-adam
Major Program	Islamic Educational Administration and Management
Academic Year	2014

ABSTRACT

This research aims 1) to study social roles of Muslim community in Bulone Island in Satun Province, 2) to study level of demand for Islamic Education of Muslim community in Bulon Island, Satun Province, and 3) to compile guidelines for Islamic educational management in the Bulon community, Satun province. This descriptive study used both qualitative and quantitative method in which the data was collected by using interviews and questionnaires. Data was mainly collected from 10 villagers in the Bulon Muslim community, 24 experienced scholars who understand the contextual setting and used to work in community development in the Bulon Island and 216 representative samples. These samples were used to study the level of demand for Islamic educational management. Percentage, average, and standard division (S.D.) were employed for statistical analysis.

The results of the research as follows;

1) On social roles, it was found that the majority of villagers work as fishermen and most of them lack of education, especially in Islamic education, and are incompetent to recite al-Qur'an. No Islamic education in Tadiqa or Fardu-in is taught, however; Islamic studies are taught in government schools. There is no Imam or religious leaders in the community, but there is a volunteer from mainland who only comes to lead Friday prayer and/or important religious rituals. It was found from the research that some villagers still believe in superstition, the income earned is low and insufficient for expenditure, and most villagers are in debt. The internal interaction among community is high as there are marriages within relatives and clan, and the external intercourse is sociable. The community lacks of accessing infrastructures such as electricity, water, consumer goods, and sanitation and healthcare services.

2) In overall, the level of demand for Islamic educational management is high. When considering each aspect, it was found that the level of demand for formal Islamic education is very high, it was then followed by the demand for non-formal and informal education which are at high level.

3) On compilation of guidelines for Islamic educational management, it was found that Islamic studies that have already been taught in government schools should be strengthened and dynamic. Non-formal education should be precipitated in mosque as a place for Islamic education that needs to be registered legally. In short term solution, coordinating work must be done to get volunteers who will work voluntarily as teachers, while in a long term, children and youths must be supported to attain education that is higher than secondary level or degree level in order for them to return home for developing their community and to be strong role model to inspire the next generation.

Prince of Songkla University
Pattani Campus

عنوان البحث تسيير عملية التربية الإسلامية في جزيرة بولون محافظة ستول

الباحث عبدالله مد آدم

القسم الإدارة والتنفيذ للتربية الإسلامية

العام الجامعي 1435 هـ / 2014 م

مستخلص البحث

يهدف هذا البحث إلى : (1) التعرف على مجتمع جزيرة بولون المسلمة في محافظة ستول. (2) التعرف على مدى الرغبات لأهل القرية في تفعيل العمليات التربوية الإسلامية. (3) تدوين طرق تفعيل عملية التربية الإسلامية في القرية. وانتهج الباحث النهج الوصفي، وذلك يتم الدراسة بالنوعية والكمية، وتم جمع البيانات الهامة من خلال الاستبانة والمقابلات الشخصية من أهل القرية عددهم 10 أفراد، والمتقفون ذوو الخبرات عن الجزيرة المدركين عنها الذين قد شاركوا في تنمية المجتمع عددهم 24 مثقفاً، والعينة المدروسة عن رغبات أهل القرية في عمليات التربية الإسلامية عددهم 216 فرداً، ثم القيام بتحليل البيانات ووصفها من خلال النسب المئوية، والمتوسطات الحسابية (M)، والانحراف المعياري (σ). ومن أبرز النتائج ما يلي:

(1) الجانب الاجتماعي توصل إلى أن أهل القرية اقتاتوا من صيد البحر أساساً، أغلبهم ممن لا يتلقون التربية سيما التربية الإسلامية ولا يستطيعون أن يقرأوا القرآن، وليس في القرية التعليم الأساسي كروضة الأطفال أو نحوها إلا في المدارس الحكومية في مادتها التربية الإسلامية، وليس لدى أهل القرية ممن كان له الكفاءة في الإمامة أو الوازع الديني إلا من خارج القرية ممن كان متطوعاً ليؤم الناس في صلاة الجمعة أو في المناسبات الدينية فقط، وبعض أهل القرية ما زال في تمسكهم بالسحر والمشعوذة، كانوا قليل الدخل أو كافية في النفقات وأكثرهم مدينون، ولهم صلة الرحم قوية من خلال الزواج بينهم من الأقرباء. وأهل القرية ولديهم التواصل فيما بينهم وبين خارج القرية وعدم توفر البنى التحتية كالتيار الكهربائي والمياه والخدمات الصحية والطبية.

(2) أغلب أهل القرية لديهم رغبات في التربية الإسلامية في صورتها العامة وأما بالتفصيل توصل إلى أن الرغبات في التربية الإسلامية وتوظيفها ضمن النظام التعليمي في مستوى الأعلى، وأما التعليم اللانظامي والتعلم الذاتي لديهم رغبات في المستوى العالي.

(3) مجموع طرق تفعيل عملية التربية الإسلامية توصل إلى أن جانب التعليم النظامي يتطلب أن يطور عمليات تفعيل التربية الإسلامية المدروسة في المدارس الحكومية إلى أكثر مكثفاً مما كانت وأكثر

حيوية، وأما جانب التعليم اللانظامي؛ فالمسجد يتطلب أن يسجل عند الحكومة تسجيلاً شرعياً ليكون قاعدة لتفعيل التربية الإسلامية، وفي المدى القريب أن يستقدم المتطوعين ليكونوا معلمين، وفي المدى البعيد أن يعزز النائشين والشباب أن يتلقون التربية الإسلامية في المستوى الأعلى من مرحلة المتوسط والبيكالوريوس ليكون مربي المجتمع وقدوة للجيل القادم.

Prince of Songkla University
Pattani Campus

กิตติกรรมประกาศ

อัลฮัมดุลิลลาฮฺ ขอชูโกร ขอขอบคุณอัลลอฮ์ ﷻ ที่ได้เมตตาว่าผู้ด้อยจน วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อะหมัด ยี่สุนทรง อาจารย์ ที่ปรึกษา ที่ได้ให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไขเนื้อหา ตลอดจนติดตาม ความก้าวหน้าในการดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์จนมีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความ กรุณาเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง ดร.ซุมซุ สาอุ และผู้ช่วย ศาสตราจารย์ ดร. จารูวัจน์ สองเมือง ที่ได้เกียรติและสละเวลาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมทั้งได้กรุณาให้คำแนะนำ ดิชม ตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติม จนทำให้วิทยานิพนธ์นี้มีความสมบูรณ์

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ซุกรี หะยีสาแม ที่ได้แนวคิดที่ดีแก่ผู้วิจัยเสมอมา ตลอดจนเป็นผู้จุดประกายในการเลือกหัวข้อเพื่อจัดทำวิทยานิพนธ์นี้

ขอขอบคุณ ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิเลาะ แวอุเซ็ง อาจารย์สุวรรณิ หลังปูเต๊ะ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒิสักดิ์ พิศสุวรรณ ที่กรุณา ตรวจสอบและแนะนำวิธีการสร้างเครื่องมือในการทำวิจัย

ขอขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิ ชาวบ้านชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบูโหลน คณะครูโรงเรียน บ้านเกาะบูโหลนทุกท่าน ที่ได้สละเวลาในการให้ข้อมูลในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนอำนวยความสะดวกในการเดินทางไปเก็บข้อมูลและให้ที่พักแก่ผู้วิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่มอบทุนอุดหนุน การวิจัย บรรดาคณาจารย์ที่ให้การช่วยเหลือ รวมทั้งเจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษาที่ได้อำนวยความสะดวก ให้การช่วยเหลือในการติดต่อประสานเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ นายรอเซบ หมัดอะด้า (บิดา) นางสือด๊ะ หมัดอะด้า (มารดา) ที่เลี้ยงดู ผู้วิจัยมาจนเติบโต และคอยขอพร ﷻ ให้แก่ผู้วิจัยให้ประสบความสำเร็จอย่างสม่าเสมอ ขอขอบคุณ นางสาวนุรี หวันระ โส๊ะ(ภรรยา) ที่คอยดูแลผู้วิจัยเสมอมา รวมทั้ง ดร.ประทีปจิตร นิละไพจิตร เพื่อนผู้ที่คอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์นี้ ตลอดจนทีมงานปัตตานีฟอรั่ม ญาคี พี่น้องและเพื่อนร่วมรุ่นที่เกี่ยวข้อง ที่คอยให้การช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอมา

ผู้วิจัยขอพรจากอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงอภัยในความผิดพลาดต่างๆ ที่พึงมี และโปรด ประทานความรัก ความเมตตา ความปลอดภัยและคุณงามความดี แก่บุคคลดังกล่าวด้วยเทอญ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์นี้ที่ได้กล่าวนาม อามีน

อับดุลเลาะ หมัดอะด้า

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
ABSTRACT	(7)
مستخلص البحث	(9)
กิตติกรรมประกาศ	(11)
สารบัญ	(12)
รายการตาราง	(14)
รายการภาพประกอบ	(16)
ตารางปริวรรตอักษร	(17)
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 คำถามการวิจัย.....	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	4
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม.....	8
2.2 ประเภทของการจัดการศึกษาทั่วไป.....	22
2.3 ประเภทของการจัดการศึกษาอิสลาม.....	32
2.4 ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ.....	42
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมุสลิม.....	48
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	51
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	56
3.2 สถานที่ศึกษา.....	60
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	62
3.4 วิธีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	62
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	63

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
3.6. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล	65
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	67
3.8 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	68
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
4.1 การศึกษาบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล.....	71
4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ.....	96
4.3 ประมวลแนวทางในการจัดการการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิม เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล.....	104
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	
5.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	117
5.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย.....	117
5.3 สรุปผลการวิจัย.....	118
5.4 อภิปรายผลการวิจัย.....	121
5.5 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	132
5.6 ข้อเสนอแนะในการจัดทำวิจัยครั้งต่อไป.....	133
บรรณานุกรม	134
ภาคผนวก ก แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย	144
ภาคผนวก ข ผลการหาคุณภาพแบบสอบถาม	153
ภาคผนวก ค เอกสารราชการ	158
ภาคผนวก ง รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย	165
ประวัติผู้เขียน	166

รายการตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาเชิงคุณภาพ.....	57
2 แสดงรายละเอียดของผู้ทรงคุณวุฒิ.....	58
3 แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ.....	60
4 แสดงกำหนดการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง.....	65
5 แสดงสถานที่สำคัญ สถานบริการและลักษณะพิเศษในหมู่บ้าน.....	78
6 แสดงจำนวนและค่าร้อยละเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของประชาชนในชุมชนมุสลิม หมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาศาสนา อาชีพ และรายได้	96
7 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของระดับความต้องการ ต้องการใน การจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล โดยภาพรวมและรายด้าน.....	98
8 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน(S.D.)ของระดับความต้องการในการ จัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ด้านการศึกษาในระบบโดยภาพรวมและรายรายข้อ.....	99
9 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน(S.D.)ของระดับความต้องการในการ จัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ด้านการศึกษานอกระบบโดยภาพรวมและรายรายข้อ.....	100
10 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของระดับความต้องการ ในการจัดการศึกษา อิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ด้านการศึกษาตามอัยยาศ์โดยภาพรวมและรายรายข้อ.....	100
11 ความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิม หมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ที่มีความเป็นไปได้และเหมาะสมกับสภาพ บริบทของชุมชน.....	102

รายการตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
12 ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นอื่นๆ.....	103

Prince of Songkla University
Pattani Campus

รายการภาพประกอบ

แผนภาพที่	หน้า
1 แสดงที่ตั้งเกาะบูโหลน ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล.....	61

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-ไทย

วิทยาลัยอิสลามศึกษา 2535

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ا	อลีฟ	อ
ب	บอ	บ
ع	ฮัมซะฮฺ	อ (อ ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ت	ตอ	ต
ث	ษอ	ษ
ج	ญีม	ญ (จัญ ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ح	หออ	ห (ขกเว้น รอฮีม, เตฮาซิก, มุฮัมมัด)
خ	กอฮ์	ก
د	ดาด	ด
ذ	ษาด	ษ
ر	รอฮ์	ร
ز	ซาด	ซ
س	ซีน	ส (ขกเว้น มูซา, อีซา)
ش	ซีน	ช
ص	ศอด	ศ
ض	ฎอด	ฎ
ط	ฏอฮ์	ฏ
ظ	ซุฮ์	ซุ
ع	อัยนุ	อ
غ	ฆอยนุ	ฆ
ف	ฟาฮ์	ฟ
ق	กอฟ	ก

ك	กาฟ	ก
พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ل	ลาม	ล
م	มีม	ม
ن	นูน	น
ه	ฮาอู	ฮ (ในกรณีเป็นตัวสะกดใช้ ฮ)
و	วาว	ว
ي	ยาอ์	ย
(الفتحة)-		อ (ในกรณีมีตัวสะกด เช่น มัรวาน อาคัมฯ) ะ , -าะ (ในกรณีมีตัวสะกด) ละสระในบางกรณี เช่น อลี บนี ฯ
الكسرة		อ
(الضمة)		อ
(الممدودة الفتحة)		า (อ ในกรณีมีตัวสะกด เช่น อัลฟารอบฯ)
(الممدودة الكسرة)		อ
(الممدودة الضمة)		อ
ال-الشمسية		ฮ- ตามด้วยพยัญชนะตัวแรกของคำต่อไปเช่น ฮัดดีน ฮัจญ์นิน ฯ
ال-القمرية		ฮัล- ตามด้วยคำต่อไปโดยไม่ต้องเว้นวรรค เช่น ฮัลกูราน ฮัลลอส ฮัลอิสลาม ฯ

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-อังกฤษ
สมาพันธ์หอสมุดรัฐสภา สหรัฐอเมริกา

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ا	อลีฟ	a
ء	ฮัมซะฮ์	a, i, u
ب	บอ	b
ت	ตอ	t
ث	ธอ	th
ج	จีม	j
ح	ฮอ	h
خ	คอ	kh
د	ดาด	d
ذ	ฆาด	dh
ر	ร่อ	r
ز	ซาด	z
س	ซีน	s
ش	ชีน	sh
ص	ศอด	s
ض	ฎอด	d
ط	ฏอ	t
ظ	ซอ	z
ع	อัยนุ	'a, 'i, 'u
غ	ฆอฆนุ	gh
ف	ฟา	f
ق	กอฟ	q

ก	กาฟ	k
พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ล	ลาม	l
ม	มีม	m
น	นูน	n
ฮ	ฮาฮ์	h
ว	วาฟ	w
ย	ยาฮ์	y

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

การจัดการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ทางความคิดและจิตวิญญาณ ก่อเกิดการสร้างสรรค์ การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางสังคม การจัดการศึกษาในมิติมุมมองของอิสลามเป็นการจัดการศึกษาที่เน้นการแสวงหาความรู้ไปรุดปรานจากผู้เป็นเจ้านำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อความผาสุกทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้นอิสลามจึงเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับความรู้และการศึกษาเป็นอย่างมาก อิสลามไม่เพียงแต่จะสอนให้มนุษย์มีความรักต่อความรู้ แต่อิสลามเรียกร้องให้ทุกคนแสวงหาความรู้ ไม่ว่าจะเขาจะอยู่ที่แห่งหนใด จะอยู่ในยามที่คับขันหรืออยู่ในภาวะศึกสงครามก็ตาม เพราะความรู้เป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ เป็นกุญแจของความเจริญทางวัฒนธรรมและอารยธรรม ความรู้มีความสำคัญในทุกขั้นตอนของการมีอยู่ของมนุษย์ ความรู้เท่านั้นที่ทำให้มนุษย์ได้รู้จักตัวเอง รู้จักจักรวาล และรู้จักพระผู้อภิบาลผู้ทรงสร้าง (อิบราฮีม ฌรณครศึกษาเขต, 2551)

สังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันให้ความสำคัญกับการศึกษา มาโดยตลอด เนื่องจากการศึกษาเป็นสิ่งที่ชีวิตให้เห็นถึงการเจริญเติบโตและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์อิสลาม การศึกษาอิสลามได้กำเนิดขึ้นครั้งแรกระหว่างท่านญิบรีล (อ.) กับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ณ ถ้ำอิรอรุฮ์ ซึ่งถือเป็นหลักสูตรการศึกษาอิสลามหรือบทบัญญัติฉบับแรกที่มนุษย์ได้ศึกษา คือ 5 อายะฮ์แรกที่ถูกประทานลงมาให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังที่อัลลอฮ์ได้ทรงตรัสในซูเราะฮ์อัลอะลัก อายะฮ์ที่ 1-5

أَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ أَلَمْ يَكُنْ عَلَقًا ﴿٣﴾ أَلَمْ يَكُنْ عَلَقًا ﴿٤﴾ أَلَمْ يَكُنْ عَلَقًا ﴿٥﴾

แปลความว่า : 1.จงอ่าน ด้วยพระนามแห่งพระเจ้าของเจ้าผู้ทรงบังเกิด 2.ทรงบังเกิดมนุษย์จากก้อนเลือด 3.จงอ่านเถิดและพระเจ้าของเจ้านั้นผู้ทรงใจบุญยิ่ง 4.ผู้ทรงสอนการใช้ปากกา 5. ผู้ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้

คำว่า จงอ่าน ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาสำหรับมวลมนุษยทั้งโลก และเป็น การสั่งใช้ให้กระทำถือเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้วิถีชีวิตการเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ด้วยการผ่านการ ศึกษา ในห้าอายะห์นี้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษา ซึ่งได้ย้าคำว่า “จงอ่าน” สองครั้งถือ เป็นการมาซึ่งในรูปคำสั่ง เพื่อให้มนุษย์ได้ตระหนักและเป็นการบ่งบอกถึงความสำคัญของการ ศึกษาแสวงหาความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับหะดีษที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า “การศึกษาแสวงหา ความรู้นั้นเป็นฟิรดู (สิ่งจำเป็น) เหนือมุสลิมทุกคน” (Ibnu Majah,1975)

การศึกษาในอิสลามยังเป็นกระบวนการอบรมและบ่มเพาะ สติปัญญา ร่างกายและ จิตวิญญาณเพื่อผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ หลายคุณลักษณะ ดังนี้ อัต-ตริบียะฮฺ หมายถึงการอบรม การ ขัดเกลาจิตใจ อัต-ตะอะลีม หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งหมายถึงความรู้ทางศาสนาและทางโลก อัต-ตะอะดิบ หมายถึง การอบรมบ่มนิสัย คุณธรรมและมีระเบียบวินัย (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551) และในทัศนะอิสลามมุสลิมที่ดีจะเป็นผู้ยึดมั่นกับหลักคำสอนของอัลอิสลาม ซึ่งถือเป็น วิธีการดำเนินชีวิต และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องนั้นจะต้องเป็นวิถีที่วางอยู่บนพื้นฐานของศาสนา ซึ่งการรู้จักศาสนาจะต้องผ่านกระบวนการศึกษา ซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำมาซึ่งความก้าวหน้า ความผาสุกทั้งใน โลกนี้และโลกหน้า ดังวจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ว่า “ผู้ใดก็ตามที่ได้เลือก หนทางหนึ่งเพื่อการศึกษา(ความรู้อิสลาม) ผู้นั้นจะได้รับการเปิดทางหนึ่งในบรรดาหนทางต่าง ๆ จากอัลลอฮ์ไปสู่สวรรค์” (Abu Daud, 2000) สังคมใดที่ประชาชนมีองค์ประกอบไปด้วยการศึกษาที่ดี สังคมนั้นย่อมมีความก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในระดับมูล ฐานของชุมชนย่อมเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของประเทศชาติ เมื่อพิจารณาระดับมหภาค พบว่าการจัด การศึกษาเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลบรรลุเป้าหมายของ ชาติ แต่รัฐมีทรัพยากรจำกัดไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง ทำให้การจัดการศึกษาอาจขาด คุณภาพลง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

แต่เนื่องจากการจัดการการศึกษาอิสลามเป็นการจัดการการศึกษาที่นำหลักการทาง ศาสนามาจัดการเรียนการสอนเพื่อนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต มีการจัดการเรียนการ สอนทั้งที่บูรณาการการเรียนการสอนศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญและไม่มีบูรณาการ ซึ่งแตกต่าง จากการจัดการศึกษาของรัฐบาล ในอดีตการจัดการการศึกษาอิสลามให้กับชุมชนมุสลิมจะ เกิดขึ้นตามมัสยิดโดยแต่ละชุมชนได้ก่อตั้งขึ้นในท้องถิ่นตัวเอง ไม่ได้มีการสนับสนุนงบประมาณ จากหน่วยงานจากภาครัฐ อย่างไรก็ตาม กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ระบุว่า แม้ว่าปัจจุบันรัฐบาล จะได้ให้การสนับสนุนส่งเสริมการสอนอิสลามศึกษาทั้งใน โรงเรียนของรัฐและเอกชนมาโดยตลอด ทั้งในรูปของเงินอุดหนุนและค่าจ้างครูสอนศาสนา ปัจจุบันการจัดการการศึกษาในพื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้อยู่ในความรับผิดชอบของสถานศึกษาหลายประเภทรวมกว่า 3000 แห่ง รวมไปถึง

สถาบันของท้องถิ่นที่เปิดการสอนศาสนา เช่น ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ซึ่งมีสภาพการจัดการเรียนการสอนและคุณภาพของสถานศึกษาที่แตกต่างออกไป กระนั้นก็ตามยังมีพื้นที่บางส่วนในจังหวัดที่มีมุสลิมอาศัยอยู่ยังไม่ถึงในการจัดการการศึกษาอิสลามอย่างเต็มที่ ดังเช่น ชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบือโหลน หมู่ที่ 3 ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบือโหลน เป็นชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ในทะเลฝั่งอันดามัน มีสภาพภูมิประเทศเป็นเกาะ เป็นชุมชนมุสลิมดั้งเดิมเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนสง คราม โลกครั้งที่ 2 ราวพ.ศ.2482-2488 ประชาชนมีอาชีพทำการประมง ดำรงวิถีชีวิตคล้ายกับชาวเกาะในพื้นที่ชายฝั่งอื่น ๆ ของประเทศ มีความพิเศษที่แตกต่างกว่าชุมชนอื่น ๆ หลายด้าน การเดินทางและติดต่อปฏิสัมพันธ์กับสังคมบนฝั่งจะลำบากและยุ่งยาก เข้าถึงเฉพาะในบางฤดูกาลเท่านั้น ทำให้ขาดการพัฒนาและการเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณภาพชีวิต และด้านการศึกษา ถึงแม้จะมีโรงเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตั้งอยู่บนเกาะ ทั้งยังได้บรรจุหลักสูตรอิสลามศึกษาเข้าไป แต่การจัดการเรียนการสอนก็ยังไม่สามารถตอบสนองกับความคาดหวังของผู้ปกครอง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่มีประชาชนอาศัยอยู่ 2 เกาะ โรงเรียนจึงจำเป็นต้องแบ่งการบริหารจัดการเป็น 2 แห่ง ทำให้ขาดแคลนครูผู้สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนอิสลามศึกษาซึ่งมีครูผู้สอนเพียงคนเดียว นักเรียนชั้นประถมศึกษา จนถึงนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ยังไม่รู้หลักการพื้นฐานในการดำรงชีวิตของศาสนาอิสลาม ทั้งยังไม่รู้วิธีการนำหลักการดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การละหมาด การอ่านอัลกุรอาน เป็นต้น แม้กระทั่งการเขียนภาษาอาหรับเบื้องต้น และการอ่านอัลกุรอานซูเราะห์อัลฟาติฮะหฺ ที่ถือว่าเป็นซูเราะห์ง่าย ๆ ก็ยังไม่สามารถอ่านได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ นอกเหนือจากการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มีข้อจำกัดแล้ว อีกปัญหาหนึ่งคือ ชุมชนแห่งนี้ไม่มีผู้นำศาสนาหรือ โต๊ะอิหม่ามที่เป็นคนในชุมชนเอง มีเพียงแต่อาสาสมัครที่มาทำหน้าที่อิหม่ามในช่วงละหมาดวันศุกร์และเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ไม่มีศูนย์ศึกษาอิสลามประจำมัสยิด เหมือนกับการถูกทอดทิ้งจากความจริงของศาสนาอิสลามจากบุคคลและโลกภายนอก ทำให้การดำเนินวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อิงอยู่กับความเชื่อและอัตลักษณ์ดั้งเดิมที่ไม่เป็นไปตามหลักปฏิบัติของศาสนาในเกือบทุกด้าน ประชาชนมีความคาดหวังว่าในอนาคตเด็กและเยาวชนจะมีการศึกษาและคุณภาพชีวิตที่กว่าเดิม ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในชุมชนมีความต้องการมาอย่างต่อเนื่อง แต่ขาดหน่วยงานหรือประชาชนผู้เกี่ยวข้องผลักดันและดำเนินการให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (เทิดศักดิ์ ลายัง, สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2555)

ด้วยเหตุผลและสภาพดังกล่าวของชุมชน ผู้ศึกษาในฐานะที่มีความเกี่ยวข้องกับงานทางด้านการพัฒนาชุมชน ซึ่งเคยลงไปสัมผัสกับสภาพของชุมชนมุสลิมเกาะบือโหลนและพื้นที่

ชุมชนอื่นๆ มาเบื้องต้น จึงสนใจที่จะศึกษา การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ซึ่งเป็นการศึกษาสภาพและบริบททางสังคม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความต้องการของประชาชนในการจัดการศึกษาอิสลาม ตลอดจนการศึกษาปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการจัดการศึกษาอิสลาม เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต และจิตวิญญาณความเป็นมุสลิม ให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีทั้งโลกนี้และโลกหน้า ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของคนมุสลิม ผู้วิจัยคาดหวังว่าผลที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดการจัดการศึกษาอิสลามขึ้นชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล และเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติและสานต่อจากหน่วยงาน ประชาชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาบริบทสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล
2. ศึกษาระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล
3. ประมวลแนวทางในการจัดการการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

1.3 คำถามวิจัย

1. บริบทสังคมของชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล เป็นอย่างไร
2. ระดับความต้องการของประชาชนในการจัดการการศึกษาอิสลามอยู่ในระดับใดบ้าง
3. แนวทางในการจัดการการศึกษาอิสลาม ในชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล เป็นอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

- 1.4.1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา คือพื้นที่ชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบูโหลน หมู่ที่ 3 ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล อันประกอบด้วยเกาะบูโหลนคอนและเกาะบูโหลนเล ตั้งอยู่ใน

ทะเลอันดามัน เขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเกตรา กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ห่างจากแผ่นดินใหญ่ประมาณ 22 กิโลเมตร ประชาชนไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน ขาดการติดต่อและการคมนาคมที่สะดวก

1.4.2 ขอบเขตเนื้อหาการศึกษา มุ่งศึกษา บริบททางสังคม ซึ่งประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางสังคมในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ซึ่งประกอบด้วยสภาพการเป็นอยู่ ลักษณะภูมิประเทศและการตั้งบ้านเรือน โครงการสร้างการปกครอง โครงการสร้างประชากร สถานที่สำคัญ การเชื่อมโยงระหว่างตระกูลต่างๆ สภาพการจัดการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมความเชื่อและพิธีกรรม ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลาม และแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลาม โดยขอบเขตเนื้อหาดังกล่าวจะสอดคล้องกับระยะเวลาที่ผู้ศึกษาได้ใช้ศึกษา

1.4.3 ขอบเขตระยะเวลาการศึกษา จะย้อนไปถึงปี พ.ศ. 2452 เท่านั้น ซึ่งจะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาในการก่อตั้งชุมชน เรื่องราวและสภาพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งมีผลต่อการนำมาศึกษาแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลาม

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การจัดการศึกษาอิสลาม หมายถึง การจัดการศึกษาอิสลามในระบบ การจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบ และการจัดการศึกษาอิสลามตามอัยยาศัย
2. ชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน หมายถึง ขอบเขตพื้นที่ที่เป็นเกาะตั้งอยู่ในมหาสมุทรอินเดีย ทะเลอันดามัน ประกอบด้วยเกาะทั้งหมดจำนวน 8 เกาะ มีประชากรอาศัยอยู่ 2 เกาะ คือ เกาะบุโหลนดอน และเกาะบุโหลนเล ห่างจากแผ่นดินใหญ่ประมาณ 22 กิโลเมตร นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ มีอาณาเขตปกครองอยู่ใน อำเภอละงู จังหวัดสตูล
3. บริบททางสังคม หมายถึง สภาพแวดล้อมทางสังคมในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ซึ่งประกอบด้วยสภาพการเป็นอยู่ ลักษณะภูมิประเทศและการตั้งบ้านเรือน โครงการสร้างการปกครองประชากรและสถานภาพทางสังคม ศาสนาวัฒนธรรมและพิธีกรรม สถานที่สำคัญ สภาพทางสังคม บทบาทและความสัมพันธ์ของแต่ละตระกูล การประกอบอาชีพ รายได้และหนี้สิน สภาพการจัดการศึกษา ปัจจัยที่เอื้ออำนวยและอุปสรรคในการจัดการศึกษาอิสลาม ซึ่งบริบทเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อการเสนอแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลาม
4. ความต้องการ หมายถึง ความคิดเห็นหรือความประสงค์ของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน ที่คาดหวังจะให้มีการจัดการศึกษาอิสลามขึ้นซึ่งประกอบด้วย ด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.1 ด้านการศึกษาอิสลามในระบบ หมายถึง การจัดการศึกษาในโรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลามศึกษาแบบพื้นฐานทั่วไปและแบบเข้ม มีการสอนในระดับชั้นปฐมวัยทั้งที่มีการบูรณาการอิสลามศึกษาและไม่มี การจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญ ประเภทสอนศาสนา รวมทั้งมีการจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญที่บูรณาการอิสลาม

4.2 ด้านการศึกษาอิสลามนอกระบบ หมายถึง การจัดการศึกษาอิสลามแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)ที่มีการกำหนดเวลาเรียนร่วมกันระหว่างครูผู้สอนและนักเรียน การจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนตาดีกาหรือคุรุสัมพันธ์ ร่วมทั้งการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบสถาบันการศึกษาปอเนาะ

4.3 ด้านการศึกษาอิสลามตามอัธยาศัย หมายถึง การเรียนการสอนอัลกุรอานสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ การท่องจำอัลกุรอาน การเรียนการสอนกิตาบ การเรียนการสอนฟิรฎูอีนสำหรับผู้ใหญ่ (การศึกษาอิสลามขั้นพื้นฐาน) การสอนศาสนาโดยโต๊ะครูที่มีสยิดหรือมีการบรรยายในเทศกาลต่างๆ การศึกษาผ่านหนังสือ การใช้สื่อทีวี จานดาวเทียม อินเทอร์เน็ต แผ่นพับ ร่วมทั้งการศึกษาอิสลามโดยผ่านเสียงตามสาย และการเรียนการสอนบูรณาการศาสตร์อิสลามที่สอดคล้องกับการประกอบอาชีพ

5. แนวทาง หมายถึง ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่จะก่อให้เกิดการจัดการการศึกษาอิสลามในเกาะบาหลีบรรลุผล

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยรวบรวมและเสนอเพื่อเป็นแนวทางการทำวิจัย ดังต่อไปนี้

- 2.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม
 - 2.1.1 ความรู้ทั่วไปและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา
- 2.2 ระบบของการจัดการศึกษาทั่วไป
 - 2.2.1 การจัดการศึกษาในระบบ
 - 2.2.2 การจัดการศึกษานอกระบบ
 - 2.2.3 การศึกษาตามอัธยาศัย
- 2.3 ประเภทของการจัดการศึกษาอิสลาม
 - 2.3.1 การจัดการศึกษาอิสลามในระบบ
 - 2.3.1.1 อิสลามศึกษาในโรงเรียนรัฐ
 - 2.3.1.2 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา
 - 2.3.1.3 โรงเรียนเอกชนสามัญ
 - 2.3.2 การจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบ
 - 2.3.1.1 ตาดีกา
 - 2.3.1.2 ปอเนาะ
 - 2.3.3 การศึกษาอิสลามตามอัธยาศัย
 - 2.3.3.1 มัจลิสติลมีฮ์และการเรียนการสอนตามบ้านของผู้รู้
- 2.4 ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมุสลิม
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม

2.1.2 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาในอิสลาม

Talat Sultan (1992) ได้กล่าวไว้ว่า Education ในภาษาอังกฤษนั้นมาจากคำว่า Educare ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเลี้ยงดู ดูแล อบรม รักษาการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียน ดังนั้นในบริบทการศึกษาอิสลาม การศึกษาอิสลามจึงเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนให้สอดคล้องกับค่านิยมหลักปฏิบัติที่วางอยู่บนพื้นฐานของอัลกุรอานและซุนนะฮ์ เกี่ยวกับคำศัพท์ที่หมายถึงการศึกษาอิสลามนั้น นักวิชาการและนักการศึกษาอิสลามได้ให้ความหมายไว้ทั้งในเชิงภาษาและเชิงวิชาการ ดังนี้

1) ความหมายของการศึกษาในทางภาษา

ความหมายการศึกษาในภาษาอาหรับจะใช้คำว่า อัลดร์บียะฮฺ التّربية เมื่อใช้ในบริบทการศึกษาในอิสลามจะพบว่ามหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาในประเทศอาหรับจะใช้คำว่า การศึกษาอิสลาม หรือ التّربية الإسلاميّة อัลดร์บียะฮฺ อัลดร์บียะฮฺ

Abd al-Rahman al-nihlawi (2003) ได้นำเสนอความหมายของคำว่า อัลดร์บียะฮ์ จากพจนานุกรมภาษาอาหรับว่ามาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับสามคำคือ

1. มาจากคำว่า เราะบา ยัรบู หมายถึง การเพิ่มพูนขึ้นและเจริญงอกเงย ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานซูเราะห์อิรุม อายะห์ที่ 39

وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لِّيَرْبُوهُ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾

แปลความว่า : “ และสิ่งที่พวกเจ้าจ่ายออกไปจากทรัพย์สิน (ดอกเบี้ย) เพื่อให้มันเพิ่มพูนในทรัพย์สินของมนุษย์ มันจะไม่เพิ่มพูน ณ ที่อัลลอฮ์และสิ่งที่พวกเจ้าจ่ายไปจากชะกาตโดยพวกเจ้าปรารถนาพระพักตร์ของอัลลอฮ์ คนเหล่านั้นแหละพวกเขาคือผู้ได้รับการตอบแทนอย่างทวีคูณ”

2. มาจากคำว่า เราะบียา ยารบา หมายถึง การกำเนิด การเติบโต การเลี้ยงดู

3. มาจากคำว่า (ร็อบบะ ะรฺรฺบฺ) หมายถึง การแก้ไข การปรับปรุงให้ดีขึ้น การสั่งสอน การปกครองดูแล

Abd al-Rahman al-nihlawi (2003) ได้ระบุอีกว่า จาการากศัพท์ดังกล่าวข้างต้นนั้น มีนักวิชาการสรุปความหมายของคำว่า อัลดร์บียะห์ ไว้ดังนี้

อัลรอฆิบ อัลอัศฟาฮานีย์ (Al Asfani ,502 AH.) ได้กล่าวว่า อัรฺรอบบะ ที่เป็นรากศัพท์ของคำว่าอัลดร์บียะห์ หมายถึง การสร้างหรือการส่งเสริมสิ่งหนึ่งๆ ให้ไปถึงเป้าหมายหรือไปถึงขีดความสมบูรณ์ตามขั้นตอน

อัลบัยฎอวียี (Al-baidhowy, 685 AH.) ได้กล่าวไว้ในหนังสืออธิบายของท่านว่า อัร-รอบ ที่เป็นรากศัพท์ของคำว่า อัลดร์บียะห์ นั้นหมายถึง การทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดไปสู่จุดหมายหรือไปสู่ความสมบูรณ์ของมัน โดยเป็นไปในลักษณะที่ค่อยๆเป็นค่อยๆไปที่ละขั้นตอน

2) ความหมายของการศึกษาในเชิงวิชาการ

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการศึกษา หรือ อัลดร์บียะห์ ไว้หลากหลายมิติ และหลากหลายบริบทดังนี้

คอลิด ฮามิด อัลฮาซิมียี (Khalid Hamid Al Hashimy, 2000) ได้กำหนดนิยามของคำว่า อัลดร์บียะห์ ว่าหมายถึง การพัฒนาและส่งเสริมมนุษย์อย่างค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้มีความสมบูรณ์ในทุกๆด้าน โดยวางอยู่บนพื้นฐานของคำสอนอิสลาม จากคำนิยามนี้ทำให้เราทราบว่า การอัลดร์บียะห์นั้นต้องทำอย่างต่อเนื่อง มีเป้าหมาย โดยพัฒนาส่งเสริมในทุกๆด้าน เพื่อความสงบสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า การห่างไกลจากอัลดร์บียะห์ไม่ใช่อิสลามเช่น นัศรอเนีย ยะฮูดี เป็นต้น

สรุปได้ว่า การศึกษาอิสลาม **التربية الإسلامية** หมายถึง กระบวนการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถและทักษะของบุคคลเพื่อตอบสนองความต้องการของชีวิตในทุกแง่มุม หรือ กระบวนการสร้างบุคคลให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัยอยู่ เป็นการเตรียมความพร้อมหรือพัฒนามนุษย์ให้อยู่ในแนวทางที่ดีที่ถูกต้อง

2.1.3 เป้าหมายและความสำคัญของการจัดการการศึกษาอิสลาม

ศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาอิสลาม ทั้งนี้เนื่องจากชีวิตของคนและสังคมจะพัฒนาไปได้นั้นจะต้องอาศัยความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปรับใช้และนำไปเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน ดังแนวคิดทางการศึกษาดังนี้

กรมวิชาการ (2546) ได้กล่าวว่า การศึกษาอิสลามนั้นมุสลิมทุกคนมีหน้าที่ต้องถือปฏิบัติเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้น เยาวชนมุสลิมในประเทศไทยทุกคนต้อง

ได้รับการศึกษาทางด้านศาสนาอิสลามอย่างเสมอภาค มีความรู้ และความเข้าใจ ยึดมั่น ศรัทธา และปฏิบัติตนตามหลักการศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรมและจริยธรรม

อิบราฮีม ณรงศ์รักษาเขต (2552) ได้กล่าวถึงหลักการและแนวทางการจัดการศึกษาอิสลามของอิบนุสินาวา ท่านได้ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนเด็ก ในขณะที่พวกเขาอายุยังน้อยซึ่งการฝึกฝนเด็ก ๆ ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

1. การปลูกฝังนิสัยที่ดีแก่เด็ก ๆ ก่อนที่เขาจะถูกครอบงำจากการกระทำที่ชั่วร้าย
2. ฝึกฝนให้เด็กมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด โดยไม่เห็นด้วยกับการลงโทษแต่กรรมที่เด็กทำผิดสามารถลงโทษได้

เป้าหมายของการศึกษาตามทัศนะของอิบนุสินาคือการนำประโยชน์จากความรู้มาใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นท่านเห็นว่าการศึกษาแก่เด็กนั้น ควรที่จะสอนให้เขานั้นได้เรียนรู้ชีวิตของตนเอง สอนให้เขารู้จักพึ่งตนเอง และท่านเชื่ออีกว่า การฝึกฝนทางสติปัญญาควรเริ่มด้วยการศึกษาอัลกุรอาน ภาษาอาหรับ หลักการทางศาสนา การปลูกฝังนิสัยที่ดีให้แกเด็กเป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถจะพัฒนาสติปัญญาของเด็กได้ในโอกาสต่อไป ท่านจึงได้แนะนำเด็ก ๆ ให้ท่องจำอายะฮ์ต่าง ๆ เพราะการจำสิ่งเหล่านี้สามารถทำให้การจำของมนุษย์ได้รับการพัฒนาและท่านอิหม่ามอัลเฆาะซาลีมีแนวคิดที่ว่าเด็ก ๆ ควรได้รับการพัฒนาที่เน้นด้านบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยที่สมบูรณ์สอนสิ่งที่ย่าง ๆ และสอนอัลกุรอานเป็นลำดับแรก และนักปราชญ์มุสลิมอีกท่านคืออัลเฆาะซาลีได้เน้นในเรื่องการพัฒนาบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยที่ดีให้กับเด็กๆ โดยเห็นว่าควรสอนอัลกุรอานเป็นลำดับแรก

Sajjad Rizavi (1986) ได้กล่าวถึงทัศนะของอิบนุ ซินา ว่าเป้าหมายของการศึกษา คือการนำประโยชน์จากความรู้มาใช้ในการดำเนินชีวิต

อิบราฮีม ณรงศ์รักษาเขต (2551) ได้กล่าวถึงทัศนะของ บุรฮานุดดีน อัล-ซรรนุญีมี่ว่าการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) แสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์
- 2) ชีวิตในอนาคต
- 3) ขจัดความไม่รู้
- 4) รักษาศาสนาและ
- 5) การอยู่รอดของอิสลาม

สัยยิดนากิบ อัลออตตาส (1991) มีทัศนะว่าการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตกัลญานชน (الإنسان الصَّالِح) อินซานซอลิฮฺ) ท่านกล่าวว่ามนุษย์ที่ซอลิฮ์นั้นคือบุคคลที่มีอะดับ

Muhd Shasif Khan (1968) ได้กล่าวถึงทัศนะของอัลเฆาะซาลี ว่าการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่ออัลลาคที่คือนจะทำให้นุญญ์สามารถแยกแยะระหว่างความดีกับความชั่วได้

อิบนู คอลดูน (1980) มีทัศนะว่าการศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อให้นักเรียนสามารถวางแผนที่จะตอบสนองความต้องการของสังคม
2. เพื่อแสวงหาความรู้ที่อยู่เหนือความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัส
3. เพื่อพัฒนาบุคลิกนิสัยให้สอดคล้องกับศาสนา เพราะสิ่งนี้จะทำให้นุญญ์

สามารถดำรง ชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุข

4. เพื่อให้นักเรียนมั่นใจกับวิถีการดำเนินชีวิต

อิบนู คอลดูน จึงได้ให้ความสำคัญกับการศึกษามากเพราะท่านถือว่าการศึกษามีผลอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม ท่านยังเชื่ออีกว่ามนุษย์ต่างกับสัตว์ตรงที่ทัศนะคติต่อสังคมซึ่งบรรลุได้โดยการใช้สติปัญญา สิ่งเหล่านี้ไม่มีในบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นสถาบันการศึกษา คือสถาบันทางสังคมที่สำคัญ และการศึกษานั้นจะพัฒนาไปได้ตามความประสงค์ของสังคม โดยเป็นไปอย่างช้าๆ (Ibrahim Narongraksakhet, 1993)

นูริยะ เจ๊ะอุบง (2557) ได้กล่าวว่าการจัดการศึกษาในอิสลามเป็นสิ่งที่ยึดตามหลักคำสอนของอัลกุรอานและอัลหะดีษ โดยคำนึงถึงคุณค่าของมนุษยชาติ เป็นแนวคิดที่สังคมในสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถือปฏิบัติ และสาเหตุที่ทำให้การจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันประสบความสำเร็จล้มเหลว เนื่องจากในปัจจุบันมิได้นำอิสลามดังกล่าวมาใช้ในการจัดการศึกษา จึงส่งผลให้อิสลามในปัจจุบันต้องเผชิญกับภาวะความตกต่ำและถดถอย เพราะคนหันไปเลียนแบบจากสังคมในตะวันตก เพราะเห็นว่าการบริหารจัดการแบบโลกตะวันตกได้รับการยอมรับจากสังคมโลกอย่างรวดเร็ว เนื่องจากสังคมมองถึงความก้าวหน้าและความทันสมัย ขณะที่การจัดการศึกษาอิสลามแม้ว่าจะมีศักยภาพที่สามารถเติบโตและพัฒนาได้ แต่เนื่องจากสังคมมุสลิมยังขาดการพัฒนาให้มีความก้าวหน้าและสามารถแข่งขันกับระบบอื่นได้ จึงทำให้ระบบการศึกษาของอิสลามขาดความสนใจจากสังคมโลก ทั้งที่ความเป็นจริง แนวคิดของอิสลามนั้นเป็นสามารถผนวกกับแนวคิด ทั้งจากซีกโลกตะวันออกและซีกโลกตะวันตกได้ เพราะอิสลามนั้นเป็นศาสนาที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ประทานมาให้แก่มวลมนุษยชาติ มีศัจจะและสมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นสิ่งที่มาจากอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงปรีชาญาณและรอบรู้ยิ่ง จึงได้สร้างสิ่งที่สมบูรณ์แบบที่สุดมาให้แก่มนุษยชาติ อย่างไรก็ตามสิ่งที่สมบูรณ์แบบเหล่านี้ นั้น กลับถูกแทนที่ด้วยแนวคิดจากชาติตะวันตกที่ได้คิดค้นขึ้นมา ทั้งยังได้รับการอุมมุชจากสื่อต่าง ๆ รวมทั้งการโฆษณาสร้าง ความเชื่อ จึงส่งผลให้ความเชื่อของมุสลิมที่มีต่อหลักคำสอนอิสลามนั้นต้องไขว้เขว จึงเกิดการเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดแบบอิสลามกับแนวคิดแบบร่วมสมัย ทั้งที่ความจริงแนวคิดร่วมสมัยที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบันนั้นมาจากแนวคิดของนักปราชญ์นักวิชาการอิสลามในยุคก่อนทั้งสิ้น จึงเป็นหน้าที่

สำคัญที่บรรดานักปราชญ์มุสลิมทุกสาขาวิชาในยุคปัจจุบันจะต้องทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดอิสลาม และเผยแพร่สิ่งเหล่านั้นออกไปให้ได้อย่างกว้างขวาง เพื่อที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการไขความคลุมเครือในแนวคิดอิสลามให้หมด ซึ่งต้องอาศัยการบอกกล่าวเชิญชวนให้ทุกคนหันกลับมาสนใจการศึกษาภายใต้ระบบอิสลาม (อะหมัด อิบรอฮีมอูซูน, 2553) ในอิสลามมีคำสอนที่ครอบคลุมในทุกแง่มุมของชีวิต มีคำสอนที่ครอบคลุมชีวิตทุกด้าน มีทั้งหลักจริยธรรมและหลักกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบชีวิตของบุคคลและสังคมให้มีความสมบูรณ์ เพื่อที่จะให้บุคคลได้ดำเนินชีวิตอย่างมีสันติสุข (มาโนชญ์ พงษ์, 2546) เป็นประจักษ์ความสำเร็จ และเป็นกุญแจแห่งอารยธรรม ดังนั้นจึงไม่มีประชากรใดในโลกอันกว้างใหญ่นี้ ที่ปฏิเสธความสำคัญของการศึกษา เพราะต่างตระหนักดีว่าพวกเขามีอาจจะดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุขหากปราศจากการศึกษา ความจริงการศึกษานั้นไม่เพียงแต่จะมีความจำเป็นต่อมนุษย์เท่านั้น หากแต่ยังมีความสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อมวลลูกอื่นๆ ของอัลลอฮ์อีกด้วย (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2546)

ดังนั้น จุดมุ่งหมายสูงสุดในวิถีชีวิตมุสลิมทุกคน นั่นก็คือ การมุ่งสู่ความเป็นบ่าวที่ดี การศึกษาอิสลามจึงเป็นปัจจัยที่ชักนำให้ประพฤติกรรมและปฏิบัติตน ฝึกฝน และควบคุมตนเองให้เป็นคนดีดังที่อิสลามได้กำหนด ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่อิสลามได้กำหนดนั้น ก็จะส่งผลให้บุคคลหนึ่งกลายเป็นคนดีตามที่สังคมมุ่งหวังและกำหนดเช่นกัน นับเป็นความสำเร็จที่ทุกคนได้มุ่งหวังก็คือการเป็นคนดีในโลกนี้ และมุ่งสู่ความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังนั้น การศึกษาอิสลามจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับมุสลิมที่จะต้องเรียนรู้ (ไมซาเร๊ะ ขุนรักษ์, 2557)

การจัดการศึกษาในอิสลามจึงต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้อัลกุรอานเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติ เพราะการศึกษาในอิสลามเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์และมีความสำเร็จตามความประสงค์ของอัลลอฮ์โดยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการสร้างความงอกงามและความเจริญให้แก่มนุษย์ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกๆ ด้านทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา อัลกุรอานจึงเปรียบเสมือนธรรมนูญแห่งมนุษยชาติที่เพียบพร้อมด้วยทุกมาตราที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติใช้สู่ความสำเร็จสูงสุดทั้งโลกนี้และโลกหน้า ตั้งแต่เริ่มแรกของการประทานอัลกุรอาน จนกระทั่งปัจจุบันจวบจนวันสิ้นโลก อัลกุรอานไม่เคยมีการสังคายนา แก้ไข ตัดตอนหรือเพิ่มเติมส่วนใดแม้เพียงพยางค์เดียว การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการศึกษาที่พยายามสร้างจิตสำนึกของความเป็นคนที่ยอมศิโรราบภายใต้อำนาจอันไร้ขอบเขตของอัลลอฮ์ผู้ทรงสร้างทุกสรรพสิ่ง เกิดจิตวิญญาณในการเรียนรู้ รักที่จะเรียนรู้ มีความใฝ่รู้และใฝ่เรียน มีจริยธรรมอันสูงส่งที่เป็นแบบอย่างในการพัฒนาชีวิต ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม เป็นการศึกษาที่จะต้องรับใช้ชุมชน และฝึกให้ผู้เรียน รู้จักคิดและมุ่งรับใช้การ

ปฏิบัติ มิใช่เพียงเพื่อความเป็นปริญญานหรือรองรับการขยายตัวของตลาด แรงงานอย่าง เดียวหรือ อีกนัยหนึ่งการศึกษาในอิสลามจะให้ความสำคัญกับผู้เรียนให้มีความซาบซึ้งในวิถีชีวิต (Way of Life) ที่มีวัตถุประสงค์สร้างบัณฑิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ก่อนที่จะเชื่อมโยงให้ผู้เรียนมีความเชี่ยวชาญ และเพิ่มขีดความสามารถในการสรรหาองค์ความรู้หรือศาสตร์ที่ว่าด้วยทักษะชีวิต (Skills of Life) ที่สามารถใช้ชีวิตบนโลกนี้อย่างคุ้มค่ามีความสุขและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยแท้จริง

ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม จึงเป็นความพยายามที่จะให้มนุษย์มีความศรัทธาในปรัชญาชีวิตที่ได้กล่าวมา ข้างต้นโดยอาศัยสติปัญญาและสัญชาตญาณอันดั้งเดิมของมนุษย์เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ปรัชญาการศึกษาในอิสลามเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเอง ก่อนที่จะทำความเข้าใจกับสิ่งรอบข้าง บนพื้นฐานอิสลามเป็นคำสอนที่มีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุม ต่อเนื่องและบูรณาการอย่างครบวงจร ดังนั้น การศึกษาในอิสลาม จึงมีปริมณฑลและอาณาเขตที่ครอบคลุม ต่อเนื่องและบูรณาการเช่นเดียวกัน อิสลามจึงเริ่มให้การ ศึกษาแก่มนุษย์ตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกของการปฏิสนธิในครรภ์มารดา และมีความต่อเนื่องตั้งแต่วันที่แรกของการลืมตาของโลกของทารกน้อย จนถึงช่วงวัยเด็ก เยาวชน วัยทำงาน วัยเจริญพันธุ์ วัยสูงอายุ หรือชีวิตหลังความตาย ล้วนแล้วต้องได้รับการศึกษาในกรอบของอิสลามที่สมดุลและไม่ขาดช่วง เนื่องจากอิสลามเป็นศาสนาสากลที่ไม่มีเส้นแบ่งตามภูมิศาสตร์และเผ่าพันธุ์ ดังนั้นการศึกษาในอิสลามจึงมีลักษณะของความเป็นนานาชาติโดยปริยาย บนหลักการที่อิสลามกำชับให้มุสลิมทุกคนเสาะแสวงหาความรู้และมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่ว่า ณ แห่งใดในโลกนี้ กอปรกับอิสลามได้กำหนดให้ผู้รู้ทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องถ่ายทอดความรู้แก่ ผู้ไม่รู้โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น เว้นแต่มุ่งปฏิบัติหน้าที่ในฐานะบ่าวที่ยำเกรงต่ออัลลอฮ์เท่านั้น (อิสมาอีลลูตีฟีจะปะเกีย, 2549)

2.1.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาอิสลาม

อัลบุนยาน ฟิตยะตุลฮัก (2551) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาอิสลามโดยใช้กระบวนการดริบยะฮ์ให้ประสบความสำเร็จไว้ว่า หลักการดริบยะฮ์เริ่มต้นด้วยการสร้างบุคลิกภาพของการเป็นมุสลิมและติดตามมาด้วยการสร้างบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมของมุสลิม นั้นหมายความว่า ควรเริ่มต้นที่การเปลี่ยนแปลงตัวเองแล้วตามมาด้วยการเรียกร้องเชิญชวนผู้อื่น จนในที่สุดสามารถสร้างสภาพแวดล้อมของสังคมที่เป็นมุสลิมได้หนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์ หรือจนถึงขั้นที่ว่า

กฎหมายแห่งอัลกุรอานจะถูกประกาศใช้ในสังคมได้อย่างแท้จริง ซึ่งประกอบด้วย 2 กระบวนการดังต่อไปนี้

1. การสร้างบุคลิกภาพความเป็นมุสลิม

ในสุเราะฮฺอะอิมรอน อายะฮฺที่ 79 อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้เกี่ยวกับการสร้างบุคลิกภาพความเป็นมุสลิมที่ต้องผูกพันกับพระองค์ว่า

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبُوءَةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّيْنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾

แปลความว่า : “ไม่เคยปรากฏแก่บุคคลใดที่อัลลอฮ์ทรงประทานคัมภีร์และข้อตัดสิน และการเป็นนบีแก่เขา แล้วเขากล่าวแก่ผู้คนที่ว่า ท่านทั้งหลายจงเป็นบ่าวของฉันอื่นจากอัลลอฮ์ หากแต่ (นบีฮิซาจะกล่าวว่า) ท่านทั้งหลายจงเป็น “ผู้ที่ผูกพันกับพระเจ้า” เกิด เนื่องจากการที่พวกท่านเคยสอนคัมภีร์ และเคยศึกษาคัมภีร์มา

การที่จะบรรลุถึงตำแหน่งของผู้ที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงรักได้นั้นจำเป็นต้องมีความบริสุทธิ์ใจ มีความซื่อสัตย์ต่อพระองค์ มอบความจงรักภักดีแด่พระองค์เพียงองค์เดียว ความเป็นพระเจ้าเพียงองค์เดียว และหลีกเลี่ยงซึ่งการตั้งภาคีใดๆเคียงคู่พระองค์ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งภาคีที่เด่นชัดเช่น การกราบไหว้รูปปั้น หรือภาคีที่ซ่อนเร้น เช่น การโอ้อวด อีกทั้ง ยังต้องพยายามศึกษาหาความรู้และทำความเข้าใจกับพระบัญชาที่มาจากพระองค์เพื่อเป็นหนทางสำหรับประกาศความยิ่งใหญ่แด่พระองค์ในชีวิตของเรา สังคมของเรา และแผ่นดินที่เราอาศัยอยู่นี้

ซึ่งการมีอากิละฮฺที่เข้มแข็งนั้นนับ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมุสลิมทุกคน เพราะเป็นการสร้างความบริสุทธิ์ใจระหว่างมนุษย์กับผู้ที่สร้างมนุษย์มา อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ในสุเราะฮฺฮุซุฟ อายะฮฺที่ 108 ว่า

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ۖ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

แปลความว่า : “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) นี่คือนโยบายของฉัน ฉันเรียกร้องไปสู่อัลลอฮ์อย่างจริงจังทั้งตัวฉันและผู้ปฏิบัติตามฉัน และมหาบริสุทธิ์แห่งอัลลอฮ์ฉันมิได้อยู่ในหมู่ตั้งภาคี”

2. การมีความรู้ที่กว้างขวางและมั่นคง

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ในซูเราะฮ์อันนิสาอ์ อายะฮ์ที่ 59 ไว้ว่า

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

แปลความว่า : โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย ! จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และเชื่อฟังร่อซูลเถิด และผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้าด้วย แต่ถ้าพวกเจ้าขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์ และร่อซูล หากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่งและเป็นการกลับไปที่ดีสวยงามยิ่ง

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงบัญชาให้พวกเราทุกคนเชื่อพระองค์ มั่นใจในเราะฮ์สุลของพระองค์ และปฏิบัติตามผู้นำหรือผู้ที่มีความรู้ในหมู่พวกเรตราบใดที่ผู้นำของเรามิได้สั่งใช้ให้กระทำในสิ่งที่ขัดต่อหลักการอิสลาม เช่นนั้นก็ไม่อนุญาตให้ปฏิบัติตามเช่นกัน หากเรามาลองพิจารณาถึงคุณลักษณะของความเป็นผู้นำจากประวัติศาสตร์อิสลามแล้วจะพบว่า ผู้นำแห่งอิสลามในอดีตเปี่ยมล้นไปด้วยความศรัทธาที่มั่นคง การยืนหยัดที่หนักแน่น ซึ่งไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่า ผู้นำเหล่านี้เพียบพร้อมไปด้วยความรู้ ความเข้าใจในอิสลามที่บริสุทธิ์ทั้งสิ้นตั้งแต่ท่านเคาะลีฟะฮ์ศุคนแรกคือท่านอับูบักร์ อัศศิদ্ดีก จนกระทั่งเคาะลีฟะฮ์ศุคนสุดท้ายก่อนที่ระบอบเคาะลีฟะฮ์จะล่มสลาย บรรดาผู้นำเหล่านั้นมีความรู้ที่กว้างขวาง และมีคุณธรรมอันสูงส่งอย่างยิ่ง

ดังนั้น การจะเป็นผู้ที่ผูกพันกับอัลลอฮ์ ﷻ ได้จะต้องประกอบด้วยการมีความรู้ที่กว้างขวางเช่นกัน เราจะเป็นผู้นำได้อย่างไรถ้าหากว่าเราขาดความรู้ที่กว้างขวางและไม่มีความเข้าใจที่ถูกต้องในกิจการต่าง ๆ เพราะการไร้ซึ่งความรู้ที่ถูกต้องและความเข้าใจสถานการณ์ที่ดีนั้น อาจจะทำให้ภาวะการณ์เป็นผู้นำต้องถูกต่อต้านและคัดค้านได้ ทั้งยังอาจทำให้การบริหารงานต่าง ๆ นำไปสู่ความผิดพลาดทั้งในเรื่องของศาสนาและการงานในโลกนี้

การสร้างสังคมแห่งอิสลามที่สมบูรณ์นั้นควรประกอบด้วยความหลากหลายของแต่ละอาชีพ แต่ละสาขา ขณะเดียวกันทุกคนที่มาจากหลากหลายอาชีพเหล่านั้นต้องมีพื้นฐานของความศรัทธาอันเดียวกัน ดังนั้นความรู้ที่เป็นองค์ประกอบของการสร้างสรรค์สังคมที่อิสลามต้องการนั้นประกอบด้วย 3 ระดับคือ

1. ความรู้ระดับเฉพาะเจาะจง

ประการแรก ที่ควรให้ความสำคัญคือความรู้ที่เฉพาะเจาะจง อิสลามต้องการบุคลากรที่ความเชี่ยวชาญ มีความชำนาญมีความสามารถในวิทยาการต่าง ๆ ทุกแขนง อาทิเช่น บุคลากรทางการแพทย์ วิศวกร นักบริหาร นักการตลาด นักการเมือง ช่างตัดผม เกษตรกร เป็นต้น เหล่านี้เป็นอาชีพที่เฉพาะเจาะจงและอิสลามมิได้ละทิ้ง แต่กลับส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อให้บุคลากรเหล่านี้เพิ่มจำนวนมากขึ้นในสังคม เพราะหากสังคมเราไม่มีวิชาอาชีพเฉพาะเจาะจงเหล่านี้ การจะสร้างสังคมให้เป็นอิสลามก็เป็นไปค่อนข้างลำบาก

2. ความรู้ด้านศาสนา

ความรู้ด้านศาสนาจำเป็นที่มุสลิมทุกคนต้องมีความรู้พื้นฐานในเรื่องที่เป็นหลักการของศาสนา เช่น หลักศรัทธาที่ถูกต้อง การปฏิบัติศาสนกิจที่จำเป็นต่าง ๆ และความรู้เกี่ยวกับมารยาทและเรื่องราวของอิสลามที่จะช่วยให้เราใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์มากขึ้น ไม่จำเป็นที่ทุกคนจะต้องมีความรู้ศาสนาลึกซึ้งถึงขั้นวินิจฉัยปัญหาศาสนาได้ แต่ก็มีควมจำเป็นอย่างยิ่งเช่นกันที่สังคมจะต้องให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนในการสร้างนักวิชาการหรือบุคลากรที่มีความรู้ในเรื่องศาสนา เพื่อเป็นการสร้างสังคมให้อยู่รอดตามแนวทางแห่งอิสลาม

3. ความรู้ทั่วไปหรือความรู้ระดับสากล

ความรู้ระดับนี้เป็นความรู้ทั่วไป ที่จะช่วยเสริมสร้างชีวิตและสังคมมุสลิมให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น เช่นความรู้เกี่ยวกับการบริหารชีวิต ความรู้เกี่ยวกับข่าวและสถานการณ์รอบโลก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายบ้านเมืองที่จำเป็นสำหรับมุสลิม ในภาวะที่เรากำลังสร้างระบอบการปกครองอิสลามให้เกิดขึ้นในสังคมของเราก็เป็นสิ่งที่ขาดไปไม่ได้ ความรู้เรื่องการพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ตลอดจนเทคนิคหรือวิธีการที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งในตัวเอง และสังคมของเราก็เป็นสิ่งที่ควรได้รับการส่งเสริมเช่นกัน อิสลามได้วางรากฐานของการสร้างสังคมแห่งอิสลามเอาไว้อย่างเป็นระบบแล้ว แต่แล้วระบบเหล่านี้ได้ถูกทำให้จางหายไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมมุสลิมปัจจุบันที่จะต้องได้รับการฟื้นฟูและส่งเสริมให้สังคมแห่งอิสลามกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

3. การมีความพยายาม เสียสละ และต่อสู้ในทุก ๆ ระดับ

ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงตรัสไว้ในซูเราะห์อัลหัจญ์ อายะฮ์ที่ 78 ไว้ว่า

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۗ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مَلَّةً
 أَيْكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۗ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ
 وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ
 مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿١٦٦﴾

แปลความว่า : และจงต่อสู้เพื่ออัลลอฮ์ ซึ่งเป็นการต่อสู้ที่แท้จริงเพื่อพระองค์
 พระองค์ทรงคัดเลือกพวกเจ้า และพระองค์มิได้ทรงทำให้เป็นการลำบากแก่พวกเจ้าในเรื่องของ
 ศาสนา ศาสนา(ที่ไม่ลำบาก) คือศาสนาของอิบรอฮีม บรรพบุรุษของพวกเจ้า พระองค์ทรงเรียกชื่อ
 พวกเจ้าว่ามุสลิมในคัมภีร์ก่อนๆและในอัลกุรอานเพื่อเราจะสะดวกได้เป็นพยานต่อพวกเจ้าและพวก
 เจ้าจะได้เป็นพยานต่อมนุษย์ทั่วไป ดังนั้นพวกเจ้าจงดำรงการละหมาดและบริจาคซะกาต และจงยึด
 มั่นต่ออัลลอฮ์ พระองค์เป็นผู้คุ้มครองพวกเจ้า เพราะพระองค์คือ ผู้คุ้มครองที่ดีเลิศและผู้ทรง
 ช่วยเหลือที่ดีเยี่ยม

การต่อสู้ที่แท้จริงเท่านั้นที่จะสามารถประกาศอิสรชนบนหน้าแผ่นดินแห่งนี้ได้
 นักกิจกรรมหรือนักการศึกษาจำนวนมากมาทำงานได้ระยะหนึ่งแล้วหายไป เพราะคน
 เหล่านี้มิได้ตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะพยายามต่อสู้ด้วยความจริงจัง จากคำบัญชาในอายะฮ์นี้อัลลอฮ์
 มีบัญชาให้ให้เราต่อสู้ในศาสนาของพระองค์ด้วยการต่อสู้ที่จริงจัง แต่คำบัญชาเหล่านี้กลับถูก
 ละเลยจากมุสลิมจำนวนมาก

ดังนั้นการปฏิบัติตนเป็นมุสลิมที่ การสร้างอากิเดฮ์ให้มีเข้มแข็งหมั่นศึกษาหา
 ความรู้โดยการศึกษาเพื่อที่จะให้ได้มีความรู้ที่มั่นคงกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านศาสนา
 ความรู้ทั่วไปหรือความรู้ระดับสากลตลอดจนการเสียดละและต่อสู้ในทุก ๆ ระดับ ไม่ว่าจะเป็นการ
 ต่อสู้กับการไม่พัฒนา การต่อสู้กับตนเอง การต่อสู้กับสังคมเพื่อต้องการที่จะให้สังคมมีการ
 เปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีกว่าเดิม เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความจำเป็นสำหรับมุสลิมผู้ที่ต้องการพัฒนา
 หรือสร้างการจัดการศึกษาอิสลามให้มีความมั่นคง

2.1.5 การจัดการอิสลามศึกษาในจังหวัดสตูล

การจัดการศึกษาอิสลามในจังหวัดสตูลเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายของรัฐบาลใน
 แต่ละสมัย เหตุการณ์เปลี่ยนผ่านทางการเมืองและทางสังคมมีผลต่อการจัดการศึกษาอิสลามในสตูล

มาอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2453 – 2478 ในปี พ.ศ. 2453 ราษฎรกับทางราชการได้ร่วมกันจัดสร้างโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นแห่งแรกในจังหวัดสตูล ชื่อ “โรงเรียนไทย – มลายู” ปัจจุบันคือโรงเรียนสตูลวิทยา เปิดสอนวิชาภาษาไทย ภาษาอาหรับและภาษามลายู ทั้งนี้ เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่สื่อสารกันด้วยภาษามลายู ภาษาไทยใช้ติดต่อกับราชการ และสื่อสารกับคนนอกพื้นที่ สำหรับภาษาอาหรับใช้เพื่อการเรียนอัลกุรอาน โรงเรียนแห่งนี้มีนายเจ๊ะหมาด (ขณะนั้นยังไม่มีพระราชบัญญัตินามสกุล) เป็นครูใหญ่คนแรก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ (2542) ได้กล่าวถึงโรงเรียนแห่งแรกของจังหวัดสตูลไว้ในรวมเรื่องเมืองสตูลว่า โรงเรียนแห่งแรกที่จัดตั้งขึ้นในเมืองสตูลนั้นชื่อ โรงเรียนไทย – มลายู มีลักษณะเป็นโรงเรียนประชาบาล เพราะได้รับความร่วมมือจากราษฎรในท้องถิ่นร่วมกับทางราชการในการสร้าง และที่น่าสังเกตและน่าสนใจคือ โรงเรียนดังกล่าวนี้ได้ทำการสอนทั้งภาษาไทยและภาษามลายูควบคู่กัน

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2478 – 2490 สำหรับในช่วงนี้มีหลักฐานปรากฏที่ชัดเจนว่า ได้มีการเรียนการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา โดยเฉพาะในจังหวัดสตูล มีหลักฐานระบุจากสมุดหมายเหตุรายวันของบ้านจีน ตั้งอยู่ตำบลคลอง อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล (ปัจจุบันคือโรงเรียนอนุบาลเมืองสตูล) โดยมีนายรุ้น จันทรมณี ครูใหญ่ บันทึกไว้ว่า วันที่ 1 มิถุนายน 2478 วันนี้ข้าพเจ้าได้นำชะฮีดิกส ครูสอนภาษามลายูมาบรรจุในตำแหน่งสอนภาษามลายู และภาษาอาหรับ เพื่อเพาะปลูกความนิยมในการศึกษาลัทธิศาสนาให้ดีขึ้น เห็นว่าเป็นนโยบายที่ดีแต่บรรจุในตำแหน่งพิเศษ คือให้สอนสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมง คือสอนวันจันทร์ วันพุธ และวันเสาร์ วันละ 2 ชั่วโมง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

ช่วงที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2491 – 2499 การสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนในช่วงนี้เริ่มมีรูปแบบและหลักฐานต่าง ๆ ชัดเจนมากขึ้นในจังหวัดสตูล สมัยรัฐบาลของจอมพล ป.พิบูลสงคราม สมัยที่ 3 (ได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2491) นายเจ๊ะอับดุลลาห์ หลังปูเต๊ะ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสตูลในขณะนั้น เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้รับข้อเสนอแนะและร้องขอจากราษฎรที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนหนึ่งให้ทำการเปิดสอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษา เนื่องจากเหตุผลว่ามีราษฎรจำนวนมากไม่น้อยที่ใช้ภาษามลายูสื่อสารในชีวิตประจำวัน ส่วนวิชาศาสนาอิสลามหรืออิสลามศึกษานั้นมีตัวบทในอัลกุรอานและอัลหาคีษะฮ์ของท่านนบีมูฮัมมัด ﷺ ให้ทุกคนต้องเรียนรู้ในระดับ “ฟัรฎูอัยน์” ซึ่งเป็นการศึกษาศาสนาภาคบังคับ นอกจากนั้นยังได้ขอให้หยุดราชการในวัน

ศุกร์และปิดภาคเรียนในช่วงเดือนรอมดอน (เดือนที่ 9 ตามปฏิทินอาหรับ) เพราะมุสลิมต้องถือศีลอดตามบทบัญญัติอิสลาม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

ในที่สุด ในปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลจึงอนุญาตให้โรงเรียนที่มีความพร้อมทำการเปิดสอนวิชาภาษามลายูและศาสนาอิสลามได้ โดยอนุญาตให้ทำการสอนได้สัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง สำหรับครูผู้สอนนั้นได้มีการบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งครูสอนศาสนาและภาษามลายูให้ได้รับเงินค่าตอบแทน 500 บาทต่อเดือน

การสอนในรายวิชาดังกล่าวในระยะแรก ทางราชการไม่มีหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรการสอนให้ ครูผู้สอนจะต้องหาเนื้อหามาสอนด้วยตนเอง ในวิชาภาษามลายูมีครูบางคนได้นำหนังสือ เปอิมิมปินบาจาอันยาวิ (Permimpin Bachaanjawawi) เขียนโดย มูฮัมมัด ซอและห์ บิน มูฮัมมัด (Mohd. Saleh bin Mohamed) ซึ่งใช้สอนอยู่ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาของประเทศมาเลเซียมาสอน สำหรับวิชาศาสนาอิสลามส่วนใหญ่จะใช้หนังสือ มาสาลิลุลมูบตาดีย์ (MASAILUL MUBTADI) ซึ่งเป็นหนังสือลักษณะถาม – ตอบ มี 2 รายวิชา รวมอยู่ในหนังสือเล่มเดียวกันคือ วิชาฟิถุฮ์และวิชาเตฮ์ดีค สมัยก่อนหนังสือเล่มนี้มีผู้รู้ศาสนานิยมใช้สอนแก่ผู้ที่เริ่มเรียนตามมัซฮับต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย ต่อมาช่วงหลังได้ใช้แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการโดยตรง ซึ่งแต่งโดยขุนจรยาวิธาน

ช่วงที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2500 – 2518 เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนระดับประถมศึกษาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองจากจอมพล ป.พิบูลสงคราม และได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2506 เหตุการณ์บ้านเมืองในช่วงนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลอย่างเห็นได้ชัดเจน (ลิขิต ธีรเวคิน, 2541) โดยเฉพาะการใช้อำนาจในมาตรา 17 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2502 และมีส่วนส่งผลกระทบต่อความรู้สึกรักของราษฎรที่นับถือศาสนาอิสลามยิ่งโดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ การประกาศยกเลิกการเรียนการสอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามในโรงเรียนทั้งยังยกเลิกการหยุดราชการในวันศุกร์และการปิดภาคเรียนในเดือนรอมดอนด้วย ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้บทบาทหน้าที่และฐานะของครูผู้สอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามในจังหวัดสตูลเปลี่ยนเป็นข้าราชการครูวิสามัญ ทำหน้าที่สอนวิชาสามัญตามที่โรงเรียนกำหนดให้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

จากประวัติความเป็นมาในช่วงดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การเรียนการสอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดสตูลมีมานาน การเรียนการสอนแต่ละ

ยุคแต่ละสมัยมีความแตกต่างกันตามสภาพของท้องถิ่นและความรู้ความสามารถของผู้สอน ส่วนการยุติการเรียนการสอนภาษามลายูและศาสนาอิสลามของแต่ละโรงเรียนนั้นก็แตกต่างกันไปเนื่องเพราะบางโรงเรียนก็ได้ปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการเป็นหลักส่วนบางโรงเรียนได้สนองความต้องการท้องถิ่น

ช่วงที่ 5 ระหว่าง พ.ศ. 2518 – 2522 จากการที่ได้จัดการสอนวิชาภาษามลายูและศาสนาอิสลามในโรงเรียนที่เป็นรูปธรรมน้อย รวมถึงความต่อเนื่องในการจัดการเรียนการสอน ทำให้การสอนก่อนหน้านี้นี้ไม่ชัดเจนนัก ทั้งที่เป็นความต้องการของประชาชนในพื้นที่ จึงทำให้ชุมชนในบางพื้นที่คิดหาวิธีการที่จะให้บุตรหลานของตนได้ศึกษาวิชาศาสนาอิสลามในโรงเรียนของรัฐบาล จึงได้ถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่แปรพระราชฐานมาที่พระตำหนักทักษิณราชินีเวสท์ จังหวัดนราธิวาส คาดว่าจากผลการดำเนินการดังกล่าวส่งผลทำให้ทางราชการได้จัดให้มีการเรียนการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนขึ้นอีกครั้ง

พ.ศ.2518 กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ ค่านิยม และวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงกำหนดให้มีการสอนศาสนาอิสลามใน โรงเรียนประถมศึกษาขึ้นอีกครั้ง ดังที่ปรากฏตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 930/2518 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2518 โดย นายนิพนธ์ ศศิธร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการขณะนั้นเป็นผู้ลงนาม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ดำเนินการพัฒนาการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาจนเกิดขึ้นตามสภาพและนโยบาย โดยได้มีการจัดทำหลักสูตรศาสนาอิสลาม พุทธศักราช 2519 ต่อมาได้ปรับเป็นหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2523 ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ทั้งนี้เพื่อที่จะแก้ปัญหาด้านคุณภาพการจัดการประถมศึกษาทั่วไป ด้านการส่งเสริมภาษาไทย และเพื่อจูงใจให้ชาวไทยมุสลิมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนรัฐบาลมากขึ้น

พ.ศ. 2519 - 2520 ระยะนี้กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้สอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนระดับประถมศึกษาแล้ว สำนักงานศึกษาธิการเขตการศึกษา 2 มีหน้าที่จัดทำเนื้อหาวิชาและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อยกร่างหลักสูตรวิชาศาสนาอิสลามเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาและได้รับการอนุมัติให้ใช้หลักสูตรเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2519 โดยกำหนดให้มีการสอนสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง และให้ทำการสอน 7 รายวิชา คือ วิชาหลักการศรัทธา วิชาศาสนบัญญัติ วิชาศาสนประวัติ วิชาจริยธรรม วิชาอัลกุรอาน หลักการอ่านอัลกุรอาน และวิชาภาษาอาหรับ มีการอบรมครูผู้สอนศาสนาอิสลามที่สำนักงานศึกษาธิการเขตการศึกษา 2 ในด้านหลักสูตร หลักการสอน วิธีสอน สื่อการเรียนและจัดทำแผนการสอน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2543)

พ.ศ. 2521 รัฐบาลสภาความมั่นคงแห่งชาติ มีนโยบายที่เกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยกำหนดนโยบายทางด้านสังคมวิทยาให้ชาวไทยมุสลิมมีความเข้าใจและดำรงอัตลักษณ์ให้มีความเป็นคนไทย โดยการพูดและใช้ภาษาไทย ส่งเสริมให้คนไทยมุสลิมศึกษาในโรงเรียนสามัญสาขาศาสนา เพื่อขจัดมูลเหตุที่ทำให้คนไทยมุสลิมไม่นิยมพูดภาษาไทย ปรับปรุงการปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อให้เข้าถึงประชาชน จากมติคณะรัฐมนตรีที่เห็นชอบด้วยในนโยบายดังกล่าว ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงได้มีข้อเสนอแนะและแนวทางปฏิบัติซึ่งเป็นผลให้มีการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาและพัฒนาประชาชนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการศึกษา ให้เยาวชนมุสลิมได้เรียนภาษาไทยมาตั้งแต่เด็กเล็ก ให้มีหลักสูตรและแบบเรียนภาษาไทยที่เหมาะสมกับสถานที่และความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งให้มีการเรียนการสอนศาสนาอิสลามแก่นุศูลานชาวไทยมุสลิมในโรงเรียนประชาบาลมัธยม อาชีวะ วิทยาลัยครูและในระดับมหาวิทยาลัย (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2543 อ้างถึงในกระทรวง ศึกษาธิการ, 2543)

ช่วงสุดท้าย พ.ศ.2523- ปัจจุบัน ในปีพ.ศ.2523 ฝ่ายโครงการพิเศษสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาสำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 ได้ปรับปรุงหลักสูตรการสอนศาสนาอิสลามขึ้นมาใหม่ โดยนำแนวการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของโรงเรียนในรัฐเปอลิส ประเทศมาเลเซีย มาเป็นหลักพิจารณาประกอบ ด้วยการปรับปรุงส่วนเนื้อหา กำหนดให้มี 5 รายวิชา คือ หลักการศรัทธา หลักศาสนาบัญญัติ ศาสนประวัติ จริยธรรมและอัลกุรอาน จัดสอนระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 และได้เปลี่ยนชื่อจากหลักสูตรวิชาศาสนาอิสลาม 2519 เป็นหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ใช้เวลาในการเรียนห้องเรียนละ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ จากนั้นได้มีการขยายพื้นที่ จากสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มาสู่ห้าอำเภอในจังหวัดสงขลา

ในปีพ.ศ.2533 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ทำให้หลักสูตรอิสลามศึกษาในระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ต้องปรับปรุงตาม ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มอบหมายให้สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 ร่วมกับกรมวิชาการได้ปรับปรุงหลักสูตรอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2523 ขึ้นเป็นหลักสูตรฉบับใหม่โดยให้เรียนอิสลามศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และได้เริ่มใช้หลักสูตรดังกล่าวมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 เป็นต้นมา ส่วนครูผู้สอนยังคงใช้บุคคลจากภายนอกที่มีความรู้ด้านศาสนาเป็นผู้สอนตามหลักการเดิม

พ.ศ.2538 กระทรวงศึกษาธิการให้มีการปรับปรุงคำอธิบายอิสลามศึกษา ในหลักสูตรระดับประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ขึ้นใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และให้สอดคล้องกับการปรับรายวิชาอิสลามศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยยกเลิกคำอธิบายอิสลามศึกษา ตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก988/2534 ให้ใช้คำอธิบายอิสลามศึกษาที่ได้มีการปรับปรุงใหม่ตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการที่ วก 1172/2538 ลงวันที่ 18 ธันวาคม 2538 แทนฝ่ายโครงการพิเศษสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติประจำเขต เขตการศึกษา 2 จึงได้มีการจัดพิมพ์หลักสูตรอิสลามศึกษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2537) ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ขึ้นใหม่ โดยให้โรงเรียนระดับประถมศึกษาที่เปิดสอนอิสลามศึกษา ได้ใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2538 ตลอดเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ปีพ.ศ.2544 ได้มีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรมาเป็น การจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ปีพ.ศ.2551 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน (อิสลามศึกษา) พ.ศ.2551 กำหนดให้วิชาอิสลามศึกษาอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยจัดอยู่ในสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม มีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปีมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาอิสลามในจังหวัดสตูลที่มีการริเริ่มอย่างเป็นทางการคือ 80 ปี นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2475 – 2558 ปัจจุบัน ในช่วงแรกมีการสอนทั้งภาษาไทยและมลายูควบคู่กัน และสอนหลักบัญญัติหลักการรูกอนอิสลาม 5 ประการ เนื่องด้วยประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามจึงมีการเสนอให้หยุดการเรียนการสอนในวันศุกร์ เหตุการณ์เปลี่ยนผ่านทางการเมืองมีผลต่อการกำหนดนโยบายทางการศึกษามาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันรัฐบาลได้บรรจุวิชาหลักที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามเข้ามาอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หรือเรียกโดยทั่วไปว่าวิชาอิสลามศึกษา

2.2 ประเภทของการจัดการศึกษาทั่วไป

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กล่าวถึง ประเภทของการจัดการศึกษาไว้ว่า มี 3 ประเภท ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังต่อไปนี้

2.2.1 การศึกษาในระบบ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๑๕ ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาในระบบหมายถึงเป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2.2.1.1 เป้าหมายของการจัดการศึกษาในระบบ

อัญชลี ธรรมะวิสิกุล (2552, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการศึกษาในระบบไว้ดังนี้

1. เด็กก่อนวัยเรียน เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะการเตรียมความพร้อมเพื่อส่งเสริมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ได้แก่ กิจกรรมการเคลื่อนไหวตามจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมเกมการศึกษา เป็นต้น

2. บุคคลในวัยเรียน เป็นการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น มักใช้เวลาประมาณสิบสองปี เป็นส่วนใหญ่ ในช่วงปลายของการศึกษาเยาวชนที่สนใจสายอาชีพ แทนที่จะศึกษาสายสามัญ ก็อาจเลือกเข้าเรียนในสถานศึกษา สายอาชีพได้ ซึ่งได้แก่ โรงเรียนอาชีวศึกษา ประเภทต่าง ๆ

2.2 การศึกษาระดับอุดมศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียนที่มุ่งศึกษาต่อก็อาจเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งรวมสถาบันอุดมศึกษาสายอาชีพต่ำกว่าปริญญาด้วย

2.2.1.2 องค์ประกอบของการจัดการศึกษาในระบบ

อัญชลี ธรรมะวิสิกุล (2552, ออนไลน์) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการศึกษาในระบบ ไว้ดังนี้

1. สารเนื้อหาในการศึกษา การจัดการศึกษาในระบบ จะจัดทำหลักสูตรเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระหลักสูตรในหลักสูตรกลางแต่ละระดับ ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้สถานศึกษาแต่ละแห่งสามารถจัดเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้ด้วย โดยมีเนื้อหาสาระที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ของการจัดการศึกษา ทั้งนี้ต้องทบทวนเนื้อหาสาระ เพื่อปรับแก้ไขให้ถูกต้องทันสมัย และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน

2. ครู ครูผู้สอน หรือผู้ให้การเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ได้แก่ ครู และอาจารย์ ซึ่งถือเป็นผู้ประกอบอาชีพชั้นสูง บุคคลเหล่านี้ต้องได้รับการอบรมทั้งในด้านเนื้อหา และวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สื่อและอุปกรณ์สำหรับการศึกษา เช่น อาคารสถานที่ โต๊ะเก้าอี้ กระดานเขียน หนังสือ แบบเรียน สมุด ดินสอ ตลอดจนทั้งอุปกรณ์ที่ทันสมัยที่มีราคาแพงทั้งหลาย เช่น อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สื่อและอุปกรณ์เหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา

4. รูปแบบวิธีการเรียนการสอน การศึกษาในระบบยุคปฏิรูปการศึกษา เน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียน รูปแบบวิธีการเรียนการสอนใหม่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งมีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น การระดมความคิด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การนำชมนอกสถานที่เรียน การใช้อุปกรณ์เครื่องมือประกอบ

5. สถานศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม การจัดการศึกษาในระบบ ยังต้องอาศัยชั้นเรียนยังเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นอาคารสถานที่ห้องเรียน และบรรยากาศแวดล้อมที่ใช้ในการจัดการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นซึ่งจะต้องจัดบรรยากาศแวดล้อมที่เอื้อการเรียนรู้

6. ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการจัดการศึกษา เพราะผู้เรียนคือผู้รับการศึกษาและเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา การปรับเปลี่ยนความรู้และพฤติกรรมของผู้เรียน เป็นดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจึงครอบคลุมขั้นตอนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ตั้งแต่ การเตรียมความพร้อม สำหรับการเรียนรู้ การให้การศึกษารอบรับการประเมินและการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง

2.2.1.3 ระดับการศึกษาในระบบ มีระดับต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ปฐมวัย ระดับปฐมวัยเป็นการจัดการศึกษาให้เด็กก่อนวัยที่ต้องศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเป็นการวางรากฐานชีวิตเพื่อปูพื้นฐานที่ดีก่อนการเรียนในระดับต่อไป โดยทั่วไปแล้วผู้ที่เข้าศึกษาในระดับนี้มักมีอายุตั้งแต่ 4 - 8 ปี การเรียนการสอนในระดับนี้จะเน้นการสอนที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาพัฒนาการของเด็ก ซึ่งเน้นในด้านการพัฒนาร่างกาย จิตใจ สังคมสติปัญญาและอารมณ์ของเด็ก นอกจากนี้ยังเน้นให้เด็กเรียนรู้ทักษะ ต่างๆผ่านกิจกรรมการเล่นและกิจกรรมเกม เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และเกิดการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเหล่านี้อีกด้วย

ซึ่งการใช้เกมและการเล่นถือได้ว่าเป็นวิธีการหลักสำหรับสอนเด็กในระดับ ปฐมวัย โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยจะมีจุดเน้นทั้งสิ้น 2 ด้านคือ ด้านประสบการณ์สำคัญ ประกอบไปด้วย ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์จิตใจ ด้านสังคมและด้านสติปัญญา อีกด้านหนึ่งคือสาระที่ควรเรียนรู้ ประกอบไปด้วย เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่รอบตัวเด็ก ธรรมชาติรอบตัวและสิ่งต่างๆรอบตัวเด็ก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546)

2. ระดับประถมศึกษา ประถมศึกษาเป็นการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยทั่วไปแล้วการศึกษาในระดับประถมศึกษาจะมีระยะเวลาในการเรียนประมาณ 5 - 8 ปี ขึ้นอยู่กับการวางแผนจัดการศึกษาของแต่ละประเทศ สำหรับประเทศไทยมีจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษา 6 ปี ตั้งแต่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 โดยผู้เข้าศึกษาในระดับศึกษามักจะมีอายุประมาณ 6-7 ปี โดยในปัจจุบันนี้ยังมีเด็กกว่า 61 ล้านคนที่ไม่มีโอกาสได้เรียนในระดับประถมศึกษา ซึ่ง 47% ในจำนวนนี้จะหมดโอกาสการเข้าศึกษาต่ออย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามองค์การยูเนสโก ได้พยายามสนับสนุนให้เกิดการศึกษาสำหรับทุกคน โดยได้ดำเนินการที่เรียกว่าการศึกษาเพื่อปวงชน ซึ่งทุกประเทศจะต้องประสบความสำเร็จในด้านจำนวนคนเข้าศึกษาในระดับประถมศึกษาตามประกาศของ องค์การยูเนสโก ภายในปี พ.ศ. 2558 หลังจากนักเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้วจะสามารถเข้าศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาได้ ซึ่งนักเรียนเหล่านี้มักจะมีอายุประมาณ 11 - 13 ปี (องค์การยูเนสโก, 2555)

3. ระดับมัธยมศึกษา มัธยมศึกษาเป็นการจัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจัดการศึกษาให้กับนักเรียนที่จบในระดับประถมศึกษามาแล้ว สำหรับผู้เรียนในระดับชั้นมัศึกษามักจะมีอายุประมาณ 11 - 18 ปี สำหรับการจัดการศึกษาในระดับมัศึกษามีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ และทักษะกระบวนการเฉพาะด้าน เพื่อนำไปใช้ในการศึกษาระดับสูงต่อไป สำหรับประเทศไทยโดยส่วนใหญ่แล้วการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาถือได้ว่าเป็นการศึกษากภาคบังคับ สำหรับประเทศไทย นักเรียนจะต้องจบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จึงจะถือว่าจบการศึกษาภาคบังคับ อย่างไรก็ตามหลังจากจบระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแล้ว นักเรียนสามารถเลือกที่จะหยุดเรียนแล้วออกไปประกอบอาชีพ หรือ เรียนต่อก็ได้ ในกรณีที่เรียนต่อจะมี 2 ระบบให้เลือกเรียน ระหว่างสายสามัญ ซึ่งเป็นการเรียนต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีจัดการเรียนการสอนที่เป็นพื้นฐานสำหรับการเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา และสายอาชีพ ซึ่งจะสอนเกี่ยวกับอาชีพทางด้านต่างๆ เช่น งานช่าง และเกษตรกรรม เป็นต้น โดยทั้งหมดนี้รัฐบาลไทยจะเป็นผู้ดำเนินการทางด้านค่าใช้จ่ายทั่วไปจนจบระดับชั้นมัธยมศึกษา (องค์การยูเนสโก, 2555)

4. ระดับอาชีวศึกษา อาชีวศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อเตรียมคนสำหรับการประกอบอาชีพในอนาคต ทั้งในด้านของงานช่างฝีมือ งานธุรกิจ งานวิศวกรรม และงานบัญชี โดยเป็นการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานได้จริงๆ ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่เน้นให้มีความรู้ พื้นฐานมากเพียงพอสำหรับศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาในระดับอาชีวศึกษาจะเน้นให้มีการฝึกงาน เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีประสบการณ์มากยิ่งขึ้น สำหรับประเทศไทยเริ่มมีการจัดการเรียนการสอนในสายอาชีพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2452 โดยในสมัยนั้นเน้นจัดการเรียนการสอนทางด้าน แพทย์ ผดุงครรภ์ ภาษาอังกฤษ พาณิชยการ และครู (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2558 ออนไลน์)

5. ระดับอุดมศึกษา การศึกษาในระดับอุดมศึกษา (Tertiary, Third stage, Postsecondary Education) เป็นการศึกษาที่ไม่ได้บังคับว่าต้องจบการศึกษาในระดับนี้ การศึกษาในระดับนี้เป็นการศึกษาที่สูงขึ้นมาจากการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา การศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้นแบ่งได้ออกเป็น 2 ระดับคือระดับปริญญาบัณฑิตและระดับบัณฑิตศึกษา สำหรับการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเป็นผู้ดำเนินการ หากผู้เข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาเรียนจบแล้วจะได้รับปริญญาบัตรเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงการผ่านหลักสูตรนั้นๆ การที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้นั้นจำเป็นต้องผ่านการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อก่อน ส่งผลให้วิธีการนี้ทำให้มีทั้งผู้ที่ได้สิทธิ์ศึกษาต่อและผู้ที่ไม่ได้ สิทธิ์ศึกษาต่อ สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษามีความสำคัญมากในการสมัครงาน เพราะมักมีการกำหนดคุณลักษณะการศึกษาระดับปริญญาตรี นอกจากนี้ยังมีความสำคัญในการพัฒนากำลังคนในการพัฒนาประเทศชาติอีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2549)

ดังนั้นการจัดการศึกษาในระบบจึงประกอบไปด้วย การจัดการศึกษาภาคบังคับ 15 ปี ที่เด็กทุกคนต้องเรียนและได้รับการจัดสรรดูแลอย่างทั่วถึง ซึ่งประกอบด้วยการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยหรืออนุบาล โดยเป็นการวางรากฐานชีวิตเพื่อปูพื้นฐานที่ดีก่อนการเรียนในระดับประถมศึกษาคือตั้งแต่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อขึ้นไปสู่การเรียนในระดับมัธยมศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อม ไปสู่การเรียนในระดับสูงขึ้นต่อไปคือระดับอุดมศึกษาซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ระดับคือระดับปริญญาบัณฑิตและระดับบัณฑิตศึกษา โดยในแต่ละระดับจะมีการวัดประเมินผลของผู้เรียนตามกรอบหลักสูตรที่รัฐบาลได้กำหนดไว้

2.2.2 การศึกษานอกระบบ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ระบุว่า การศึกษานอกระบบ คือการศึกษาซึ่งจัดขึ้นนอกระบบปกติ ที่จัดให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย ไม่มีการจำกัดพื้นฐานการศึกษาอาชีพประสบการณ์หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในด้านพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต ความรู้ทางด้านทักษะ การประกอบอาชีพและความรู้ด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การจัดการศึกษามีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษาระยะเวลาของการศึกษา การวัดผลและประเมินผล ซึ่งเงื่อนไข การสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

ในมาตรา 4 ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ระบุว่า การศึกษานอกระบบ หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียน หรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

การศึกษานอกระบบหรือ Non-formal Education (NFE) ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1967 ในการประชุมขององค์การ UNESCO เรื่อง The World Educational Crisis ซึ่งได้นิยามการศึกษานอกระบบว่า หมายถึง การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ แต่นอกกรอบของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนแบบปกติ โดยมุ่งที่จะบริการให้คนกลุ่มต่างๆ ของประชากร ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่และเด็ก โดยเน้นการเรียนรู้ (Learning) แต่ในปัจจุบันการศึกษานอกระบบคือกระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน ทั้งที่เป็นทัศนคติ ทักษะ และความรู้ ซึ่งจะทำได้ยืดหยุ่นกว่าการเรียนในระบบของโรงเรียนทั่วไป สมรรถนะที่เกิดจากการศึกษานอกระบบนั้นมีตั้งแต่ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำงานเป็นกลุ่ม การแก้ไขปัญหาเรื่องความขัดแย้ง การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเป็นผู้นำ การแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน การสร้างความเชื่อมั่น ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ดังนั้นการศึกษานอกระบบในยุคใหม่จึงเน้นการเรียนรู้และสมรรถนะ (จรรยาพร ธรณินทร์, 2550)

สรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีการวางกรอบหลักสูตรไว้ มีการวัดและประเมินผลของผู้เรียน แต่เนื้อหาในหลักสูตรสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน แต่ทั้งก็ไม่ได้ละทิ้งเงื่อนไขเรื่องเวลาเรียนจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา

ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่จะทำให้ผู้เรียนสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

2.2.2.1 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551

การศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความยืดหยุ่นในด้านสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน การสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งให้ความสำคัญและหนักถึงคุณภาพของผู้เรียนจึงกำหนดหลักการไว้ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นด้านสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน และการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นการบูรณาการเนื้อหาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความแตกต่างของบุคคล และชุมชน สังคม
2. ส่งเสริมให้มีการเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยตระหนักว่าผู้เรียนมีความสำคัญสามารถพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ
4. ส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2.2.2.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีสติปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศักยภาพในการประกอบอาชีพและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการ จึงกำหนดจุดมุ่งหมาย ดังต่อไปนี้

1. มีคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่ดีงามและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันสุข
2. มีความรู้พื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิต และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
3. มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพ ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดและตามทันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
4. มีทักษะการดำเนินชีวิตที่ดี และสามารถจัดการกับชีวิต ชุมชน สังคม ได้อย่างมีความสุขตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
5. มีความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย โดยเฉพาะภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ความเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา

6. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 7. เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และบูรณาการความรู้มาใช้ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ
- ดังนั้นจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนจะเน้นไปที่การให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม สร้างโอกาสและต่อยอดทางการศึกษาให้ผู้สนใจได้เข้าถึงความรู้ ตลอดจนการสร้างทักษะชีวิตให้ผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่ได้รับไปประกอบอาชีพได้ ทั้งยังมุ่งเน้นในเรื่องการเข้าใจความเป็นไทยในทุกมิติ

2.2.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยดังนี้ กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2544) ให้นิยามการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งความรู้ และบุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ

ในมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พุทธศักราช 2542 นิยามว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

กฤษ เลิศสุริยะกุล (2542) เสนอว่า การศึกษาตามอัธยาศัย คือ กระบวนการเรียนรู้ การฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ การพัฒนาอย่างมีระบบ นอกจากนี้คำว่า ตามอัธยาศัยหมายถึงตามความพอใจ ความสมัครใจ ความต้องการและตามความเหมาะสมของบุคคลหรือกลุ่ม การศึกษาตามอัธยาศัยนั้นดำเนินไปอย่างไม่เป็นทางการ มีความยืดหยุ่นหลากหลายและมีเสรีภาพ กล่าวโดย

สรุป การศึกษาตามอัธยาศัย คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของบุคคลหรือกลุ่ม โดยมีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายยืดหยุ่นสอดคล้องและเหมาะสมกับชีวิต

2.2.3.1 นิยามของการศึกษาตามอัธยาศัย

นิยามของการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นสามารถอธิบายได้ 2 มิติ คือ นิยามในมิติของผู้เรียนและในมิติของผู้จัด หรือสภาพการต่างๆที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ดังนี้ (วิศน์ ศิลตระกูล, 2542)

1. ผู้เรียน : ผู้เรียนสามารถควบคุมวิธีการเรียนเอง มีวิธีเรียนที่หลากหลายที่นำไปสู่การเรียนรู้ด้วยตนเองกระบวนการเรียนรู้และผลของการเรียนรู้นั้นจะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์และสร้างเสริมประสบการณ์ให้โดยตรง ผู้เรียนสามารถสร้างความหมายตามความเข้าใจ และเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. ผู้จัด/หรือสภาพการที่เอื้อต่อการเรียนรู้: ส่งเสริมให้ผู้เรียนควบคุมวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองจากบุคคล จากครอบครัว จากชุมชน จากสังคม จากประสบการณ์ จากการทำงาน และจากการดำรงชีวิตประจำวัน จากสภาพแวดล้อมทั้งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและมีการดำเนินการให้มีขึ้น ไม่ว่าจะโดยมนุษย์ หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ จากปัจจัยเกี่ยวพันต่างๆ จากสถานการณ์ และสื่อต่างๆ การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) จึงมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Learning) โดยเกื้อหนุนให้ผู้เรียนกำหนด/เลือกวิธีการเรียนเอง หรือตามวัตถุประสงค์ของสถาบันหรือแหล่งความรู้ นั้น ๆ ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตลอดเวลา โดยมีเป้าหมายเพื่อทำให้บุคคลมีโอกาสแสวงหาและรับความรู้ ทักษะ ทักษะ ความเข้าใจ อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

การเรียนรู้ตามอัธยาศัยและการเรียนรู้ด้วยตนเองควบคู่กับคำว่า “การศึกษาตามอัธยาศัย” (Informal Education) ก็คือ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal Learning) ซึ่งเป็นการอธิบายการเรียนรู้ในมิติของผู้เรียน “การเรียนรู้ตามอัธยาศัย” นี้ Livingston7 (1999) นิยามว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจ ความรู้ หรือทักษะ ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องเสนอโดยผ่านหลักสูตรหรือ โปรแกรมจากสถาบันการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ

2.2.3.2 ประเภทของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ในความพยายามในการจำแนกประเภท (Taxonomy) ของการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้นSchugurensky (2000 อ้างถึงใน วิศน์ ศิลตระกูล, 2542) เสนอแนะว่ามี 3 ชนิดคือ การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self Directed Learning) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ (Incidental Learning) และการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน

1. การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed Learning) เป็น โครงการเรียนรู้ที่กำหนดโดยผู้เรียน โดยไม่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือจากนักการศึกษา แต่สามารถเป็นการนำเสนอของวิทยากร การเรียนรู้แบบนี้เป็นเรื่องของความตั้งใจ เพราะผู้เรียนมีจุดหมายในบางสิ่งบางอย่างที่ต้องการเรียนรู้ สิ่งนั้นอาจมาก่อนที่กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้น เป็นเรื่องของจิตสำนึก โดยปัจเจกบุคคลตระหนักว่าเขาต้องเรียนรู้ในบางสิ่งบางอย่าง

2. การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ (Incidental Learning) หมายถึงประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมิได้มีความตั้งใจมาก่อนว่าจะต้องเรียนสิ่งนั้น แต่เมื่อได้รับประสบการณ์ เขาก็รับรู้ได้ว่าเขาได้เรียนรู้บางอย่างขึ้นมาดังนั้น จึงเป็นความไม่ตั้งใจแต่รู้สึกรับรู้

3. การเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน (Tacit Learning) หมายถึงการเรียนรู้ในคุณค่า ทักษะ ทักษะ หรือทักษะต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน มิใช่เพียงแต่การเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย มีเกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “การตีความ”(Interpretation) ซึ่งวิธีการนี้มีการนิยามไว้หลายลักษณะด้วยกัน แต่เมื่อไม่นานมานี้ ก็เกิดเห็นพร้องต้องกัน ในนิยามที่ใกล้เคียงกันในสองลักษณะว่า การตีความ เป็นกระบวนการในการสื่อสารในลักษณะของความสัมพันธ์ทางด้านอารมณ์ และสติปัญญา ระหว่างความสนใจของผู้ชมและความหมายที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้ นั่นคือการตีความ ให้โอกาสกับประชาชนในทั้งทางด้านสติปัญญาและอารมณ์การตีความควรมีจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอในภาพรวม มากกว่าแยกส่วน “การตีความ” ที่นำเสนอต่อเด็กไม่ควรที่จะลดความเข้มข้นจากสิ่งที่เสนอต่อผู้ใหญ่ แต่ควรเสนอด้วยวิธีการพื้นฐานที่แตกต่างกัน โดยอาจแยกโปรแกรมกัน

2.2.3.3 แนวคิดเรื่องหลักสูตรของการศึกษาตามอรรถาธิบาย

แนวคิดเรื่องหลักสูตรนี้ Jeffs และ Smith (1999 อ้างถึงใน วิศนีย์ ศิลตระกูล, 2542) ได้โต้แย้งความเห็นที่ว่าหลักสูตรทำให้เกิดการเส้นแบ่งระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอรรถาธิบาย เขายืนยันว่าทฤษฎีหลักสูตรและการปฏิบัติ (Curriculum Theory Andpractice) กำหนดขึ้นภายใต้บริบทของโรงเรียน และนี่เองคือปัญหาที่สำคัญเมื่อนำมาใช้ในการศึกษาตามอรรถาธิบาย การรับแนวคิดในเรื่องทฤษฎีหลักสูตรและการปฏิบัติ โดยนักการศึกษาตามอรรถาธิบาย เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะให้มีความชัดเจนเกี่ยวกับเนื้อหา ซึ่งก็ยังคงมีความลำบากในความเห็นนี้ กระนั้นก็ตาม ยังมีสิ่งที่ต้องเน้นในเรื่องนี้สำหรับการศึกษาตามอรรถาธิบาย 2 ประการ

ประการแรก ในรูปแบบของหลักสูตร ครูเข้าสู่สถานการณ์ด้วยข้อเสนอของการปฏิบัติ (Proposal for Action) ซึ่งได้กำหนดหลักการและรายละเอียดของการศึกษาที่ชัดเจนแล้ว แต่การศึกษาตามอรรถาธิบายมิใช่เช่นนั้น นักการศึกษาตามอรรถาธิบายไม่จำเป็นต้องมีสิ่งนี้ เขาไม่จำเป็นต้องก้าวสู่สถานการณ์ด้วยข้อเสนอของการปฏิบัติที่ชัดเจน แต่เขามีความคิดที่ว่าทำอะไรเพื่อให้ความ

เป็นอยู่ของคนดีขึ้น หรือชาวซึ่งในบทบาทและยุทธวิธี(ซึ่งยุทธวิธีอาจเป็นภาพกว้างๆ ของกลุ่มเป้าหมาย และวิธีการกว้างๆ) จากนั้นเขาก็พัฒนาเป้าหมายและวิธีการปฏิสัมพันธ์ที่จะสอดแทรกเข้าไป

ประการที่สอง คือบริบท ซึ่งการศึกษาตามอรรถศาสตร์ย่อมมีบริบทที่แตกต่างออกไป เมื่อบริบทเปลี่ยนไป ลักษณะของกิจกรรมก็ย่อมเปลี่ยนไปด้วย

ดังนั้นในเรื่องหลักสูตรของการศึกษาตามอรรถศาสตร์ จึงประกอบไปด้วยรูปแบบของการจัดการศึกษา และบริบทที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ซึ่งจะมีความเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องที่ผู้สอนจะต้องนำมาประเมินและพิจารณาจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียนซึ่งรูปแบบและบริบทการจัดการเรียนการสอนในแต่ละพื้นที่และแต่ละบุคคลจะไม่เหมือนกันซึ่งจะแตกต่างกับการจัดการศึกษาในระบบที่ขาดการคำนึงในบริบทเหล่านี้

2.3 ประเภทของการจัดการศึกษาอิสลาม

การแบ่งประเภทของการจัดการศึกษาอิสลาม ประกอบด้วย การจัดการศึกษาอิสลามในระบบ การจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบ และการจัดการศึกษาอิสลามตามอรรถศาสตร์ ดังนี้

2.3.1 การจัดการศึกษาอิสลามในระบบ

การจัดการศึกษาอิสลามในระบบ เป็นการศึกษาที่มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา กำหนดหลักสูตร ระยะเวลาในการศึกษา รวมทั้งมีการวัดและประเมินผลผู้ที่ศึกษาด้วย โดยแบ่งรูปแบบการจัดการศึกษา ได้ดังนี้

2.3.1.1 อิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ

ในส่วนของวิชาอิสลามศึกษา ซึ่งเป็นสาระหนึ่งในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม ได้เริ่มมีการเรียนการสอนในโรงเรียนต่างๆของรัฐในปี พ.ศ.2521 รัฐบาลโดยสภาความมั่นคงแห่งชาติ ได้มีนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ กำหนดนโยบายด้านสังคมวิทยาให้ชาวไทยมุสลิมมีความเข้าใจในการเป็นคนไทย พูดและใช้ภาษาไทย ส่งเสริมให้คนไทยมุสลิมเข้าศึกษาในโรงเรียนสามัญสาขาอาชีพ ขจัดมูลเหตุที่ทำให้คนไทยมุสลิมไม่นิยมพูดภาษาไทย ปรับปรุงการปฏิบัติภารกิจจิตวิทยาในลักษณะที่เข้าถึงประชาชน จากมติคณะ รัฐมนตรีที่เห็นชอบในนโยบายดังกล่าว ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีข้อ เสนอแนะแนวทางการปฏิบัติซึ่งเป็นผลให้มีการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแลพัฒนา

ประชาชนให้เห็นความสำคัญของการศึกษา ให้เยาวชนมุสลิมเรียนภาษาไทยมาตั้งแต่เด็กเล็ก ให้มีหลักสูตรและแบบเรียนภาษาไทยให้เหมาะสมกับสถานที่และความเป็นอยู่ของท้องถิ่นให้มีการสอนศาสนาอิสลามแก่บุตรหลานของชาวไทยมุสลิมในโรงเรียนประชาบาล มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา วิทยาลัยครูและระดับมหาวิทยาลัย (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2543 อ้างถึงในกระทรวงศึกษาธิการ, 2543) และมีการปรับปรุงหลักสูตรเป็นฉบับต่างๆ เรื่อยมาตามที่นักพัฒนาหลักสูตรและผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาจะต้องดำเนินการอยู่เสมอ มิใช่ว่าเมื่อได้กำหนดหลักสูตรขึ้นมาแล้วก็สามารถใช้หลักสูตรนั้นตลอดไปโดยไม่มีการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรเลยทั้งนี้เพราะหลักสูตรจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นตั้งแต่ปีการศึกษา 2536 กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) หลักสูตรอิสลามศึกษาจึงได้รับการปรับปรุงหลักสูตรเป็น อิสลามศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2523) (กรมวิชาการ, 2533) และในปีการศึกษา 2536 เช่นเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ในมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 หลักสูตรอิสลามศึกษาจึงได้ปรับปรุงหลักสูตรเป็นอิสลามศึกษาในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) (กรมวิชาการ, 2533) ปี พ.ศ. 2538 เขตการศึกษา 2 ประกาศใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาฉบับปรับปรุงพุทธศักราช 2537 และ พ.ศ.2541 กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายปฏิรูปการศึกษา เน้นจัดการเรียนการสอนยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และ พ.ศ.2544 กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรขั้นพื้นฐาน (อิสลามศึกษา) พุทธศักราช 2544 กำหนดให้อิสลามศึกษาอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยจัดอยู่ในสาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรมและจริยธรรม มีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น (กรมวิชาการ, 2546) และปี พ.ศ.2551 กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดอยู่ใน สาระที่ 1: ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม มีความคิดรวบยอดที่เกี่ยวกับหลักธรรม คำสอนของอิสลามที่มุ่งเน้นมาตรฐานผู้เรียนที่นับถือศาสนาอิสลามให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีความรู้และเข้าใจหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติและหลักคุณธรรมจริยธรรมเพื่อยึดถือเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

ทั้งนี้ได้กำหนดสาระการเรียนรู้อิสลามศึกษาว่าด้วยการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้อยู่ในแนวทางของอัลลอฮ์ ﷻ ทั้งโดยส่วนตัวและส่วนรวม โดยมีอัลกุรอานเป็นธรรมนูญชีวิต และนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นแบบอย่างที่จะก่อให้เกิดคุณธรรมจริยธรรม สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยกำหนดสาระการเรียนรู้ ดังนี้

1. หลักศรัทธาว่าด้วยความเชื่อ การยึดเหนี่ยวทางจิตใจของมนุษย์ต่ออัลลอฮ์ ﷻ มีเจตจำนงอันแน่วแน่ต่ออัลลอฮ์ ﷻ และสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ บัญญัติไว้ เพื่อขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ ให้ปฏิบัติในสิ่งดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
 2. ศาสนบัญญัติ เป็นหลักปฏิบัติของมนุษย์ ที่ศรัทธาตามบทบัญญัติทั้งโดยปัจเจกบุคคลและส่วนรวมเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวันและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
 3. ศาสนประวัติ เรียนรู้ในชีวิตประวัติของนบีมุฮัมมัด ﷺ เสาะหาบะฮุและผู้เสียสละ ที่ทรงคุณูปการอย่างเอนกอนันต์ในโลกอิสลาม อาณาจักรและอารยธรรมของโลกอิสลามที่เป็นมรดกโลก เพื่อเป็นคติเตือนใจและนำคุณลักษณะต่าง ๆ มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต
 4. จริยธรรม เรียนรู้หลักปฏิบัติต่อตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติไว้ในอัลกุรอานและอัลหะดีษ เรียนรู้มารยาทต่างๆ ตามแบบอย่างนบีมุฮัมมัด ﷺ เพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน อันนำไปสู่ความดีงามของตนเอง สังคม ชุมชน และประเทศชาติสืบไป
 5. อัลกุรอาน มุสลิมทุกคนต้องสามารถอ่านอัลกุรอานได้เรียนรู้หลักการอ่านพร้อมความหมายและนำหลักคำสอนไปเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
- ดังนั้น การจัดการเรียนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐ จึงประกอบไปด้วยการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาด้านศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม ประวัติศาสตร์อิสลาม อัลกุรอาน และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องอื่นๆ โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความคิดรวบยอดที่เกี่ยวกับหลักธรรม มีความรู้และเข้าใจหลักการศรัทธา นำคำสอนของอิสลามมาใช้ในการดำเนินชีวิต

2.3.1.2 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นสถาบันการศึกษาที่มีวิวัฒนาการจากปอเนาะ ซึ่งเป็นระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม หรือแบบไม่เป็นทางการ ดำเนินการสอนโดยโต๊ะครู ต่อมาได้มีการแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ก่อนที่จะเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมาจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่ว่าในด้านการบริหารและการจัดการ หลักสูตร บุคลากรและการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อพัฒนาโรงเรียนให้สามารถแข่งขันในบริบทแห่งยุคสมัยโลกาภิวัตน์ (นิเลาะ แวอูเซ็ง , 2551) การบริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นการจัดการเรียนการสอน เพื่ออบรมให้ความรู้ด้านศาสนาอิสลามแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป โดยมีพื้นฐานจากการตระหนักถึงภารกิจที่ต้องสนองเจตนารมณ์ของศาสนาเป็นหลัก (เบญจพร คงอินทร์, 2546)

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่างปัจจุบัน คือ ปอเนาะในอดีตที่เป็นต้นกำเนิดในปัตตานี ต่อมาได้แพร่กระจายไปทั่วพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่าง และขยายไปทั่วประเทศตลอดจนประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีความสำคัญ สำหรับมุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่าง เพราะเป็นสถาบันการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของมุสลิมที่มีการจัดการเรียนการสอนด้านศาสนาเป็นหลัก ทำให้มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่างได้ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่างจนถึงปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงของปอเนาะเริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ.2441 โดยรัฐมีนโยบายที่ต้องการให้ประชาชนชาวไทยสามารถอ่านออกเขียนได้ และสร้างความมั่นคงให้กับประเทศโดยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโบาย ขยายการศึกษาสู่หัวเมือง แต่การดำเนิน การจัดการศึกษาก็เป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนาทำให้ ประชาชน รู้สึกไม่ดีต่อการจัดการศึกษาของทางราชการ แหล่งการจัดการศึกษาของมุสลิมคือ ปอเนาะ สุเหร่า ตลอดจนบ้านผู้รู้ต่างๆ (วินิจ สังขรัตน์, 2544)

ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของปอเนาะ ที่นำไปสู่การเป็นโรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลามในปัจจุบัน เริ่มต้นในสมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ. 2501 ซึ่งได้ กำหนดโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาการศึกษาของ ประเทศที่กำลังประสบอยู่ คือ ขณะนั้นสถานศึกษามีไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนและ ในส่วนภูมิภาคขาดแคลนครู ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากส่วนภูมิภาคต่างหลั่งไหลกันเข้า มาศึกษาต่อในเขตพระนครจำนวนมาก ตลอดจนมีวัตถุประสงค์ที่ให้ส่วนภูมิภาคได้รับการพัฒนา เท่าเทียมกับส่วนกลาง ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงได้รวมจังหวัดที่ความเป็นอยู่ของประชาชน และปัญหาการศึกษาคล้ายคลึงเข้าด้วยกัน โดยทำการแบ่งภาคการศึกษาออกเป็น 12 ภาค ผลจากการ แบ่งภาคการศึกษาลักษณะนี้ ทำให้จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งเป็นจังหวัดที่มี สภาพทางภูมิศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีใกล้ชิดกัน ทั้งนี้เนื่องจาก ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามเหมือนกันจึงได้จัดให้เป็นภาคการศึกษาเดียวกัน คือ ภาค การศึกษา 2 และมีการจัดตั้งครูสัมมนาภาคการศึกษา 2 ขึ้นที่จังหวัดยะลา (รุ่ง แก้วแดง, 2550) การ ปฏิบัติงานภายในภาคการศึกษา 2 นั้นได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น 3 คณะ ได้แก่ คณะกรรมการ อำนวยการ โครงการพัฒนาการศึกษา คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำภาคศึกษา 2 และคณะกรรมการ ดำเนินการพัฒนาการศึกษา ภาคศึกษา 2 (ศูนย์พัฒนาการศึกษาภาคศึกษา 2, 2551)

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจัดเป็นโรงเรียนตามพระราชบัญญัติโรงเรียน เอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) โรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15(1) เป็น โรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งโรงเรียน

เอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15 (1) แบ่งย่อยได้อีก 2 ลักษณะ คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทบริหาร โดยสมาคมหรือมูลนิธิ ซึ่งเป็นองค์กรนิติบุคคล ทางราชการอุดหนุนงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายรายหัว 100 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งโรงเรียนลักษณะดังกล่าว ทางราชการจะถอนข้าราชการครูที่ไปช่วยสอนวิชาสามัญออก เนื่องจากได้รับการอุดหนุนไปจ้างครูโดยเฉพาะแล้ว หากโรงเรียนมีความจำเป็นต้องมีข้าราชการครูที่ทางราชการส่งไปช่วยสอน จะต้องคืนเงินจำนวนเท่ากับวุฒิการศึกษาขั้นต้นของ ข้าราชการคนดังกล่าวให้แก่ทางราชการ และลักษณะที่ 2 คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทบุคคลเป็นผู้รับใบอนุญาต ซึ่งทางราชการจะอุดหนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายรายหัวเช่นเดียวกับโรงเรียนเอกชนสามัญทั่วไป แต่ทางราชการจะส่งข้าราชการครูส่วนหนึ่งสอนวิชาสามัญปฏิบัติการสอนร่วมกับครูที่โรงเรียนจ้างสอน 2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15(2) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนทางอิสลามศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และอีกส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการควบคู่ไปด้วย แต่สภาพความพร้อมทั้งบุคลากรและระบบการจัดการเรียนรู้อยังไม่เข้าเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการที่จะยกระดับสู่การเป็นโรงเรียนตามมาตรา 15 (1) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525

โดยสรุปแล้ว โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นสถานศึกษาที่มีพัฒนาการมาจากปอเนาะ ซึ่งมีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามระยะเวลาและตามขั้นตอนที่รัฐบาลได้วางไว้ มีการกำหนดหลักสูตร ระยะเวลาเรียน และวัตถุประสงค์ไว้ชัดเจน จัดระเบียบตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ทำการสอนทั้งในวิชาศาสนาและวิชาสามัญหรือบางสถานศึกษาก็มีการสอนวิชาชีพควบคู่กันไปด้วย ปัจจุบันมีหลายโรงเรียนได้ทำการจดทะเบียนเป็นมูลนิธิเพื่อให้สามารถรับการอุดหนุนงบประมาณจากรัฐบาลได้ 100 เปอร์เซ็นต์

2.3.2 การจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบ

2.3.1.1 ตาดีกา

อภิลิทธิ ค่ายูโซ๊ะ, (2556) ระบุว่าศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาดีกา เป็นสถาบันที่เกิดขึ้นด้วยสำนึกในหน้าที่ตามหลักการของศาสนาอิสลามของชุมชนมุสลิม ซึ่งเป็นความต้องการของชุมชนที่จะให้มีสถานที่สำหรับอบรมเยาวชนในชุมชน มีเป้าหมายเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ภาคีรศดูลอื่น พื้นฐานทางด้านศาสนาอิสลามแก่เยาวชนอายุระหว่าง 6 – 12 ปี ซึ่งเป็นเสมือนการศึกษาภาคบังคับ ที่เป็นหน้าที่ของบิดา มารดา หรือผู้ปกครองที่จะให้การศึกษหรือสนับสนุนบุตรหลานหรือผู้ที่อยู่ในปกครองได้ศึกษาเล่าเรียน ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด /ตาดีกา เกิด

ขึ้นมาพร้อมกับมัศยิดในแต่ละชุมชน ได้ทำการจัดการเรียนการสอนตามสภาพความพร้อมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารจัดการ ด้านหลักสูตรและบุคลากรครูผู้สอน ต้องพึ่งพาตนเองมาอย่างต่อเนื่อง เดิมทีนั้นจะเรียกชื่อแตกต่างกันไปแล้วแต่ชุมชน เช่น โรงเรียนฟิรฎูอีน เซอโกละฮ์ มลายู มัชรอสะห์ โรงเรียนสุเหร่าหรือโรงเรียนชายคามัสยิด ต่อมาภายหลังมีการใช้คำว่าตาดีกาในประเทศไทย ซึ่งนำคำมาจากประเทศมาเลเซีย คำว่า ตาดีกา จึงถูกนำมาใช้เรียกสถาบันการศึกษาแห่งนี้ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส จนกระทั่งถึงปี 2540 รัฐบาลได้เข้าใจและเห็นบทบาทความสำคัญของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด/ตาดีกา กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยได้รับพันธกิจจากรัฐบาลในการดูแลพัฒนาตาดีกาให้เป็นกิจจะลักษณะพร้อมกับให้การสนับสนุนและพัฒนาอย่างเหมาะสม โดยในปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลได้เข้ามาดูแลมีการเปลี่ยนชื่อทางการมาเป็นศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัศยิด/ตาดีกา อยู่ในความรับผิดชอบของกรมศาสนากระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2546 กระทรวงศึกษาธิการได้มีการปรับโครงสร้างการบริหารงานราชการแผ่นดินซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัศยิด/ตาดีกา จึงเปลี่ยนมาอยู่ในการดูแลและรับผิดชอบของกรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ปี พ.ศ. 2547 ศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัศยิด/ตาดีกา เปลี่ยนอยู่ในความรับผิดชอบดูแลของกระทรวงมหาดไทย หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2548 ให้กระทรวงศึกษาธิการซึ่งดูแลรับผิดชอบศูนย์อบรมศาสนาและจริยธรรมประจำมัศยิด/ตาดีกา เปลี่ยนชื่อมาเป็นศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด/ตาดีกา (เอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติการกำหนดแนวทางในการสนับสนุนส่งเสริมศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด (ตาดีกา), 2550)

ครูผู้สอนศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด/ตาดีกา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะเรียก เจ๊ะฆู หรือ โตะ๊ะกูรู ซึ่งหมายถึงผู้มีความรู้ทางศาสนาอิสลามเป็นผู้มีจิตใจอาสาในการช่วยเหลือชุมชน และครูผู้สอนอาจจะมาจากนักเรียนที่มีความรู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษา ปอเนาะหรือบางคนก็จบการศึกษาแล้ว การสอนจะเป็นไปด้วยความสมัครใจ มีความเสียสละ และมีความศรัทธาที่จะถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีให้กับผู้อื่น เพื่อมุ่งหวังผลบุญทางจิตวิญญาณหรือผลตอบแทนในโลกหน้า โดยจะได้รับมีค่าตอบแทนจากการสอนบ้างเล็กน้อย ซึ่งค่าตอบแทนในบางสถานศึกษาก็จะมาจากการบริจาคของผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าเรียน แต่ครูจะไม่มีเงินเดือนตายตัว และโดยส่วนใหญ่จะได้เงินจากชะกาตฟิตรีาะห์ที่ชุมชนบริจาคแก่มัสยิด เงินรายได้ของมัสยิดนั้นๆ ปัจจุบันหน่วยงานของภาครัฐได้เข้ามาช่วยเหลือโดยมาจัดระบบการบริหารศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด/ตาดีกา มีการสนับสนุนเงินเดือนให้ครูผู้สอนคนละ 2,000 บาทต่อ

เดือน (สำนักงานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี, 2548) โดยการจัดการศึกษาจะประกอบไปด้วย ดังนี้

1. รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา

รูปแบบการบริหารจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา เดิมทีการบริหารจะขึ้นอยู่กับสภาพบริบทของแต่ละชุมชน บางชุมชนอิหม่ามประจำมัสยิดอาจเป็นคนบริหาร และมีคณะกรรมการมัสยิดผู้นำชุมชน หรืออาจจะแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารการศึกษาขึ้นมาเป็นการเฉพาะเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการ แต่เมื่อศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา ซึ่งอยู่ในการดูแลของรัฐบาล จึงมีการกำหนดคณะกรรมการบริหารศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา ขึ้นซึ่งประกอบด้วย อิหม่ามมัสยิดเป็นประธานศูนย์ฯ โดยตำแหน่ง และมีผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากการแต่งตั้งจากกรมการอิสลามประจำมัสยิด มีจำนวนไม่น้อยกว่า 6 คนแต่ไม่เกิน 12 คน โดยจะต้องมีตัวแทนที่เป็นครูผู้สอน 1 คน คณะกรรมการบริหารจะมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาและให้การอบรมแก่นักเรียนตามหลักสูตรที่กรมการศาสนาได้รับรองไว้ รวมทั้งบริหารงานทั่วไป และการดำเนินงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

2. งบประมาณในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา

อภิสิทธิ์ คำชูโช๊ะ, (2556) อธิบายว่า การก่อตั้งศูนย์การศึกษาอิสลาม ประจำมัสยิด/ตาคีกาในช่วงแรกจะเรียกรายเงินจากประชาชนในชุมชนเพื่อที่จะก่อสร้างอาคารไว้ทำการเรียนการสอนบางชุมชนก็จะมีการจัดงานการกุศลโดยการเลี้ยงน้ำชาหรืออาหารตามศักยภาพชุมชน ทั้งยังมีการเชิญชวนผู้มีจิตศรัทธาให้ร่วมบริจาคสมทบทุนก่อสร้างอาคาร ไม่ว่าจะเป็นการบริจาคเป็นเงิน วัสดุ สิ่งของ อุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอน เช่นหนังสือ สมุด โต๊ะ เก้าอี้ ครั้นเมื่อเปิดทำการเรียนการสอนโรงเรียนก็จะเก็บค่าบำรุงการศึกษาจากผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าเรียน โดยความมากน้อยของจำนวนเงินนั้นจะขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละชุมชน ซึ่งจะไม่ทำสร้างความเดือดร้อนในเรื่องค่าใช้จ่ายแก่คนในชุมชน ทั้งนี้เงินที่ได้มานำไปเป็นค่าตอบแทนให้แก่ครูผู้สอน รวมทั้งเป็นค่าบริหารจัดการเรียนการสอนอื่นๆ หลังจากนั้นเมื่อภาครัฐได้เข้ามาดูแลโดยให้เงินอุดหนุนแก่ครูผู้สอนรวมทั้งใช้เป็นค่าบริหารจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา รัฐบาลจึงมีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา และครูผู้สอนที่มีสิทธิ์รับเงินอุดหนุนจะต้องตั้งอยู่ในมัสยิดที่มีการจดทะเบียนแล้วเท่านั้น โดยอุดหนุนไม่เกินมัสยิดละ 1 แห่ง
2. เงินอุดหนุนค่าตอบแทนครูผู้สอนในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีกา และค่าบริหารจัดการแบ่งได้ดังนี้

2.1 มีผู้เรียนไม่เกินจำนวน 80 คน ต่อครูผู้สอน 2 คน ครูได้รับ

ค่าตอบแทนคนละ 2000 บาทต่อเดือน ค่าบริหารจัดการศูนย์ฯ 1,000 บาท ต่อเดือน

2.2 มีผู้เรียนตั้งแต่ 81 - 120 คน จ่ายค่าตอบแทนครูผู้สอน 3 คน ครูได้รับ

ค่าตอบแทนคนละ 2000 บาทต่อเดือน ค่าบริหารจัดการศูนย์ฯ 1,000 บาท ต่อเดือน

2.3 มีผู้เรียนตั้งแต่ 121 คน จ่ายค่าตอบแทนครูผู้สอน 4 คน ครูได้รับ

ค่าตอบแทนคนละ 2000 บาทต่อเดือน ค่าบริหารจัดการศูนย์ฯ 1,000 บาท ต่อเดือน

3. หลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีตา

หลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด/ตาคีตา เดิมที่จะไม่มีหลักสูตรที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน สอนตามความรู้และประสบการณ์ของครูผู้สอนในแต่ละศูนย์ที่จะคิดค้นหลักสูตรขึ้นมา หรือใช้หลักสูตรร่วมที่มีจำหน่ายในร้านหนังสือ เช่น แบบเรียนของชมรม ตาคีตาหรือของประเทศมาเลเซีย เป็นต้น (ตาเฮรุลเลาะห์ หะมะ, 2552 อ้างถึงใน อภิลิทธิ คำยูไซ๊ะ, 2556) แต่โดยทั่วไปจะเน้นในเรื่องศาสนา ภาษาและอัล-กุรอาน โดยใช้ภาษามลายูเป็นสื่อ ตาคีตาจะสอนเฉพาะวิชาศาสนา หนังสือเรียนส่วนใหญ่จะเป็นภาษามลายู หนังสือที่เป็นภาษาอาหรับจะมีเฉพาะรายวิชาภาษาอาหรับเท่านั้น ภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนคือภาษามลายูท้องถิ่นปะปนกับภาษามลายูกลาง หนังสือเรียนจะเป็นภาษามลายูกลาง แต่การอธิบายเนื้อหาจะเป็นภาษามลายูถิ่นคล้าย ๆ กับสำเนียงภาษามลายูของรัฐกลันตันประเทศมาเลเซีย (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2549) การเรียนตาคีตาเป็นการเรียนเพื่อให้เด็กสามารถอ่านออกเขียนได้จะเน้นการรับรู้ถึงเรื่องมารยาท การปฏิบัติตนของมุสลิม สอนละหมาดอ่านอัล-กุรอาน ซึ่งถือเป็นสิ่งที่มุสลิมทุกคนนั้นจะต้องรู้และปฏิบัติให้ถูกต้อง (สำนักงานคณะกรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี, 2548) หลังจากนั้นกรมการปกครองเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการจัดทำหลักสูตรตาคีตาซึ่งมีชื่อว่า หลักสูตรอิสลามศึกษาพหุอักษณประจำมัสยิด พ.ศ. 2548 / ส.ศ.1426 ฉบับปรับปรุง คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีในราชิวาสและยะลาหรือเรียกสั้น ๆ ว่า หลักสูตร “48” หลักสูตรดังกล่าวได้กำหนดกรอบสาระสำคัญเกี่ยวกับ ความนำ หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ เวลาเรียน การจัดหลักสูตร การจัดเวลาเรียน สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น สื่อการเรียนรู้ การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตร เอกสารหลักฐานการศึกษา การเทียบโอนผลการเรียน และการพัฒนาศักยภาพครู (อภิลิทธิ คำยูไซ๊ะ, 2556)

ดังนั้น ตาคีตาหรือศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด ถือเป็นสถาบันทางการศึกษาหลักของสังคมมุสลิม โดยเป็นสถาบันทางการศึกษาอิสลามอันดับต้นๆ ที่ทำการสอนให้แก่เด็กและเยาวชน โดยเริ่มแรกชุมชนเป็นผู้ดำเนินการจัดการศึกษาขึ้นมาเอง โดยมีมัสยิดเป็น

ศูนย์กลางในการบริหารจัดการศึกษามีการกำหนดหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ที่เน้นหลักพื้นฐานทางด้านศาสนาอิสลามให้เด็กได้รู้และนำไปปฏิบัติ ภายหลังจากที่รัฐบาลเห็นความสำคัญจึงได้สนับสนุนงบประมาณบางส่วนในการจัดการศึกษา

2.3.1.2 ปอเนาะ

ปอเนาะเป็นสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคอาเซียน และเป็นสถาบันที่มีบทบาททั้งทางศาสนาและทางการศึกษา (สุรินทร์ พิศสุวรรณ, 1982 อ้างถึงใน อิบราเฮ็ม ณรงค์ รัชกาเขต, 2548) เป็นรูปแบบวิธีการศึกษาตามหลักการศาสนาอิสลาม ที่มีได้เฉพาะเจาะจงในเรื่อง เพศ วัย และสถานะทางสังคม การเรียนรู้วิชาศาสนาในปอเนาะ อาจจะพิจารณาได้สองด้าน คือใน ด้านที่เป็นแหล่งเรียนรู้ขั้นพื้นฐานสำหรับนักเรียนที่ต้องการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นหรือเป็นความรู้พื้นฐานในการใช้ชีวิตประจำวันหลังจากได้ออกจากปอเนาะแล้ว และอีกด้านคือ ในด้านที่เป็น แหล่งเรียนรู้เชิงลึกโดยเฉพาะกับผู้ที่ต้องการเป็น โต๊ะครูหลังจากออกจากปอเนาะไปแล้ว

อิบราเฮ็ม ณรงค์รัชกาเขต (2548) ได้กล่าวว่า ปอเนาะเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาวิชาการสาขาต่างๆ ให้กับสังคมมุสลิม ทุกเพศ ทุกวัย วิชาการที่ปอเนาะจัดให้เป็นวิชาการศาสนาที่จะทำให้ผู้ศึกษารูจักข้อบัญญัติใช้และห้าม ตลอดจนบาปและบุญในอิสลาม เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งในเรื่องส่วนตัว ครอบครัวและสังคม ฉะนั้นปอเนาะในอดีตจึงเป็น แหล่งเรียนรู้พื้นฐานแก่สังคมอย่างแท้จริง

อิมรอน มะลูลิม (2538) ได้อธิบาย ลักษณะของปอเนาะไว้ว่า ปอเนาะจะประกอบด้วยกระท่อมจำนวนหนึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยของนักเรียน ซึ่งจะพักที่นั่นเป็นเวลานาน ปอเนาะส่วนใหญ่อยู่ในชนบทที่คืนที่ใช้ปลูกกระท่อมเป็นของครู หรืออาจเป็นที่ดินที่คนบริจาคโดยนักเรียนไม่ต้องเสียค่าเช่า อาคารที่ครูใช้สอนเรียกว่า “บาลัยเฮาะ” หรือ “บาลัย” มักจะติดกับบ้านของโต๊ะครู ตัวครู เรียกว่าโต๊ะครู ทำการสอน โดยไม่ได้รับเงินเดือนจึงต้องทำงานอย่างอื่นด้วย เช่น ทำนา ทำไร่ หรืออาชีพอื่นๆ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นเหมือนบิดากับบุตร นักเรียนส่วนใหญ่ที่มาศึกษาอายุระหว่าง 15-25 ปี ซึ่งมีทั้งโสดและแต่งงานแล้ว

ความเป็นมาของปอเนาะ หรือการใช้คำว่า ปอเนาะ นั้นพัฒนามาจากการเรียกบ้านที่ปลูกสร้างชั่วคราวเพื่อใช้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยพร้อมๆกับขณะที่ศึกษาเล่าเรียนด้วยคำว่า ปอเนาะ ทั้งนี้การเรียกด้วยคำดังกล่าวเป็นเพราะว่า ปอเนาะ ในภาษาอาหรับ คือสถานที่สำหรับพักชั่วคราวของคนเดินทาง และการศึกษาในปอเนาะนั้นใช้บ้านหรือกระท่อมหลังเล็กๆเป็นที่พักอาศัยขณะที่เรียน หนังสือซึ่งถือเป็นการใช้ชีวิตอยู่เพียงชั่วคราวเท่านั้น เหมือนว่าเป็นการใช้ชีวิตพักอยู่ในโลกนี้เพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อนักเรียนหรือนักศึกษาค้นใดสำเร็จการศึกษาแล้วก็จะออกจากปอเนาะ

นักเรียนหรือคนรุ่นอื่นๆก็จะมาอาศัยแทน การเป็นอยู่ลักษณะนี้จะหมุนเวียนไปตลอดอย่างต่อเนื่อง จนกว่าปอเนาะนั้นจะชำรุดผุพังหรือถูกยกเลิกไป และคำว่า ปอเนาะ มาจากคำว่า ฟุนดุก และใช้คำนี้เรียกแทนที่พักของนักเรียนหรือนักศึกษา ว่า ปอเนาะ จนในที่สุด ได้พัฒนาการมาเป็นคำที่เรียกใช้กันอย่างต่อเนื่องและถือเป็นศัพท์ทางการที่ใช้เรียกสถานศึกษาทางด้านอิสลามแบบเก่ามาอย่างแพร่หลาย ดังนั้นปอเนาะ จึงประกอบไปด้วยโต๊ะครู บ้านพักโต๊ะครู สถานที่หรือบาลัยหรือมัสยิดที่ใช้สำหรับการเรียนการสอน นักศึกษาและที่พักที่เรียกว่าปอเนาะ (อิบบรอเฮง อาลสุเซน, 2552)

อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขต (2548) ได้อธิบายว่า ปอเนาะนั้นมีรูปแบบมาจากประเทศเยเมน เพราะผู้ที่นำอิสลามมาเผยแพร่ในยุคแรกยังพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นชาวเยเมน และผู้ที่ก่อตั้งปอเนาะแห่งแรกเมื่อช่วง 500 ปีก่อนก็เป็นชาวเยเมน มีนักวิชาการบางท่านกล่าวว่า การศึกษาในรูปแบบปอเนาะเริ่มแรกนั้นเกิดขึ้นที่ประเทศอิรัก แล้วได้แพร่หลายกระจายไปในโลกอาหรับโดยเฉพาะในนครมักกะห์ประเทศซาอุดีอาระเบีย จากนั้นก็แพร่เข้ามายังโลกมลายู

ตายนุส อูสมาน (มปป.) กล่าวว่า ปอเนาะนั้นเดิมก่อตั้งและกำเนิดมาจากปัตตานีซึ่งอยู่ในภาคใต้ของประเทศหรือในประเทศอินโดนีเซียรัฐกาลิมันตัน แต่น้ำหนักที่ว่าปอเนาะมาจากปัตตานีมีความเป็นไปได้สูงกว่าทั้งนี้เนื่องจากสมัยก่อนปัตตานีเป็นที่รู้จักกันในนาม ระเบียบแห่งมักกะห์ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาอิสลามแห่งเอเชียอาคเนย์ เพราะช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 อุลามาฮ์ปัตตานีหลายท่านได้แต่งตำราวิชาการทางศาสนาด้วยภาษามลายูยาวิ โดยในประเทศมาเลเซียใช้เป็นตำราการเรียนการสอนที่แพร่หลาย ทั้งนี้มีนักวิชาการอีกหลายท่านมีความเห็นว่า ปอเนาะนั้นเกิดขึ้นแห่งแรกที่ปัตตานีจากนั้นจึงได้แพร่หลายไปทั่วเอเชียอาคเนย์

โดยสรุปแล้ว ปอเนาะคือสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่ที่สุดในสังคมมุสลิม โดยเฉพาะสังคมมุสลิมในภูมิภาคอาเซียน ในประเทศไทยปอเนาะถือเป็นสถาบันทางการศึกษาที่อยู่คู่กับสังคมมุสลิมมายาวนาน เป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาวิชาการสาขาต่างๆ ให้แก่สังคมมุสลิม ในทุกเพศ ทุกวัย ความรู้และวิชาการที่ปอเนาะจัดให้นั้นเป็นวิชาการหรือความรู้ทางศาสนาที่จะทำให้ผู้ศึกษาได้รู้จักข้อบัญญัติใช้และห้าม ตลอดจนบาปบุญและการลงโทษ ปอเนาะมีการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีรางวัลและประเมินผลโดยการให้เกรดหรือระดับคะแนน แต่การวัดระดับความรู้ของผู้เรียนแต่ละคนนั้นจะมาจากดุลพินิจของโต๊ะครูหรือผู้สอน

2.3.3 การศึกษาอิสลามตามอัยยัตย

มัจลิสอิลมีย้และการเรียนการสอนตามบ้านของผู้รู้

การเรียนการสอนของชาวมุสลิมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้นอกเหนือจากจะมีการสอนในบ้าน ตาดีกา ปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามแล้ว ยังมีอีกรูปแบบการศึกษาที่มีความน่าสนใจน่าศึกษาเรียนรู้ คือ การศึกษาหรือการเรียนที่มีสยิด ซึ่งโดยมากแล้วผู้เรียนจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ โดยมีโต๊ะครูหรืออิมามผู้รู้ด้านศาสนาทำหน้าที่ในการเรียน การสอน

โดยเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนส่วนใหญ่มักจะเป็นช่วงเวลากลางคืนระหว่างเวลาการละหมาดมัฆริบในช่วงค่ำกับการละหมาดอิชาในช่วงกลางคืน หรืออาจเป็นการเรียนการสอนในเวลากลางวันใช้เวลา 2- 3 ชั่วโมงตามมัจลิสหรือตามบ้านของผู้รู้ในชุมชน หรือมัจลิสประจำจังหวัด เช่น มัจลิสกลาง มัจลิสกรือเซะ ฯลฯ ซึ่งวิชาที่ใช้ในการเรียนการสอนส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องวิชาฟิกฮ์หลักการปฏิบัติ การประกอบศาสนกิจ การอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน เตาฮีดหรือหลักการศึกษเกี่ยวกับเรื่องพระเจ้า ตะเซาฟู ฯลฯ (รอฮานี คาโอ๊ะ, 2546)

โดยสรุปแล้วการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบมัจลิสอิลมีย้และการเรียนการสอนตามบ้านผู้รู้ จะมีอยู่ในชุมชนมุสลิมเกือบทุกชุมชนโดยอาจจะจัดการเรียนการสอนที่มีสยิดโดยการเชิญโต๊ะครูหรือผู้มีความรู้มาสอนที่มีสยิดหรืออาจจะสอนที่บ้านของโต๊ะครูหรือผู้รู้เอง ส่วนใหญ่ที่ผู้เรียนจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ บทเรียนและเนื้อหาที่สอนส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติ และอื่นๆ ที่ครูผู้สอนได้ถ่ายทอดให้

2.4 ความหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ

ความต้องการ เป็นคำที่สำคัญในการศึกษาทั้งด้านวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะสาขาจิตวิทยา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ามีการให้ความหมายของคำนี้ไว้อย่างหลากหลาย อาทิเช่น ที่ระบุถึงในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546 ว่าความต้องการหมายถึง อยากได้ ใคร่ได้ ประสงค์จะได้นอกจากนี้ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษโดย Nufeld and Guralnik (1988) ใช้คำว่า Need ในภาษาอังกฤษ โดยอธิบายความหมายว่า สิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งขาดแคลนและเป็นที่ต้องการหรือปรารถนาจะได้

สำหรับพจนานุกรมการเมือง ของ แพไข สวนานนท์ (2545) อธิบายความหมายของความต้องการไว้ว่า ความต้องการ (Want) หมายถึงสิ่งที่ร่างกายยังไม่ได้รับการตอบสนอง และ

ยังคงมีแต่เป้าหมายที่ได้กำหนดขึ้นไว้ มนุษย์นั้นมีเป้าหมายชีวิตที่สำคัญ คือตอบสนองความต้องการของตนให้ได้ คำว่าความต้องการนี้ในทางจิตวิทยาใช้คำใหม่ ๆ ว่า ความต้องการจำเป็น (Need) แทนในทางการเมืองใช้คำว่า ความต้องการในการกำหนดนโยบาย เพราะนโยบายจะต้องสนองความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ความต้องการจำเป็นหมายถึง บรรดาความจำเป็นต่าง ๆ ที่มนุษย์จะต้องมี และเมื่อขาดเสียสิ่งหนึ่งสิ่งนั้น ๆ แล้ว จะเกิดภาวะไม่ปกติหรือไม่สมดุลขึ้นมาได้ ความต้องการจำเป็นของมนุษย์แบ่งออกเป็นความต้องการจำเป็นทางกาย (Biological Needs) ความต้องการจำเป็นทางใจ (Psychological Needs) และความต้องการจำเป็นทางสังคม (Social Needs)

ประสาท อิศรปริดา (2523) อธิบายว่า ความต้องการ หมายถึง สภาวะที่เกิดจากความไม่สมดุลทั้งทางร่างกายและจิตใจ ลักษณะของความไม่สมดุลดังกล่าวเกิดจากการที่ความต้องการของคนเรามากไม่ได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากเมื่อได้รับการตอบสนองหนึ่ง ก็จะเกิดความต้องการมากขึ้นไปอีกระดับหนึ่งความต้องการ (Needs) สภาพที่ไม่สมดุลของมนุษย์ เช่นว่านี่เองที่ก่อ เกิดแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อสร้างความสมดุลให้ตัวเอง เช่น คนที่รู้สึกเหนื่อยล้าในการนอน หรือนั่งพัก หรือเปลี่ยนบรรยากาศ เปลี่ยนอิริยาบถ ดูหนังฟังเพลง คนที่ถูกทิ้งให้อยู่คนเดียว เกิดความต้องการความรัก ความสนใจจากผู้อื่น เป็นแรงผลักดันให้คน ๆ นั้น กระทำการบางอย่างเพื่อให้ได้รับความรัก ความสนใจ เป็นต้น โดยรวมแล้ว ความต้องการจึงมีอิทธิพลมากต่อพฤติกรรม

ทั้งนี้ ความต้องการในแต่ละคนมีหลายประเภท นักจิตวิทยาได้อธิบายเรื่องความต้องการไว้อย่างหลากหลาย แต่โดยทั่วไปแล้วเราอาจแบ่งความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ความต้องการทางกาย (Physical Needs) ความต้องการตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น ต้องการกินอาหาร หายใจ ขับถ่ายของเสีย การเคลื่อนไหว และพักผ่อน เป็นต้น ความต้องการทางกายทำให้เกิดแรงจูงใจให้บุคคลกระทำการเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว เรียกแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางกายนี้ว่า แรงจูงใจทางชีวภาพหรือทางสรีระ

2. ความต้องการทางสังคมหรือความต้องการทางจิตใจ (Social or Psychological Needs) เป็นความต้องการที่เกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม เช่น ความมั่นคง ความปลอดภัยการเป็นที่ยอมรับในสังคม ต้องการความรัก ต้องการอิสรภาพ ความสำเร็จในชีวิต และตำแหน่งทางสังคม เป็นต้น ความต้องการทางสังคม หรือจิตใจ เป็นปัจจัยกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการและการกระทำเพื่อสนองความต้องการดังกล่าวเรียกว่า แรงจูงใจทางสังคม (Social Motives)

2.4.1 แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการจำเป็น (Need Assessment)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความจำเป็นพบว่า มีงานศึกษาที่กล่าวถึงถึงความต้องการจำเป็น (Need) ไว้อย่างมาก ความต้องการจำเป็นเป็นผลผลิตที่เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า การประเมินถึงความต้องการจำเป็น (Need Assessment) คือกระบวนการวิเคราะห์ช่องว่าง หรือความแตกต่างระหว่างผลของสภาพปัจจุบันและผลของสภาพที่ปรารถนา แล้วจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น (Setting Priorities) กำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อช่วยตัดสินใจในการปรับปรุงองค์กร (Witkin, 1995 อ้างถึงใน อนุชา กอนพวง, 2539) ในการประเมินความต้องการจำเป็นนี้ หากมีความแตกต่างกันระหว่างสถานภาพทั้งสองก็แสดงให้เห็นถึงสถานะที่ไม่น่าพอใจอันเป็นจุดเริ่มต้นของการหาแนวทางแก้ไขปัญหาให้หมดไป (สุวิมล ว่องวานิช, 2531)

ในเบื้องต้น มีผู้กำหนดนิยามและให้ความหมายของคำว่า ความต้องการจำเป็น ไว้อย่างหลากหลาย สุวิมล ว่องวานิช ได้สังเคราะห์และจัดประเภทของความหมายเป็นหมวดหมู่ในมุมมองทางจิตวิทยาและทางการประเมิน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. มุมมองทางด้านจิตวิทยา

อับราฮัม มาสโลว์ ได้เสนอทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการ (Maslow's need Hierarchy) ไว้ว่า บุคคลมีความต้องการไม่สิ้นสุดและเมื่อความต้องการได้รับการสนองแล้วความต้องการในสิ่งอื่น ๆ จะเข้ามาแทนที่ไม่มีที่สิ้นสุด ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจอีก ความต้องการสามารถจัดลำดับได้ตั้งแต่ขั้นต่ำสุดไปถึงขั้นสูงสุด เรียกว่าลำดับขั้นของความต้องการ แบ่งเป็น 5 ขั้น คือ

1.1 ความต้องการทางร่างกาย (Psychological Needs) หมายถึงความต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการทางเพศ ความสะอาดความสะดวกสบาย เป็นต้น

1.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety and Security Needs) หมายถึงความต้องการได้รับการปกป้องจากอุปสรรคและการออกจากงาน ความปลอดภัยในการทำงาน เป็นต้น

1.3 ความต้องการทางสังคม (Social Needs) หมายถึงความต้องการเพื่อน ต้องการความรัก ความเป็นเจ้าของ เป็นส่วนหนึ่งทางสังคม

1.4 ความต้องการได้รับการยกย่องยอมรับจากสังคม (Esteem Needs) หมายถึงความต้องการเป็นอิสระ ต้องการการยอมรับ ได้รับการยกย่อง ได้รับเกียรติจากผู้อื่น เป็นต้น

1.5 ความต้องการบรรลุผลสำเร็จสูงสุด (Self Actualization) หมายถึง ความต้อง

การได้รับความสำเร็จสูงสุดในสิ่งที่ปรารถนาทุกอย่างที่ตั้งใจไว้

ความต้องการทั้ง 5 ชั้นนี้ มาสโลว์ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นอิสระจากกัน ความต้องการจะพัฒนาจากขั้นต่ำไปหาขั้นสูง เมื่อความต้องการขั้นต่ำได้รับการตอบสนองเพียงพอแล้ว แต่ความพอแต่ละคนไม่เท่ากัน ฉะนั้นบางคนว่าเสมือนยังไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการขั้นต่ำแต่สามารถพัฒนาไปสู่ขั้นสูงได้ เช่น คนที่ขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร แต่สามารถมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของสังคม หรือสามารถเรียนในระดับที่สูงสุดได้ เพราะความต้องการพื้นฐานทางกาย แม้จะมีน้อยแต่ก็เพียงพอสำหรับความต้องการนั่นเอง (สมพร สุทัศนีย์, 2544)

สำหรับ Mc Clelland เขาได้พัฒนาแนวทางของ Maslow ต่อไปอีกโดยพัฒนาแนวคิดดังกล่าวทำให้เขาผู้บุกเบิก ทฤษฎีความต้องการประสพผลสำเร็จ ซึ่ง McClelland เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความต้องการเหมือนกัน เพียงแต่มีขนาดมากน้อยต่างกันเท่านั้น ความต้องการแบบนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

(1) ความต้องการความสำเร็จ (Need Achievement) เป็นความต้องการที่จะบรรลุผลสำเร็จในงานที่มีความท้าทาย และการบรรลุมาตรฐานของงานที่ทำได้อย่างดีเยี่ยม (Excellence) ผู้มีความต้องการประเภทนี้มักเป็นผู้มีบุคลิกลักษณะที่โดดเด่น ชอบการตั้งเป้าหมาย ชื่นชอบงานที่ยากและท้าทาย บุคคลเหล่านี้มักมีความต้องการที่จะควบคุมผลการทำงานที่เกิดจากการตัดสินใจ ได้ทุ่มเทกำลังความพยายามไปและจะไม่ชอบอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้หนึ่งผู้ใด

(2) ความต้องการความสัมพันธ์ที่ดี (Need for Affiliation) ได้แก่ ความต้องการความรักใคร่ชอบพอกับมิตรกับคนรอบข้าง ยึดมั่นต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มักแสดงออกโดยหวังจะให้ได้รับการยอมรับจากคนอื่นมากที่สุด

(3) ความต้องการอำนาจ (Need for Power) เป็นความต้องการมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น หรือสามารถชักจูงให้เกิดการยอมรับนับถือจากฝ่ายอื่น เพื่อให้ตนสามารถใช้อิทธิพลควบคุมกำกับผู้อื่น

จากทฤษฎีของ McClelland สามารถอธิบายได้ถึง ความต้องการของดาวเด่น โดยจะสร้างผลงาน และแสดงศักยภาพที่มีอยู่ภายในตนเองออกมาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. มุมมองด้านการประเมิน

การศึกษาทางสังคมวิทยาให้นิยามและความหมายของ ความต้องการจำเป็นไว้หลากหลาย แต่ที่ปรากฏชัดสามารถจำแนกได้เป็น 2 นัยยะ ได้แก่ ความต้องการจำเป็น คือ ความแตกต่าง (Discrepancy) และความต้องการจำเป็น คือ ประโยชน์ที่ได้รับ (Benefits)

นัยยะที่ 1 ความต้องการความจำเป็นคือความแตกต่าง/ความขาดแคลน

เป็นการให้ความสำคัญกับการศึกษาผลต่างของสภาพที่เกิดขึ้นจริงกับสภาพที่พึงประสงค์ การกำหนดความต้องการจำเป็นในนัยยะแรกนี้ แม้จะมีการนิยามความต้องการจำเป็นตามความแตกต่าง แต่นักวิชาการก็ยังมีมุมมองที่จำแนกได้ออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ การนิยามความต้องการจำเป็นตามมิติของความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่ควรจะเป็น นัยยะนี้ นิยามความต้องการจำเป็นตามมิติของความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่และสภาพที่ควรจะเป็น นัยยะที่สองคล้ายคลึงกับนัยยะแรกอยู่บ้างตรงที่เน้นการนิยามความต้องการจำเป็นตามมิติของความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่ควรจะเป็นเช่นกัน แต่เพิ่มมิติของสภาวะความเสียหายที่เกิดขึ้นตามมา หากความขาดแคลนที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการตอบสนอง ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประการย่อย ดังต่อไปนี้

1. มุมมองในมิติที่แตกต่าง

Trimby (1979 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) ได้เปรียบเทียบโมเดลการประเมินความต้องการจำเป็นของนักวิชาการไว้ 2 โมเดล ได้แก่ Kuafman's Model of Needs Assessment และ Harlees's Front-end Analysis ในแต่ละโมเดลมีการให้นิยามของความต้องการจำเป็นสอดคล้องกัน คือ นิยามความแตกต่าง (Discrepancy) ยกเว้น โมเดลของ Harlees ที่นิยามในรูปของปัญหา (Problems) ที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้สภาพที่เป็นอยู่ไม่สมบูรณ์ไม่มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องหาทางแก้ไข

Kuafman และ English (1981 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) ชี้ให้เห็นว่าความต้องการจำเป็น ถือเป็นความขัดแย้งระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและสิ่งที่ปรารถนาจะให้เกิดขึ้นหรือปรารถนาให้เกิดขึ้น ในทางเดียวกัน Witkin (1984 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) ก็นิยามว่าความต้องการจำเป็นหมายถึง ความแตกต่างหรือช่องว่าง (Gap) ระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่หรือสภาพที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน กับสิ่งที่ควรจะเป็นหรือสภาพที่พึงปรารถนาด้วย

2. มุมมองในมิติความแตกต่างและมิติและมิติความเสียหายที่เกิดขึ้น

Scriven และ Roth (1968 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) กล่าวว่า needs หมายถึง ช่องว่างระหว่างความจริงกับความพึงพอใจ โดยยกตัวอย่างว่า ถ้าเขียนประโยค A needs X หมายความว่า ถ้าไม่มี x แล้ว A จะอยู่ไม่ได้ หรือ ถ้าอยู่ได้ก็ต้องอยู่ในสภาวะที่ไม่น่าพึงพอใจ แสดงว่า x มีอิทธิพลต่อ A ทำให้ A ได้รับความประโยชน์ในที่นี้ X จึงเป็นความต้องการจำเป็น แนวทางการอธิบายเช่นนี้ทำให้เห็นว่า ความแตกต่างที่เกิดขึ้นระหว่างสภาพที่เป็นอยู่จริงกับสภาพที่พึงพอใจต้องมีมากถึงระดับที่ทำให้เกิดปัญหาตามมาได้ ดังนั้น หากความแตกต่างใดยังไม่รุนแรงพอที่จะทำให้ประสพภาวะที่ไม่น่าพอใจความแตกต่างนั้นยังไม่ถึงขั้นที่จะเรียกว่าความต้องการจำเป็นนั่นเอง

Roth (1977 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) เป็นนักคิดอีกคนหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นแนวคิดในทางเดียวกันว่าความต้องการจำเป็นหมายถึง ความแตกต่างระหว่างสภาพ ที่เป็นเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดกับสภาพที่เป็นอยู่จริง เขาอธิบายเป็นประโยคสัญลักษณ์ไว้คือ " $NC = T - A$ " ในที่นี้ $NC =$ Needs Candidate หมายถึง ความต้องการจำเป็นที่ต้องการเป็นไปได้ทั้งหมด T (Target State) หมายถึง เป้าหมายที่ต้องการบรรลุ และ A (Actual State) หมายถึง สภาพที่เป็นอยู่จริง การให้นิยามเป็น "ความแตกต่าง" เช่นนี้ Scriven และ Roth ให้นิยามเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นที่มีลักษณะขยายไปจากนิยามเดิมว่า "สิ่งที่ถือว่าเป็นความต้องการจำเป็น ต้องเป็นไปได้ตามเงื่อนไข 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก ถ้าได้ NC คนหรือองค์กรจะได้รับประโยชน์หรือ ประการต่อมา ถ้าได้ NC คนหรือองค์กร นั้นจะอยู่ในสภาพที่ไม่พึงพอใจ" หากวิเคราะห์นิยามของ Scriven และ Roth ซึ่งอธิบายด้วยประโยคสัญลักษณ์ว่า $N = T - A$ ก็จะเห็นว่านิยามนี้ คล้อยตามโมเดลความแตกต่าง แต่เมื่อพิจารณาต่อไปพบว่า สิ่งที่ถือว่าเป็นความต้องการ จำเป็นต้องมีเงื่อนไขคุณลักษณะ 2 ประการ ประการแรก "อะไรก็ตามที่หากได้มาแล้วก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมาก สิ่งนั้นถือว่าเป็นความต้องการจำเป็น" และประการที่สอง "อะไรก็ตามที่ไม่ได้รับแล้วจะก่อให้เกิดสภาวะที่ไม่พึงประสงค์ สิ่งนั้นก็ถือว่าเป็นความต้องการจำเป็น" เช่นกัน นิยามที่เป็นส่วนขยายนี้ชี้ให้เห็นว่า ความต้องการจำเป็นคือสิ่งที่นำไปใช้ในการแก้ไขปัญหา หรือสิ่งที่ทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้นั่นเอง

กลุ่มที่ 2 ความต้องการจำเป็นคือประโยชน์ที่ได้รับ

Scriven (1991 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวานิช, 2548) แสดงให้เห็นว่า นิยามของความ ต้องการจำเป็นที่ยอมรับกันส่วนใหญ่คือ นิยามความแตกต่าง (Discrepancy Definition) นั้นยังมีช่องว่างการอธิบายอยู่มาก ปัญหาของนิยามนี้อยู่ที่ระดับที่พึงประสงค์ซึ่งเข้าใจกันนั้นมักเป็นอุดมคติเกินไป ไม่ต้องอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง นอกจากนี้ การกำหนดระดับที่ควรจะเป็นของแต่ละคนก็แตกต่างกัน Scriven ยกตัวอย่างว่าหากจะถามว่า "หลักสูตรในอุดมคติคืออะไร" ความต้องการจำเป็นอาจไม่จำเป็นต้องต้องกำหนดในรูปของความแตกต่างเสมอไป เพราะหลายสิ่งที่เป็นสิ่งที่จำเป็นและมีอยู่ในสภาพจริงโดยไม่ต้องกำหนดสภาพที่ควรจะเป็น เช่น อากาศ น้ำ อาหาร เป็นต้น นิยาม Scriven ที่ชี้ให้เห็นว่ามีความสมจริงมากกว่า คือ นิยามเชิงวินิจฉัย (Diagnostic Needs) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า บริบท (Context Dependent) เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดทิศทางความต้องการจำเป็น และแน่นอนย่อมมีอิทธิพลกำหนดว่าสิ่งใดคือสิ่งที่น่าพึงพอใจ (Satisfaction) โดยอธิบายว่าระดับความพอใจของแต่ละคนขึ้นอยู่กับความต้องการจำเป็นของคนกลุ่มตนซึ่งอาจไม่ใช่สิ่งจำเป็นของคนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้ แต่ต้องหาวิธีเลือกความต้องการจำเป็นที่สำคัญที่สุด

ความต้องการจำเป็นสามารถจำแนกเป็นสองประเภทคือ นิยามตามโมเดลความแตกต่าง (Discrepancy Model) เป็นการนิยามในลักษณะ " Need " เป็นคำนามในภาษาอังกฤษ แปลว่า "ความต้องการจำเป็น " ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาวะความขาดแคลนและทำให้เกิดปัญหา (Problem) แต่โมเดลการแก้ปัญหาเป็นการนิยามในลักษณะที่ " Need " เป็นคำกริยาในภาษาอังกฤษ แปลว่า "ต้องการ" หรือ "มีความต้องการจำเป็น " ซึ่งเป็นแนวทางแก้ปัญหา (Solution) หรือสิ่งที่จำเป็นต้องทำให้เกิดเพื่อทำให้สภาวะที่ไม่น่าพอใจหมดไป

ดังนั้นสรุปได้ว่า ความต้องการเป็นสิ่งที่อยู่ในมนุษย์และทุกสังคมของมนุษย์ องค์ประกอบ บริบท และพื้นฐานต่างๆที่ไม่เหมือนกันที่เกิดขึ้นกับคนหรือในสังคม ทำให้ความต้องการของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน แต่สำหรับความต้องการขั้นพื้นฐาน เช่น อาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเป็นสิ่งที่มนุษย์ขาดไม่ได้ซึ่งถือเป็นความต้องการที่สำคัญและจำเป็นต่อมนุษย์ทุกคน นอกจากนี้ยังมีความต้องการจำเป็นอย่างอื่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และจิตวิญญาณของมนุษย์เช่น ความต้องการได้รับการเข้าถึงการศึกษา เป็นต้น ส่วนความต้องการอื่นที่นอกเหนือจากนั้นเช่น ชื่อเสียง การได้รับการยอมรับ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล เป็นต้น เหล่านี้เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละคนเท่านั้น

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมุสลิม

ประเทศไทยมีประชากรทั้งประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามมากเป็นอันดับ 2 รองจากผู้นับถือศาสนาพุทธ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูลและสงขลา นอกจากนี้ พบว่ามีชุมชนมุสลิมกระจัดกระจายอยู่เกือบทุกจังหวัด แต่อย่างไรก็ดี ชาวมุสลิมล้วนมีอัตลักษณ์ร่วมกัน ไม่เฉพาะเรื่องการปฏิบัติตามหลักการศาสนา แต่ชาวมุสลิมยังมีวิถีการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นหมู่บ้านเป็นชุมชนซึ่งในแต่ละหมู่บ้าน แต่ละชุมชนจะมีมัสยิดหรือสุเหร่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน มัสยิดจึงถือเป็นสถาบันศูนย์รวมจิตใจของชาวมุสลิมที่ต้องไปประกอบศาสนกิจร่วมกันเป็นที่ละหมาด ศึกษาอัลกุรอาน รวมทั้งเป็นที่เรียนหนังสือของเยาวชนรวมทั้งผู้ใหญ่ และอื่น ๆ แต่ละชุมชนมีอิหม่ามซึ่งโดยทั่วไปเป็นผู้ที่ชาวบ้านเลือกขึ้นตามหลักการของศาสนาอิสลามที่ใช้กันทั่วโลกมาเป็นผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น

อนุชา หวังภักดี (2553) ซึ่งให้เห็นว่า ลักษณะของชุมชนมุสลิมที่มีอัตลักษณ์บางประการแตกต่างกับชุมชนศาสนิกอื่นๆ เนื่องด้วยพื้นฐานการรวมตัวของชุมชนมุสลิมเกิดขึ้นมาด้วยกับคำสอนของศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ ดังนั้นชุมชนมุสลิมเกิดขึ้นมาจากการที่ผู้ปฏิญาณตนว่า “อัลลอฮ์คือพระเจ้าและท่านนบีมูฮัมมัด (ช.ล.) เป็นรอซูล์ (ศาสนทูต) ของพระองค์” มารวมตัว

กันบนพื้นฐานของการยอมรับ การยอมรับ และการเชื่อฟังคำสั่งของพระองค์อัลลอฮ์ โดยมีความเชื่อว่าการเชื่อฟังอัลลอฮ์จะนำมาซึ่งสันติภาพของจิตใจ และขยายสันติภาพไปสู่ด้านอื่น ๆ ของชีวิตต่อไป เป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนชุมชนมุสลิมคือการสร้างชุมชนตักวา (การยำเกรงต่ออัลลอฮ์) ขึ้นมา โดยสมาชิกในชุมชนทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้บทบัญญัติพื้นฐานทางศาสนา (ฟิรคฺอัยน์) ซึ่งถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบในระดับบุคคลที่แต่ละคนจะต้องปฏิบัติ หลังจากการเรียนรู้ภาคฟิรคฺอัยน์แล้ว สังคมมุสลิมต้องมีความรับผิดชอบในระดับสังคมในการผลิตบุคลากรในสาขาต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นให้เพียงพอ (ฟิรคฺอุฟียะฮฺ) ในการรับใช้สังคมหรือชุมชนต่อไป ซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม โดยมีกรอบกำหนดวิถีชีวิตชุมชนมุสลิมที่มาจากคำสอนศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ (2549 อ้างถึงใน หาเจม บิลก้อเด็ม, 2554)

นอกจากนี้ มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ (2549 อ้างถึงใน หาเจม บิลก้อเด็ม, 2554) ได้นำเสนอบริบททางสังคมของชุมชนอันเป็นองค์ประกอบที่บ่งชี้ได้ว่าชุมชนได้เป็นชุมชนมุสลิม ซึ่งประกอบด้วย 3 ประการคือ

1. มัสยิด : ศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชนมุสลิม

ชุมชนมุสลิมมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชนมุสลิม ซึ่งมัสยิดถือเป็นสถาบันหนึ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่อชีวิตมุสลิม สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของชุมชนที่เป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมอิสลาม นอกจากมัสยิดจะเป็นสถานที่ประกอบอิบาดะฮฺ (การเคารพภักดี) ต่ออัลลอฮ์แล้ว ยังเป็นสถานที่อบรมวิชาความรู้ จริยธรรม การประกอบอาชีพ ศูนย์สารสนเทศ และปลูกฝังทัศนคติความรักประเทศชาติ เป็นสถาบันและศูนย์กลางการบริหารจัดการชุมชน เป็นศูนย์กลางการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมของชุมชน เป็นศาลสถิตยุติธรรมเพื่อพิจารณาไกล่เกลี่ยคดีความขั้นต้นในชุมชน เป็นสถานที่ประชุมปรึกษาปัญหาและทางออกในเรื่องราวด้านต่าง ๆ ของชุมชน

2. สภาชุรอ : เวทีสำหรับปรึกษาหารือ

นอกจากผู้นำชุมชนที่ถือเป็นแกนขับเคลื่อนสมาชิกในชุมชนแล้ว การดำเนินการต่าง ๆ ของผู้นำจะมีสภาที่ปรึกษาชุมชน (ชุรอ) คอยให้คำปรึกษาและคำแนะนำต่าง ๆ ซึ่งสภาชุรอนั้นคือกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันในการให้คำปรึกษาแนะนำในกิจการต่าง ๆ ของชุมชนมุสลิม เพื่อหาแนวทางในการดำเนินการหรือทางเลือกสำหรับดำเนินกิจการต่างๆ นอกจากนี้ยังถือเป็นสภาที่ทุกคนจะต้องมาร่วมกันคิดและแก้ปัญหาบนพื้นฐานของบทบัญญัติศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ หรือบางครั้งเรียกว่า สภามุชาวาเราะฮฺ การชุรอหรือการมุชาวาเราะฮฺถือเป็นจุดเด่นที่สำคัญของชุมชนมุสลิมในการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงานต่าง ๆ ของ

ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกันคิด หรือร่วมกันปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้สมาชิกในชุมชนมีความผูกพันกับชุมชนและยังส่งผลต่อความยั่งยืนของนโยบายต่าง ๆ ที่ใช้ในชุมชนอีกด้วย

3. สุกุมฟากัด : ข้อตกลงเพื่อความสมานฉันท์ในชุมชน

ชุมชนมุสลิมภายใต้การนำของอิหม่ามจะร่วมกันสร้างข้อตกลงร่วมกันของชุมชนในการห้ามหรือส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตามเรียกกันว่า “สุกุมฟากัด” ซึ่งเป็นข้อกำหนดคติกาเพื่อความเป็นเอกภาพในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมที่ดีงามซึ่งไม่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลาม เป็นกฎเกณฑ์ที่สมาชิกในชุมชนทุกคนต้องถือปฏิบัติ เนื่องจากเป็นกฎเกณฑ์ที่ผ่านการเห็นชอบจากสภาชุรอแล้ว สุกุมฟากัดในชุมชนมุสลิมแต่ละแห่งอาจมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปบ้าง แต่เนื้อหาหลักที่เป็นแก่นจะมีลักษณะคล้ายกัน โดยคำนึงถึงสิ่งที่เป็นข้อห้ามและสิ่งที่ศาสนาส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นสำคัญ เช่น การกำหนดให้สมาชิกในชุมชนทุกคนมาละหมาดร่วมกันที่มีสยิด การกำหนดบทงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามสุกุมฟากัด หรือการห้ามสมาชิกในชุมชนไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข การดื่มสุราของมีนเมาซึ่งเป็นข้อห้ามทางศาสนา เป็นต้น โดยสุกุมฟากัดของชุมชนเน้นเป้าหมายในการสร้างชุมชนแห่งการศรัทธา (การนำเกรงต่อพระเจ้า) แนวคิดรูปแบบสัมพันธภาพในการผูกโยงสมาชิกในชุมชนมุสลิมได้ผูกโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งได้ตายจากโลกนี้ไป ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่องทุกวัน และต่อคนทุกสถานภาพ ซึ่งถือเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน

ชุมชนมุสลิมเป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นของตัวเอง ทั้งด้านรูปแบบการดำเนินชีวิต ระบบการปกครอง เศรษฐกิจ รวมไปถึงทัศนคติในการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งในทุกมิติของชุมชนมุสลิมต้องอยู่ในแนวทางของศาสนาอิสลาม คือ มีความสอดคล้องหรือไม่ขัดแย้งกับบทบัญญัติศาสนาอิสลามทั้งในอัลกุรอานและแบบฉบับอันดีงามของท่านรอซูล (ซ.ล.) โดยอาศัยมีสยิดเป็นศูนย์กลางในการบริหารกิจการชุมชน มีสภาชุรอเป็นหน่วยงานให้คำปรึกษา และใช้สุกุมฟากัดในการควบคุมชุมชนให้มีความสงบสุข

กล่าวสรุปได้ว่า การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนมุสลิมนั้นเพื่อนำมาใช้กำหนดแนวทาง ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมไปถึงการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ เพื่อนำมาอธิบายถึงสภาพทางสังคมของชุมชนมุสลิม

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ และคณะ (2553) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาตามวิถีอิสลามในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเพื่อบูรณาภาพสังคมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาอุปสรรคที่โรงเรียนส่วนใหญ่ประสบอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ คุณภาพการศึกษาที่เกิดจากระบบการบริหารจัดการ ระบบการจัดการเรียนรู้ และระบบการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเช่น การพัฒนาหลักสูตร การบริหารงานวิชาการ ความสามารถด้านการจัดการเรียนการสอนของครู การขาดแคลนอัตราากำลังครู การจัดครูเข้าสอนไม่ตรงตามวุฒิการศึกษา ครูผู้สอนไม่มีวุฒิการศึกษาด้านการสอน และความต้องการในการเรียนของผู้เรียนไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ท้องถิ่น รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา ส่งผลให้ผู้เรียนส่วนใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับที่ไม่น่าพอใจ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากขาดการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการ

นุรีซัน คอเลาะ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดปัตตานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการเรียนการสอนและแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียน จังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า สภาพการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดปัตตานีตามความเห็นของผู้บริหารโรงเรียนพบว่า ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ที่มีปัญหามากที่สุดคือหลักสูตรไม่ค่อยรัดกุม เนื้อหาน้อยเกินไป ไม่มีงบประมาณในการจัดทำหลักสูตรอิสลามศึกษาเพื่อทำการปรับปรุงต่อไปด้านการจัดการเรียนการสอน ครูอิสลามศึกษาบางคนขาดจิตวิทยาในการจัดการเรียนการสอน ขาดความรู้ด้านวิธีการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอน นักเรียนบางคนยังไม่มีหนังสือเรียนอิสลามศึกษา และด้านการวัดและประเมินผลครูอิสลามศึกษาบางคนไม่ดำเนินการวัดผลและประเมินผลตามสภาพที่เป็นจริง อีกทั้งสภาพการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดปัตตานีตามความเห็นของครูอิสลามศึกษาพบว่า ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ เนื้อหาในแต่ละบทไม่ครอบคลุมไม่ชัดเจน ไม่รัดกุมและมีเนื้อหาในภาพรวมน้อยเกินไป ด้านการจัดการเรียนการสอน ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องเวลา ด้านสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอน และด้านการวัดประเมินผล รูปแบบเกณฑ์การวัดและประเมินผลไม่หลากหลาย

อัสนันย์ อาลีกาแห (2553) ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาและความต้องการของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการ

สอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและ มัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า ระดับปัญหาของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามความเห็น ของครูสอนอิสลามศึกษาด้านหลักสูตรและการนำไปใช้ ด้านการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนและด้านการวัดผลประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก 2) การเปรียบเทียบระดับปัญหาของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี ตามตัวแปร อายุ วุฒิทางการศึกษาประสบการณ์ ช่วงระดับที่ต่างกันโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน 3) ความต้องการของครูสอนอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานีด้านนี้ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้มีความต้องการมากที่สุดคือ อบรมด้านหลักสูตรแบบเข้มเพื่อความเข้าใจและพัฒนาผู้สอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีความต้องการมากที่สุดคือ นวัตกรรมใหม่ๆที่หลากหลายในการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการสื่อและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เพียงพอ ด้านการวัดผลและประเมินผล มีความต้องการมากที่สุดคือ คู่มือการวัดและประเมินการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกระดับการศึกษา

อชชาติ บินล่าเต๊ะ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง หลักการจัดการศึกษาอิสลามของผู้บริหารและครูอิสลามศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขเกี่ยวกับหลักการจัดการศึกษาอิสลามของผู้บริหาร ใน 2 ด้าน ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ การดำเนินการตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ตั้งไว้ไม่บรรลุผลเท่าที่ควร โรงเรียนควรแก้ปัญหาด้วยการจัดอบรมสัมมนากระบวนการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้เชิงปฏิบัติการปัญหาหลักสูตรแต่ละโรงเรียนไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน โรงเรียนควรแก้ปัญหาด้วยการจัดทำ หลักสูตรอย่างเป็นเอกภาพระหว่างโรงเรียน โดยเริ่มจากกลุ่มโรงเรียนเครือข่าย ส่วนปัญหาของครูอิสลามศึกษาใน 3 ด้าน ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ไม่ตรงต่อเวลา โรงเรียนควรแก้ไขด้วยการปลูกฝังจิตสำนึกให้กับครู ปัญหาการแต่งกายไม่สุภาพ โรงเรียนควรมีระเบียบบังคับเรื่องการแต่งกายที่ชัดเจนและครูทุกคนต้อง ปฏิบัติตามปัญหาครูใช้เทคนิควิธีในการสอนแบบเดิมๆ ครูต้องแก้ปัญหานี้ด้วยการมั่นศึกษาหาความรู้เทคนิควิธีการสอนใหม่ๆ อยู่เสมอเพื่อนำมาใช้ในการสอน

สถาบันพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลาง (2555) ได้ศึกษาการพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนในภาคกลาง มีข้อเสนอแนะดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการ จากการสนทนากลุ่ม พบว่าสำนักงาน กศน.ควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาและปรับปรุงศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนตำบล มีระเบียบเกี่ยวกับการใช้งบประมาณของศูนย์ ฝึกอาชีพชุมชนที่ชัดเจนก่อนที่จะประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจกับผู้ปฏิบัติในหน่วยงานในเรื่องการใช้งบประมาณที่ถูกต้อง และเหมาะสมตามหลักสูตร มีการกำหนดจำนวนกลุ่มเป้าหมายย่อยให้เหมาะสมกับงบประมาณ และจัดให้การศึกษอาชีพเป็นโครงการเฉพาะกิจ สถานศึกษาควรให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร มีการพัฒนาผู้จัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา มีการจัดอบรมวิทยากรอาชีพ เสนอแนะให้สถานศึกษาใช้สื่อการสอนอาชีพที่สถาบัน กศน.ภาคกลางรวบรวมไว้ โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น ควรมีการพัฒนาผู้จัดทำสื่อ และจัดงบประมาณสนับสนุน สำนักงาน กศน.ควรดำเนินการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อโทรทัศน์ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันทุกระดับ เนื้อหาของการประชาสัมพันธ์ควรตรงกันตั้งแต่ระดับจนถึงระดับล่าง สถานศึกษาควรนำผลจากการนิเทศ ติดตามมาแก้ปัญหาผู้เรียนและการดำเนินการของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนตำบล ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ 2) ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้จากผลการสนทนากลุ่ม พบว่า ในเรื่องสื่อ ควรมีการพัฒนาวิทยากรในการจัดทำสื่อ และมีเทคนิคในการใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม วางแผนในการจัดซื้อจัดหาวัสดุฝึกให้เพียงพอกับจำนวนผู้เรียนและระยะเวลาตามหลักสูตร โดยให้สำนักงาน กศน. จังหวัดรวบรวมสื่อ และจัดทำศูนย์บริการสื่อ อีกทั้งให้ผู้เรียน ผู้สอน และผู้จัด วางแผนร่วมกันในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ก่อนเสนอขออนุมัติหลักสูตรจากผู้มีอำนาจ การมีส่วนร่วมของเครือข่าย สร้างความเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอนของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนตำบลให้กับเครือข่าย จัดสัมมนาเครือข่ายที่สนับสนุนงานอาชีพ ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเครือข่ายที่สนับสนุนงานอาชีพในวาระอันสมควร เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของวิทยากร โดยให้สถาบันกศน.ภาค สำนักงานกศน.จังหวัด และศูนย์กศน.อำเภอ พัฒนาเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ให้แก่วิทยากร มีการนิเทศติดตามประเมินผลการดำเนินงานของวิทยากรอย่างสม่ำเสมอ การวัดผลประเมินผล สถานศึกษาควรพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการประเมินผล จัดทำคู่มือ วิธีการประเมินผลให้วิทยากร/ครูได้เรียนรู้ และประเมินผลได้ถูกต้องเหมาะสม และ 3) ด้านการนำไปใช้ ด้านการนำไปประกอบอาชีพ สถานศึกษาควรให้ความรู้เกี่ยวกับโลกของงานอาชีพ ในหลักสูตรวิชานั้น ๆ จัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการให้ครบทุกเรื่องตามหลักเกณฑ์ของโครงการ ควรจัดกิจกรรมพัฒนาอาชีพเป็นรายชุมชน หรือพื้นที่แทนที่จะกำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นจำนวนคน ให้ใช้ประโยชน์จากแผนชุมชนในการวิเคราะห์ความต้องการการจัดกิจกรรมพัฒนาอาชีพเพื่อการมีงานทำ

มหามะสักรี ยูนัน (2553) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มกรณีศึกษาโรงเรียนบ้านจะแนะ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 3 ผลการศึกษา รูปแบบการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มประกอบด้วย

1. การจัดหลักสูตร ยึดหลักสูตรอิสลามศึกษาฟิรฎูอีนประจำมัธยม พ.ศ. 2548 และยึดหลักการอิสลาม 2) การจัดเวลาเรียนร่วมกัน 2 หลักสูตร เวลาเรียนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรอิสลามศึกษา 3) การจัดครูเข้าสอน ยึดวุฒิการศึกษาด้านศาสนาและความถนัดของครู 4) การจัดชั้นเรียน 2 ระดับ ระดับอิสลามศึกษาตอนต้นร่วมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 และระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง ร่วมกับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 5) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 2 ระดับ ระดับอิสลามศึกษาตอนต้นมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถอ่าน คิดวิเคราะห์ และการเขียนภาษามลายู ภาษาอาหรับ และการอ่านและท่องจำอัลกุรอาน และระดับอิสลามศึกษาตอนกลางมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสำรวจความสามารถ ความถนัดความสนใจและพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัว ทักษะพื้นฐานด้านการเรียนรู้และทักษะในการดำเนินชีวิต 6) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตามมาตรฐานการเรียนรู้ตัวชี้วัด/ผลการเรียนรู้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2. ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มกล่าวคือ

1) ผู้เรียนมีทักษะพื้นฐานและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามหลักอิสลาม 2) ครูมีทัศนคติการจัดการเรียนการสอนตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชนและผู้บริหารให้ความร่วมมือกับชุมชนในการจัดการศึกษาบนพื้นฐานความต้องการของชุมชน 3) โรงเรียนพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน 4) ชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อโรงเรียนและการจัดการศึกษาของรัฐ และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

มัจทนา ศังชะกะญณ์ (2548) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางพื้นฐานของการจัดการศึกษาภาคบังคับให้มีคุณภาพตามความต้องการของผู้รับบริการทางการศึกษาว่าโรงเรียนต้องมีผู้บริหารที่ไม่ได้เป็นเพียงนักบริหารมืออาชีพเท่านั้น หากต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ชั้นยอดสามารถระดมทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่ายิ่งในแต่ละชุมชนทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น บุคลากรของหน่วยงานราชการหน่วยงานเอกชน องค์กร และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ไม่เว้นแม้แต่บิดามารดา หรือผู้ปกครองมาช่วยจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่นักเรียนให้มากที่สุด ด้วยวิธีการเช่นนี้ นักเรียนจะได้เรียนรู้ ค้นคว้าและค้นพบความรู้ต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมและธรรมชาติด้วยตนเอง และจะช่วยให้ นักเรียนภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองเป็นการพัฒนานักเรียนให้มีทักษะชีวิตและหล่อหลอมให้นักเรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างยิ่งยดตลอดไป

อำรุง จันทวานิช (2547) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาและการพัฒนาสถานศึกษาสู่การเป็น โรงเรียนคุณภาพ ที่มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ มี

ความพร้อมในด้านทรัพยากรวัสดุ เทคโนโลยี งบประมาณ และทรัพยากรบุคคล สามารถให้บริการทางการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะและประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ผู้เรียนมีคุณภาพสูงตามมาตรฐานที่กำหนด เป็นที่ชื่นชมของชุมชน สามารถเป็นแบบอย่างในการให้ความช่วยเหลือชุมชนและโรงเรียนอื่นๆ ได้ โดยใช้แนวทางการจัดการศึกษาเชิงระบบเป็นตัวแปรสำคัญของการจัดการศึกษาของโรงเรียนคุณภาพ ได้แก่

1. ด้านบริบทของโรงเรียน ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายนอกของโรงเรียนดี มีสังคมบรรยากาศ ที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ

2. ด้านปัจจัย ประกอบด้วย ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ครู ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาเป็นมืออาชีพและมีจำนวนเพียงพอ และทรัพยากรวัสดุ เทคโนโลยีและงบประมาณ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพของโรงเรียนได้มาตรฐาน หลักสูตรมีความเหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น สื่อ และอุปกรณ์เทคโนโลยีทันสมัย แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนหลากหลาย การบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน

3. ด้านกระบวนการ ประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด บรรยากาศการเรียนรู้เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การบริหารจัดการที่ดี ใช้โรงเรียนเป็นฐาน และเน้นการมีส่วนร่วม และการประกันคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริหารโรงเรียน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) จุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการจัดการศึกษาอิสลามในชุมชนมุสลิมเกาะบาหลี จังหวัดสตูล โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) ส่วนการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบาหลี จังหวัดสตูล ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับ ต่อไปนี้

- 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.2 สถานที่ศึกษา
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 วิธีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.8 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ประชาชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบาหลี จังหวัดสตูล และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการทำงานพัฒนาชุมชนเกาะบาหลี และเคยมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน ประกอบด้วย

3.1.1 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาเชิงคุณภาพ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นบุคคลในชุมชนจำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนเช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนหมู่บ้าน ผู้นำตามธรรมชาติแกนนำเยาวชน และผู้อาวุโสในชุมชน โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกกลุ่มตัวอย่างในลักษณะแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้

และข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาอยู่ ซึ่งผู้ศึกษาได้คัดเลือกจากตัวแทนในส่วนต่าง ๆ ของชุมชนที่เป็นผู้นำทางการและผู้นำตามธรรมชาติ และสาเหตุที่ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เพื่อต้องการให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้วางไว้ บาร์โรว์และคณะ Barrow and others (1989) กล่าวว่า การเลือกตัวอย่างมีคุณค่ามากกว่าเพื่อบ่งชี้หน่วยย่อยของประชากรที่มีลักษณะเฉพาะมากกว่าที่จะเลือกกรอบจักรวาล จะทำให้เห็นภาพรวมเพราะว่าลักษณะที่แสดงออกในกลุ่มย่อยกลุ่มหนึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้ที่มีความเที่ยงในเรื่องเฉพาะที่สนใจมากกว่าจะไปดูกรอบจักรวาล เพื่อจะได้กลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยใช้เกณฑ์กำหนดในการ เจาะจงเลือกบุคคล ดังนี้

1. การมีบทบาทในชุมชน ได้แก่ การมีประวัติการทำงานเพื่อส่วนรวม ร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
 2. การมีความรู้และตระหนักเกี่ยวกับประโยชน์ของการจัดการการศึกษาอิสลาม
 3. การมีความสนใจต่อการจัดการการศึกษาอิสลาม และพยายามชวนหาความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการจัดการศึกษาอิสลาม
 4. การเสียสละอย่างจริงใจ และมีความตั้งใจในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเสมอเมื่อมีโอกาส
 5. ความรับผิดชอบเห็นความสำคัญของตนเองต่อสังคม โดยมีความเชื่อมั่นในความคิดของตนเอง และเห็นความสำคัญในสิทธิส่วนรวมมากกว่าสิทธิส่วนตน
- ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ในตารางดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาเชิงคุณภาพ

ที่	ชื่อ – สกุล	สถานที่ทำงาน	คุณสมบัติ
1	บาเสด คาโต๊ะศรีดาหวัน	บ้านเกาะบุโหลน	ผู้อาวุโสในชุมชน
2	นายหมาดโหรบ บากาก	บ้านเกาะบุโหลน	ผู้อาวุโสในชุมชน
3	นายอาหมาน หาญทะเล	บ้านเกาะบุโหลน	ปราชญ์ชาวบ้าน
4	นายไชยา หาญทะเล	บ้านเกาะบุโหลน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
5	นายเทิดศักดิ์ ลายัง	บ้านเกาะบุโหลน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
6	นายอีดล ลายัง	บ้านเกาะบุโหลน	อดีตสมาชิกอบต.
7	นายนิรันดร์ ตั้งสง่า	บ้านเกาะบุโหลน	ประธานกลุ่มเกษตรกรฯ
8	นายอังคาร ทะเลเล็ก	บ้านเกาะบุโหลน	อาสาสมัครสาธารณสุขฯ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ที่	ชื่อ – สกุล	สถานที่ทำงาน	คุณสมบัติ
9	นายพรชัย อุษณีย์	บ้านเกาะบุโหลน	สมาชิกอบต.
10	นายวิม ongsara	โรงเรียนบ้านเกาะบุโหลน	พนักงานบริการ โรงเรียน

กลุ่มที่ 2 กลุ่มตัวอย่างจากผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีบทบาทในชุมชน เห็นความสำคัญของการศึกษา มีความเข้าใจในบริบทของชุมชน มีประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษา การพัฒนาชุมชน งานด้านวิจัยทางสังคม ซึ่งเป็นผู้ที่เคยปฏิบัติงานหรือเคยอาศัยอยู่ในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลนอย่างต่อเนื่องเป็นระยะๆ หรือมากกว่า 1 ปี ประกอบด้วยคนในชุมชนเองและคนจากภายนอกชุมชน จำนวน 24 คน ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงรายละเอียดของผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่	ชื่อ – สกุล	สถานที่ทำงาน	คุณสมบัติ/ประสบการณ์เกี่ยวกับเกาะบุโหลน
1	นายทศพร พงศ์สุวรรณ	โรงเรียนบ้านทับยาง อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา	อดีตผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านเกาะบุโหลน
2	รศ.ดร.ชุกกรี หะยีสาแม	คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	หัวหน้าโครงการวิจัย การศึกษาพัฒนาศักยภาพ การศึกษาของชุมชนเพื่อ อนาคตที่ยั่งยืนของ ชุมชนเกาะบุโหลน
3	นายชอหมาด ไบหมาดบินจอ	สำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสตูล	นักวิชาการอิสลาม ศึกษา
4	นายอัมหรัน เหมรา	บ้านตะโล๊ะใส อ.ปากบารา จ.สตูล	อาสาสมัครปฏิบัติหน้าที่ อิหม่ามบ้านเกาะบุโหลน
5	นายอาณัติ หวังกุลล่า	โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	ที่ปรึกษาบัณฑิตอาสา ม.อ.พื้นที่เกาะบุโหลน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ที่	ชื่อ - สกุล	สถานที่ทำงาน	คุณสมบัติ/ประสบการณ์ เกี่ยวกับเกาะบูโหลน
6	นายชอبری หมัดหมั่น	ศาลากลางจังหวัดสตูล	หัวหน้าโครงการศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนเกาะบู โหลน
7	นายสุไลมาน ชังปากน้ำ	โรงเรียนบ้านดาหล่า จ.สตูล	ครูอิสลามศึกษา ที่ลง พื้นที่เกาะบูโหลนอย่าง ต่อเนื่อง
8	นายธานี สิงขโรทัย	บ้านเกาะบูโหลน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้าน เกาะบูโหลน
9	นางสมจิตร ลายัง	บ้านเกาะบูโหลน	อาสาสมัครสาธารณสุข หมู่บ้าน
10	นายสาโยด หมิ่นหวัง	โรงเรียนบ้านโลกพะยอม จ.สตูล	ครูอิสลามศึกษา โรงเรียนบ้านเกาะบูโหลน
11	นางปรีดา ไสรมย์	บ้านเกาะบูโหลน	อาสาสมัครสาธารณสุข หมู่บ้าน
12	นายบาเต็ม หาญทะเล	บ้านเกาะบูโหลน	พนักงานขับเรือโรงเรียน บ้านเกาะบูโหลน
13	นายวิม อองสารา	โรงเรียนบ้านเกาะบูโหลน	พนักงานบริการโรงเรียน
14	นายสมบัติ สักหลัก	บ้านเกาะบูโหลน	ปราชญ์ชาวบ้าน
15	นายไชยา หาญทะเล	บ้านเกาะบูโหลน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
16	นายเทิดศักดิ์ ลายัง	บ้านเกาะบูโหลน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
17	นายอีดล ลายัง	บ้านเกาะบูโหลน	อดีตสมาชิก อบต.
18	นายนิรันดร์ ตั้งสง่า	บ้านเกาะบูโหลน	ประธานกลุ่มเกษตรกรฯ
19	นายชัยชาญ นิลเพ็ญ	บ้านเกาะบูโหลน	เยาวชน
20	นายสุรชัย หาญทะเล	บ้านเกาะบูโหลน	ประชาชน
21	นายনীรี หาญทะเล	บ้านเกาะบูโหลน	ประชาชน
22	บ็อดล ทะเลเล็ก	บ้านเกาะบูโหลน	เยาวชน/นักเรียน

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ที่	ชื่อ - สกุล	สถานที่ทำงาน	คุณสมบัติ/ประสบการณ์ เกี่ยวกับเกาะบูโหลน
23	นายพรชัย อุษณีย์	บ้านเกาะบูโหลน	สมาชิกอบต.
24	นายกิตติพงษ์ หมั่นเพ็ง	โรงเรียนบ้านเกาะบูโหลน	ครูผู้สอนประสบการณ์ มากกว่า 10 ปี

3.1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาเชิงปริมาณ

ประชากรผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลาม จำนวนประชากรทั้งหมด 467 คน (ฐานข้อมูลทะเบียนราษฎรที่ว่าการอำเภอละงู, 2555) กำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับตอบแบบสอบถามที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 216 คน โดยใช้สูตรทาโรยามานะ Yamane (1973) กำหนดสัดส่วนที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

$$n = \frac{467}{1 + 467(.05)^2}$$

$$n = 215.46 = 216$$

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ

ชุมชน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ประชาชนชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล	467	216

3.2 สถานที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัยคือ ชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (เกิดศักดิ์ ลายัง , 12 มกราคม 2555 : สัมภาษณ์) เกาะบูโหลนประกอบด้วยเกาะทั้งหมดจำนวน 8 เกาะ มีเกาะที่ประชาชนอาศัยอยู่จำนวน 2 เกาะ คือเกาะบูโหลนดอน และเกาะบูโหลนเล (บูโหลน

ใหญ่) โดยทั้งสองเกาะมีมุสลิมอาศัยอยู่เป็นส่วนมาก มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลายาวนาน ชุมชนมีความพิเศษเฉพาะที่แตกต่างกว่าชุมชนมุสลิมอื่น ๆ คือ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา กรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ห่างไกลจากฝั่งหรือเขตอำเภอละงูออกไปทางทิศตะวันตกประมาณ 22 กิโลเมตร ประชาชนอาศัยอยู่สองเกาะ แต่การบริหารจัดการของชุมชนจะรวมเป็นเกาะเดียว ประชาชนขาดคุณภาพชีวิตที่ดี ขาดการพัฒนาและความสะดวกในการเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เช่น ไม่มีสถานบริการอนามัยและสาธารณสุข ไม่มีไฟฟ้าใช้ อย่างเพียงพอมีการใช้แผงเซลล์พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อให้แสงสว่างในครัวเรือนเท่านั้น ไม่มีระบบประปาหมู่บ้าน ประชาชนใช้น้ำฝนสำหรับสำหรับอุปโภคและบริโภคทำให้ไม่มีน้ำจืดใช้อย่างเพียงพอ มีจำนวนมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ แต่มีความรู้ทางศาสนาและการศึกษาอิสลามน้อยมากทั้งนี้ เนื่องจากไม่มีศูนย์การศึกษาอิสลามประจำชุมชน ไม่มีการจัดการเรียนการสอนศาสนาให้แก่เด็กและผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่อง ไม่มีผู้นำศาสนาที่เป็นคนในชุมชนเองมีเพียงอาสาสมัครจากแผ่นดินใหญ่มาทำหน้าที่อิหม่ามในช่วงพิธีกรรมหรือวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ทำให้การดำเนินวิถีชีวิตความเป็นมุสลิมอิงอยู่กับความเชื่อและอัตลักษณ์ดั้งเดิมที่ไม่เป็นไปตามหลักปฏิบัติของศาสนาในเกือบทุกด้าน ถึงแม้ว่าสภาพของประชาชนในเกาะบูโหลนจะแตกต่างกว่าชุมชนมุสลิมอื่น ๆ แต่ประชาชนก็ยังมีคามสนใจและตระหนกอยู่บ้างที่จะให้มีการจัดการการศึกษาอิสลามเกิดขึ้น ได้แสดงรูปภาพที่ตั้งของชุมชนบ้านเกาะบูโหลนดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แสดงที่ตั้งเกาะบูโหลน ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล

ที่มา: โครงการการจัดการเครือข่ายและรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวของราษฎรเกาะบูโหลน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลาม แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีทั้งหมด 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลาม

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิดเพื่อประมวลเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามที่มีความเป็นไปได้และเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล

3.3.2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non Structure Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิดเน้นการเจาะลึก เป็นแบบที่มักควบคู่ไปกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลที่ยังไม่มีผู้รวบรวมมาก่อน ซึ่งต้องการข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง สุภางค์ จันทวานิช (2548) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งประกอบด้วยการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการอาวุโสและผู้นำชุมชนเพื่อศึกษาบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อหาแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล

3.4 วิธีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสอบถามเพื่อทำการวิจัยการจัดการศึกษาอิสลามอิสลามในหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ตามขั้นตอน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.4.1 การสร้างแบบสอบถาม

ทำการวิจัยการจัดการศึกษาอิสลามอิสลามในหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ตามขั้นตอน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการทำวิจัย
2. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามจากเอกสาร และตำรา

- 3.ดำเนินการสร้างแบบสอบถามตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้
 - 4.นำเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาความถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม
 - 5.นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสม หรือความตรงตามเนื้อหาของข้อคำถามแล้วคัดเลือกไว้เฉพาะข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.50 - 1.00
 - 6.ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง
 7. นำแบบสอบถามที่ปรับแล้วจำนวน 30 ชุด มาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับ ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.79
 8. จัดทำเป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์
- 3.4.2 การสร้างแบบสัมภาษณ์
- ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อทำการวิจัยการจัดการศึกษาอิสลามอิสลามในหมู่เกาะบาหลี จังหวัดสตูล ตามขั้นตอน ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้
1. ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างแบบสัมภาษณ์จากตำรา เอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องแล้วนำแนวคิดที่ได้มาสร้างแบบสัมภาษณ์
 2. สร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อศึกษาแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามในหมู่เกาะบาหลี จังหวัดสตูล
 3. นำแบบสัมภาษณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาตรวจสอบแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
 4. นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ เคยการปฏิบัติงานในชุมชนและรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบาหลีเป็นอย่างดี ต่อไป

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

- 3.5.1 การค้นคว้า จากหนังสือ รายงานการศึกษา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ประวัติความเป็นมาของมุสลิมในจังหวัดสตูล ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมุสลิมเกาะบาหลี จังหวัดสตูล เป็นต้น

3.5.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) บางครั้งเรียกว่า การสังเกตภาคสนาม (Field Observation) หรือการสังเกตเชิงคุณภาพ (Qualitative Observation) เป็นการสังเกตชนิดที่ผู้สังเกตเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ศึกษา มีการร่วมกระทำกิจกรรมด้วยกัน และพยายามให้คนในชุมชนนั้นยอมรับว่า ผู้สังเกตมรสถานภาพบทบาทเช่นเดียวกับตน ความสำคัญของผู้สังเกตที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มคนที่ศึกษา ซึ่งสามารถทำได้โดยอาศัยอยู่ในชุมชนนั้นเป็นเวลานานแม้จะเป็นเดือน เป็นปี เรียนรู้วิถีชีวิต การอาศัยอยู่ในชุมชนช่วยให้ผู้สังเกต การได้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตประจำวันและกิจกรรมต่างๆ ของคนในสังคม (สุภางค์ จันทวานิช, 2548)

3.5.3 การสัมภาษณ์ (Interview) จะได้ข้อมูลที่ศึกษามากกว่าแบบสอบถาม (Evans, 1985) ซึ่งต้องใช้เวลามาก จะได้ข้อมูลเฉพาะเจาะจงตามที่ต้องการ สามารถลงรายละเอียดประเด็นสำคัญ ข้อมูลที่สัมภาษณ์จะช่วยอธิบายสิ่งที่พบเห็นหรือสังเกตแต่ยังไม่เข้าใจทำให้เกิดความเข้าใจ มากมากยิ่งขึ้น (สุภางค์ จันทวานิช, 2548) การสัมภาษณ์ที่เป็นแหล่งที่มาและใช้มากที่สุด ผู้วิจัยต้อง พบปะติดต่อกับส่วนบุคคลกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาและมีโอกาสที่จะสำรวจเรื่องที่ศึกษาได้อย่างลุ่มลึก ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องมีทักษะ ความสัมพันธ์กับบุคคลที่ดี รูปแบบคุณภาพของข้อมูลที่ได้ นั้นขึ้นอยู่กับว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีลักษณะอย่างไร ต้องตัดสินใจหลายอย่างเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ เช่น คำถามที่ใช้ การถามอะไรก่อนหลังการให้ถ้อยคำในคำถาม การถามเจาะลึก การติดตามหลังคำถาม การเตรียมบทบาทและทักษะของผู้สัมภาษณ์ รูปแบบการสัมภาษณ์ไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์เป็น รายบุคคลหรือสนทนากลุ่มเฉพาะเจาะจง (Focus Groups) โดยที่ ไวสท์ (Whitt, 1991) สนับสนุน อย่างมากในการใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูล ซึ่งลักษณะการสัมภาษณ์มี 3 ประเภท คือ 1) สนทนาไม่เป็นทางการ ก่อให้เกิดคำถามคำตอบอย่างเป็นธรรมชาติ มีความเคลื่อนไหวของการ ปฏิสัมพันธ์เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นจากการลงภาคสนามและผู้ให้ข้อมูลจะรู้สึกดีว่ากำลังถูก สัมภาษณ์ 2) มีคำถามเป็นเครื่องนำการสัมภาษณ์ แก่โครงหรือประเด็นที่จะต้องถามก่อน ถามสลับ ไปมาไม่ต้องเรียงลำดับและ 3) คำถามปลายเปิด คำถามมีไว้ล่วงหน้า ตั้งใจให้ได้คำตอบโดย เรียงลำดับ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) (สุภางค์ จันทวานิช, 2548) ซึ่งเป็นการ สัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเตรียมประเด็นที่จะสัมภาษณ์แหล่งข้อมูลไว้ในใจ แต่ไม่จำเป็นต้อง เรียงลำดับที่จะสัมภาษณ์ เริ่มต้นประเด็นใดก่อนหลังก็ได้ตามสถานการณ์ในขณะนั้นจะอำนวย

4.3 การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ประชาชน ในวัตถุประสงค์เกี่ยวกับความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามในด้านการศึกษา

ในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากแบบสอบถาม

3.6 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ การเก็บข้อมูลจากประชาชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ดำเนินการดังนี้

3.4.1 ผู้วิจัยขอหนังสือแนะนำตัวจากบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อนำไปประกอบการขออนุญาตเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

3.4.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.3 ผู้วิจัยนำหนังสือแนะนำตัวและแบบสอบถามถึงผู้นำชุมชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูลเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล หลังจากนั้น ได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ประชาชนกลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามด้วยตนเองและเก็บรวบรวมข้อมูลทันที

3.4.4 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยประสานงาน นัดวัน เวลาการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์และรับรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลนเป็นอย่างดี และได้บันทึกผลการสัมภาษณ์ลงในแบบบันทึกการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง ดังรายละเอียดในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงกำหนดการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง จำนวน 24 ท่าน

ที่	ชื่อ – สกุล	สถานที่ทำงาน	คุณสมบัติ	วัน เดือน ปี	เวลา
1	นายทศพร พงศ์สุวรรณ	โรงเรียนบ้านทับยาง อ.สะบ้าย้อย จ.สงขลา	หัวหน้าโครงการ ศึกษาเพื่อพัฒนา เยาวชนเกาะบู โหลน	6 ส.ค. 55	09.00 น.
2	รศ.ดร.ชุกีรี หะยีสาแม	คณะวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	ครูอิสลามศึกษา ที่ ลงพื้นที่เกาะบูโหล นอย่างต่อเนื่อง	5 ก.ย. 55	09.00 น.
3	นายชอหมาด ไบหมาด บั้นจ้อ	สำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสตูล	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านเกาะบูโหลน	8 พ.ค. 57	09.00 น.
4	นายอัมหรัน เหมรา	บ้านตะโล๊ะใส อ.ปากบารา จ.สตูล	อาสาสมัคร สาธารณสุขหมู่บ้าน	19 ก.ย.57	10.00 น.
5	นายอาณัติ หวังกุลดำ	โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	ครูอิสลามศึกษา โรงเรียนบ้านเกาะบู โหลน	20 ก.ย. 57	10.00 น.

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ที่	ชื่อ - สกุล	สถานที่ทำงาน	คุณสมบัติ	วัน เดือน ปี	เวลา
6	นายชอبری หมัดหมั่น	ศาลากลางจังหวัดสตูล	อาสาสมัคร สาธารณสุขหมู่บ้าน	9 ธ.ค. 57	10.00 น.
7	นายสุไลมาน ชังปากน้ำ	โรงเรียนบ้านคาหาลำ จ.สตูล	พนักงานขับเรือ โรงเรียนบ้านเกาะนุ โหล่น	10 ธ.ค. 57	10.00 น.
8	นายธานี สิงขโรทัย	บ้านเกาะนุโหล่น	พนักงานบริการ โรงเรียน	11 ธ.ค. 57	11.00 น.
9	นางสมจิตร ลายัง	บ้านเกาะนุโหล่น	ปราชญ์ชาวบ้าน	12 ธ.ค. 57	09.00 น.
10	นายสาโยด หมิ่นหวัง	โรงเรียนบ้านโคกพะยอม จ.สตูล	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	15 ธ.ค. 57	13.00 น.
11	นางปรีดา โสรมย์	บ้านเกาะนุโหล่น	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	16 ธ.ค. 57	13.00 น.
12	นายบาเต็ม หาญทะเล	บ้านเกาะนุโหล่น	อดีตสมาชิกอบต.	17 ธ.ค. 57	11.00 น.
13	นายวิม อองสारा	โรงเรียนบ้านเกาะนุโหล่น	ประธานกลุ่ม เกษตรกรฯ	17 ธ.ค. 57	13.00 น.
14	นายสมบัติ สักหลัก	บ้านเกาะนุโหล่น	เยาวชน	18 ธ.ค. 57	19.00 น.
15	นายไชยา หาญทะเล	บ้านเกาะนุโหล่น	ประชาชน	18 ธ.ค. 57	21.00 น.
16	นายเทิดศักดิ์ ลายัง	บ้านเกาะนุโหล่น	ประชาชน	9 ม.ค. 58	09.00 น.
17	นายอีดล ลายัง	บ้านเกาะนุโหล่น	เยาวชน/นักเรียน	9 ม.ค. 58	12.30 น.
18	นายนิรันดร์ ตั้งสง่า	บ้านเกาะนุโหล่น	หัวหน้าโครงการ ศึกษาเพื่อพัฒนา เยาวชนเกาะนุ โหล่น	10 ม.ค. 58	19.15 น.
19	นายชัยชาญ นิลเพ็ญ	บ้านเกาะนุโหล่น	ครูอิสลามศึกษา ที่ ลงพื้นที่เกาะนุโหล นอย่างต่อเนื่อง	10 ม.ค. 58	20.30 น.
20	นายสุรัช หาญทะเล	บ้านเกาะนุโหล่น	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านเกาะนุโหล่น	11 ม.ค. 58	09.00 น.
21	นายনীรี หาญทะเล	บ้านเกาะนุโหล่น	อาสาสมัคร สาธารณสุขหมู่บ้าน	11 ม.ค. 58	11.45 น.

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ที่	ชื่อ - สกุล	สถานที่ทำงาน	คุณสมบัติ	วัน เดือน ปี	เวลา
22	บ็อดล ทะเลเล็ก	บ้านเกาะบุญโหลน	ครูอิสลามศึกษา โรงเรียนบ้านเกาะบุญ โหลน	11 ม.ค. 58	15.00 น.
23	นายพรชัย อุษณีย์	บ้านเกาะบุญโหลน	สมาชิกอบต.	12 ม.ค. 58	16.00 น.
24	นายกิตติพงษ์ หมั่นเพ็ง	โรงเรียนบ้านเกาะบุญโหลน	ครู	12 ม.ค. 58	19.00 น.

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้วางกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

3.7.1 ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ผู้วิจัยนำข้อมูลจากเอกสารซึ่งประกอบด้วย เอกสาร บทความ หนังสือ ตำรา งานวิจัย รายงานการประชุมสัมมนา ทั้งไทยและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

3.7.2 ข้อมูลจากภาคสนาม การวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลจะอาศัยประเด็นคำถามเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมทั้งใช้กรอบแนวคิดในการศึกษาจัดลำดับความสัมพันธ์และลำดับความเชื่อมโยงของข้อมูล จนได้ข้อสรุป

ในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินไปพร้อม ๆ กับการตรวจสอบข้อมูลทุกขั้นตอนตั้งแต่ช่วงเริ่มเก็บข้อมูลจนกระทั่งขั้นตอนสุดท้าย ในการประมวลผลและวิเคราะห์ภาพรวมหากพบข้อมูลหรือประเด็นใดมีความขัดแย้งเกิดขึ้นหรือข้อมูลยังไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจะใช้วิธีการตรวจสอบเนื้อหาที่มีอยู่เป็นเบื้องต้น หรือมีการสัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติมอีกครั้ง

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าข้อมูลหลักฐานและผลการวิจัยที่อาศัยการตีความหมายของข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้มีความวางใจได้ว่ามีความถูกต้องตรงกับความจริงที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง รวมไปถึงการใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย คือการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการจัดเวทีระดมความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์และตรงตามความเป็นจริงของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนมุสลิมเกาะบุญโหลน จังหวัดสตูล

3.7.3 ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้คืนมาทั้งหมดมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปตามขั้นตอนดังนี้

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและคัดเลือกรายแบบสอบถามที่มี ความสมบูรณ์แล้วหาค่าร้อยละของจำนวนแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาทั้งหมด
2. วิเคราะห์สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยแยกข้อมูลตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาศาสนา อาชีพ และรายได้ โดยวิธีการหาค่าความถี่และค่าร้อยละ และบรรยายประกอบตาราง
3. วิเคราะห์ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลาม ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) จากนั้นนำค่าเฉลี่ยมาแปลความหมายเป็นระดับความต้องการ จากเกณฑ์ดังนี้ (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2548)

ค่าเฉลี่ย	ระดับปัญหา
1.00 – 1.50	มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามระดับน้อยที่สุด
1.51 – 2.50	มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามระดับน้อย
2.51 – 3.50	มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามระดับปานกลาง
3.51 – 4.50	มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามระดับมาก
4.51 – 5.00	มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามระดับมากที่สุด

3.7.4 วิเคราะห์ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล และข้อเสนอข้อคิดเห็นอื่น ๆ โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำมาเรียงลำดับหาความถี่

3.7.5 วิเคราะห์ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล และข้อเสนอข้อคิดเห็นอื่น ๆ โดยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อความ แล้วนำมาเรียงลำดับหาความถี่

3.7.6 ข้อมูลแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วนำเสนอข้อมูลในเชิงบรรยาย

3.8 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อวิเคราะห์หาค่าต่าง ๆ โดยใช้สถิติ ดังต่อไปนี้

3.6.1 สถิติสำหรับทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือ โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)

3.6.2 สถิติพื้นฐานเพื่อแสดงคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง

3.6.2.1 ค่าคะแนนร้อยละ (Frequency)

3.6.2.2 ค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean)

3.6.2.3 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล 2) ศึกษาระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล 3) ประมวลแนวทางในการจัดการการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล เป็นวิจัยเชิงพรรณนา ทั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาโดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ในรูปแบบการพรรณนา ซึ่งเป็นบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมา ลักษณะภูมิประเทศและการตั้งบ้านเรือน สภาพทางสังคมและโครงสร้างประชากร การประกอบอาชีพรายได้และหนี้สิน สภาพการจัดการศึกษาของชุมชนเกาะบูโหลน โอกาสและจุดเด่นของการจัดการศึกษาอิสลาม อุปสรรคและจุดด้อยในการจัดการศึกษาอิสลาม ความพยายามที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงทั้งด้านศาสนาและสามัญของประชาชน

ส่วนที่ 2 การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ในรูปแบบตารางประกอบความเรียง แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง
2. ข้อมูลวิเคราะห์ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล
3. ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน ที่มีความเป็นไปได้และเหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชน
4. ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการจัดการการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน

ส่วนที่ 3 การนำเสนอแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

4.1 การศึกษาบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

การศึกษาบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน เป็นการศึกษาเพื่อที่จะทำให้ทราบถึงสภาพต่างๆของชุมชน เป็นส่วนสำคัญที่มีผลและเกี่ยวข้องต่อการหาแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน ซึ่งประกอบด้วยด้านต่างๆ ดังนี้

4.1.1 ประวัติและความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนเกาะบูโหลน ก่อตั้งขึ้นประมาณทศวรรษ 2440 คาดการณ์กันว่าก่อตั้งก่อนปี พุทธศักราช 2452 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ชุมชนนี้จึงก่อตั้งขึ้นประมาณ 100 กว่าปีแล้ว โดยชนกลุ่มแรกที่อพยพมาจากประเทศอินโดนีเซีย¹ ในระยะแรกยังไม่มีการลงหลักปักฐานเป็นชุมชนถาวร แต่นิยมตั้งบ้านเรือนติดลงไปในทะเลท่ามาหากินไม่เป็นหลักแหล่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในท้องทะเล ใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางและท่ามาหากิน (บาเสด คาโต๊ะศรีดาวัน , สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2555)

เมื่อเริ่มมีการตั้งบ้านเรือน จนกลายเป็นชุมชนจึงมีการเรียกชื่อ ด้วยลักษณะภูมิประเทศเป็นเกาะตั้งอยู่ในทะเลมีป่า ต้นไม้ขนาดใหญ่ และต้นไม้เล็ก ทำให้คนสมัยนั้นเห็นว่าเหมาะที่จะตั้งชื่อให้สอดคล้องกับหมู่บ้านและได้เรียกง่าย ๆ ว่า "บูเลาบูโละ" เป็นคำในภาษามลายู บูเลา แปลว่า เกาะ ส่วน "บูโละ" แปลว่า "ไม้ใหญ่" ปัจจุบันเรียกเพี้ยนเป็น "บูโหลน" ส่วนการเรียก เกาะบูโหลนดอน และเกาะบูโหลนเล แต่ก่อนจะเรียก บูโหลนเล็ก และบูโหลนใหญ่ เนื่องจากเกาะบูโหลนเลเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในจำนวนเกาะบูโหลนทั้งหมด จึงเรียกตามขนาดของเกาะ เมื่อเวลานาน ๆ เข้าคนรุ่นหลังจึงได้เปลี่ยนมาเรียกชื่อตามภูมิศาสตร์ที่ตั้งของเกาะ เนื่องด้วยที่ตั้งของเกาะบูโหลนดอนอยู่ไกลออกไปจากฝั่งมากกว่าเกาะบูโหลนเล ส่วนเกาะบูโหลนเลตั้งอยู่ในพื้นที่ไกลออกไปจากฝั่งมากกว่าจึงเรียก เกาะบูโหลนเล แต่ชื่อเกาะบูโหลนใหญ่และเกาะบูโหลนชาวบ้านและคนรุ่นหลังในชุมชนก็ยังนิยมเรียกกัน

หลังจากที่ได้มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นหลักแหล่งบริเวณพื้นที่ราบของเกาะแล้วผู้มาตั้งถิ่นฐานบนเกาะนี้จึงได้เรียกสถานะตัวเองว่า “ชาวเกาะ” ทั้งนี้ ชนกลุ่มแรกก็คือลูกหลานของโต๊ะกาเมะห์ คาโต๊ะศรีดาวัน (คาโต๊ะซ็อริดีองัน) ชาวมุสลิมที่อพยพทางเรือมาจากประเทศ

¹ บางคำบอกเล่ากล่าวว่ามีมาจากประเทศสิงคโปร์

อิน โคนีเซีย² ในช่วงประมาณก่อนปี พ.ศ. 2452 ก่อนที่จะสร้างที่อยู่อาศัยในเกาะบูโหลน โตะกาแมะห์เคยไปทำมาหากินพักอาศัยอยู่ที่บ้านบ่อเจ็ดลูกและบ้านเกาะสาหร่าย (เกาะ โตด) ภายหลังจากอยู่ที่เกาะสาหร่ายได้สักพักปรากฏว่าเกิดชอบพอกับภรรยาเก่าแก่ค้าขายถ่านหินไม้ จึงได้เดินทางย้ายไปประเทศพม่าเพื่อหาที่อยู่และแหล่งทำมาหากินใหม่ ใช้เวลาอยู่ที่พม่าประมาณ 1 ปี จึงกลับมายังเกาะบูโหลนเล ดั้งถิ่นฐานที่นั่นอย่างถาวร ระหว่างนั้นได้ชวนคนจาก กระบี่ ตรัง ภูเก็ต มาตั้งถิ่นฐานที่เกาะบูโหลนเลด้วย ด้วยความที่โตะกาแมะห์เป็นผู้มีวิชาความรู้ เชี่ยวชาญเรื่องคาถาอาคมชาวบ้านจึงให้ความนับถือให้สถานะเป็นผู้นำของชาวเกาะบูโหลน นอกจากนั้นแล้วยังเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณทั้งในด้านสังคมด้านปกครองและประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นที่นับถือจากคนจำนวนมากมีลูกน้องหลายคน มีเรื่องเล่าจากทายาทโตะกาแมะห์ถึงการประชันวิชาอาคมระหว่างโตะกาแมะห์และ โตะจิริ ทั้งสองเป็นผู้มีวิชาความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวิชาอาคม แต่ในที่สุดวิชาอาคมของโตะกาแมะห์ก็เป็นที่ประจักษ์มากกว่า (บาเสด คาโตะศรีดาวัน, สัมภาษณ์ 27 กุมภาพันธ์ 2555)³

² บางคำบอกเล่ากล่าวว่าโตะกาแมะห์เป็นคนสิงคโปร์ได้พายเรือมาพร้อมกับโตะจิริและเพื่อนคนอื่นๆ ทั้งสองเป็นเพื่อนเกลอกัน อีกบางคำบอกเล่ากล่าวว่า โตะกาแมะห์พายเรือมาจากอินโดนีเซียเข้ามาทำมาหากินที่เกาะบูโหลนเลก่อนโตะจิริ ซึ่งก่อนหน้านั้นโตะจิริได้อาศัยและทำมาหากินอยู่ที่เกาะสันตา จังหวัดกระบี่ โตะจิริเข้ามาอยู่เกาะบูโหลนได้ไม่นานจึงได้รู้จักกับโตะกาแมะห์ ทั้งสองเป็นเพื่อนสนิทกันและมีวิชาอาคมทั้งคู่ (อิดล ลาฮิง, สัมภาษณ์ 27 กุมภาพันธ์ 2555)

³ ทายาทโตะกาแมะห์ เล่าเรื่องราวการสำแดงวิชาอาคม ระหว่างโตะกาแมะห์และ โตะจิริ ว่ามีอย่างน้อย 2 แนวทางคือ เรื่องแรก ทั้งสองเป็นผู้มีวิชาความรู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับวิชาอาคม ขณะนั้นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง วันที่ลมฟ้าอากาศเหมาะที่จะออกไปทำมาหากินจับสัตว์น้ำในทะเล โตะสาเหล็ม ซึ่งเป็นลูกชายโตะจิริออกเรือไปหาปลาที่ลูกน้อง พร้อมกับเรือของโตะจิริและลูกน้องอีกหนึ่งลำ เรือได้แล่นไปจนถึงบริเวณเกาะในสูง (เกาะตะมะ) โตะสาเหล็มได้วางอวนล้อมปลาบริเวณด้านทิศตะวันตก ส่วนโตะจิริได้วางอวนล้อมปลาบริเวณหน้าเกาะ สักพักโตะสาเหล็มได้ปลาเต็มอวนแต่เมื่อดึงอวนขึ้นมาปรากฏว่าในอวนมีแต่ใบพังกา ปลาที่จับได้หายไปหมด ส่วนทางด้านโตะจิริได้ปลาเต็มลำเรือ โตะสาเหล็มจึงออกเรือกลับบ้านพร้อมกับนำไปพังกาที่ติดอวนกลับไปด้วยเพื่อให้โตะกาแมะห์ดู โตะกาแมะห์รู้ว่าโตะสาเหล็มลูกชาย โคน โตะจิริแกล้งจึงโกรธมาก จึงให้โตะตีหมี ภรรยาโตะสาเหล็ม หุงข้าวเหนียวและหากกล้วยน้ำว้ามาหนึ่งลูก วันรุ่งขึ้นโตะสาเหล็มเตรียมตัวที่จะออกเรือไปหาปลาที่ลูกน้องตามปกติ โตะกาแมะห์ได้กำชับว่าให้เอาข้าวเหนียวและกล้วยที่เตรียมไว้ไปด้วยและให้เรือของโตะจิริพร้อมลูกน้องออกไปก่อนสักหนึ่งชั่วโมงแล้วค่อยตามไป พร้อมทั้งให้สังเกตดูว่าเรือของโตะจิริทอดเสมตรงไหน ให้โตะสาเหล็มจอดเรือนอกบริเวณเรือของโตะจิริ เรือของโตะจิริได้ไปจอดทอดสมอที่บริเวณเกาะสาม ส่วนเรือของโตะสาเหล็มได้จอดอยู่ห่าง ๆ แล้ว จึงได้วางอวนบริเวณนั้น พร้อมกับโยนข้าวเหนียวและกล้วยลงไป ในทะเล ทันใดนั้นก็มีบางอย่างผุดขึ้นมาบังคำบอกเล่ากล่าวว่าเป็นปลากระโทง และได้สื่อสารกับโตะสาเหล็มว่าที่เรียกมาต้องการอะไร โตะสาเหล็มบอกว่าไม่รู้ คนที่บ้านเป็นคนให้เอาข้าวเหนียวกับกล้วยมาให้ ทันใดนั้นปลากระโทงก็ได้พุ่งไปหาโตะจิริแทงเข้าที่ตาด้านซ้ายบอด โตะจิริรู้สึกปวดเป็นอย่างมากจึงพาเรือกลับบ้านในขณะที่ปลากระโทงยังคงอยู่ที่ตาไปเอาออกอีกที่ก็ถึงบ้านแล้ว จนเรื่องราวเป็นที่รำลึก โตะจิริจึงได้ว่าโตะกาแมะห์ก็เป็นผู้มีวิชาอาคม หลังจากนั้นจึงได้ย้ายไปอยู่เกาะหลีเป๊ะ เปรียบเสมือนเสือสองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้ (อีกคำบอกเล่ากล่าวว่าโตะกาแมะห์ได้ออกเรือไปเองพร้อมกับเรือของโตะจิริ จนถึงแหล่งที่เหมาะสมสำหรับจับปลา โตะกาแมะห์ได้วางอวนล้อมปลาจนได้ปลาเต็มอวน โตะจิริรู้เข้าว่าโตะกาแมะห์ได้ปลาเป็นจำนวนมากจึงเอาน้ำทะเลมากถั่วคาถาอาคม แล้วสากลงไปในทะเล เมื่อโตะกาแมะห์ดึงอวนขึ้นมาบนเรือปรากฏว่าปลาที่จับได้หายไปหมดมีเพียงเมือกปลาที่ติดอยู่จำนวนมาก โตะกาแมะห์รู้ว่าโคนโตะจิริแกล้ง แต่ก็ไม่ได้โกรธอะไร เพราะตัวเองก็มีวิชาอาคม คิดในใจว่าที่ใครที่มัน จึงได้เอากันใบมะพร้าวมาเหลาให้คล้ายกับปีกเครื่องบิน แล้วจึงพุ่งก้านมะพร้าวลงไปในทะเล ก้านมะพร้าวที่พุ่งไปในทะเลนั้นกลายเป็น

โตะฉีร์เป็นฝ่ายเปลี่ยงพล้ำจึงได้ย้ายไปอยู่ที่เกาะหลีเป๊ะแทน แต่โตะสาเหล็มซึ่งเป็นลูกชายของโตะฉีร์มีลูกชายชื่อ โตะบาเสด (เดิมนามสกุลประมงกิจ) ซึ่งนับถือศาสนาพุทธ ขณะนั้นครอบครัวของโตะสาเหล็มมารับของและทำการค้ากับโตะกาเมะห์จนคิดหนี โตะกาเมะห์ไม่มีลูกจึงได้ขอมาเป็นลูกเพื่อชดใช้หนี้ ประกอบกับพ่อแม่โตะสาเหล็มเป็นผู้ที่มีลูกหลานมาก จึงมอบโตะสาเหล็มให้มาเป็นลูกจนเข้ารับอิสลาม และมีทายาทคนเดียวที่สืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน คือนาย บาเสด ดาโตะศรีดาหวัน หลังจากนั้นก็มีคนจากพื้นที่ต่าง ๆ เข้ามาทำมาหากินและได้แต่งงานขยายครัวเรือนเป็นหลายครอบครัวและหลายตระกูล (บาเสด ดาโตะศรีดาหวัน , สัมภาษณ์ 27 กุมภาพันธ์ 2555 ; อีคล ลา ยัง, สัมภาษณ์ 27 กุมภาพันธ์ 2555)

บันทึกประวัติของชุมชนเกาะบุโหลนปรากฏเรื่องราวของการปรับตัวอีกครั้งหนึ่งในช่วง สงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวเกาะบุโหลนมีประสบการณ์เผชิญสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยตรง (สงครามมหาเอเชียบูรพา) เนื่องจากเป็นพื้นที่หนึ่งที่ญี่ปุ่นบุกขึ้นมาตั้งแนวรบ ในขณะนั้นชุมชนได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เกาะบุโหลนเลหลายครัวเรือนแล้ว ชาวบ้านบางส่วนอพยพหลบหนีภัยขึ้นไปปากบารา บางส่วนไปตัง กระบี่ ภูเก็ต จากคำบอกเล่าของบาเสด ดาโตะศรีดาหวัน (สัมภาษณ์, 6 กุมภาพันธ์ 2555) ทายาทของ โตะกาเมะห์ ดาโตะศรีดาหวัน นายบาเสดขณะนั้นอายุ ประมาณ 16 ปี ปัจจุบันยังมีชีวิตซึ่งได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์และร่วมเผชิญภัยสงครามโลกครั้งที่ 2

ในช่วงเวลานั้น ชุมชนบ้านเกาะบุโหลนได้มีการตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เกาะบุโหลน เลกันอย่างหนาแน่นแล้ว ช่วงที่ญี่ปุ่นบุกขึ้นเกาะ คนเห็นเครื่องบินหลายลำบินผ่านมาเหมือนกับฝูงนก แล้วยิงกระสุนขึ้นฝั่งปากบารา ยิ่งจนไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เสียงดังสนั่นหวั่นไหว ระเบิดและกระสุนหลายลูกได้ไปตกที่แหลมสนหน้าหาด (ที่ตั้งของบูโลเนริสอร์ทในปัจจุบัน) เกาะบุโหลนถูกกลบไปด้วยควันทั้งเกาะ เหตุการณ์ซุลมุนวุ่นวาย ชาวบ้านไม่ทันตั้งตัว หลายคนหวาดกลัวและหายใจไม่ออกเนื่องจากควันไฟ บ้างก็พากันหนีไปอยู่บนเขาหลังเกาะ คนเฒ่าคนแก่พากันหลบภัยอยู่ในบ้าน จนอย่างเข้าวันที่ 2 ของเหตุการณ์ ฝุ่นควันเริ่มจางลง ทำให้มองเห็นเกาะบุโหลนเลได้ชัดเจนขึ้น ชาวบ้านพากันคิดว่าเหตุที่ญี่ปุ่นทิ้งระเบิดควันลงมาเพื่อสกัดไม่ให้ชาวบ้านเกาะบุโหลนต่อสู้ แต่การสู้รบยังเกิดขึ้นเครื่องบินยังคงยิงกระสุนขึ้นฝั่งปากบาราอย่างต่อเนื่อง แต่โชคที่ญี่ปุ่นไม่ได้ยิงชาวเกาะบุโหลน ถ้าการสู้รบเกิดขึ้นชาวเกาะบุโหลนคงไม่มีใครรอดชีวิต เพราะทั้งหมู่บ้านมี โตะกาเมะห์ เพียงคนเดียวที่มีปืนอยู่กระบอกเดียว

ปลากระโทงฟุ้งเข้าหาโตะฉีร์เสียบทะลุตาข้างซ้ายบอด โตะฉีร์จึงได้รู้ว่า โตะกาเมะห์ก็เป็นผู้ที่มีวิชาดาอาคมเหมือนกัน (บาเสด ดาโตะศรีดาหวัน, สัมภาษณ์ 6 กุมภาพันธ์, 2555)

หลังจากนั้นเรือรบญี่ปุ่น ได้เข้าประชิดเกาะบูโหลน ทอดสมออยู่หน้าเกาะ 10 กว่าลำ (บริเวณชายหาดหน้าโรงเรียนในปัจจุบัน) กระบอปืนใหญ่บนเรือเตรียมพร้อมที่จะยิงได้ทุกเวลา เรือเล็กหลายลำนำกำลังพลขึ้นเกาะ เมื่อทหารญี่ปุ่นขึ้นเกาะได้ไม่นานก็ตัดทางมะพร้าวมากองไว้แล้วจุดไฟเผา จากนั้นได้หักกิ่งไม้ใบไม้มาเพื่อล่อให้แพะที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ไปกิน เมื่อแพะมากินจึงจับโยนเข้ากองไฟทีละตัวๆเพื่อเผาเป็นอาหาร โตะกาเมะห์เห็นเข้าจึงโกรธมาก เพราะเป็นแพะหลายตัวที่โตะกาเมะห์เลี้ยงไว้ จึงคิดจะยิงทหารญี่ปุ่น แต่โตะกาเมะห์ได้ห้ามไว้ทันเพราะเกรงว่าชาวบ้านจะถูกสังหารทั้งหมู่บ้าน ดังนั้น ในช่วงเย็น หม่อมสาวในหมู่บ้านจึงพากันเข้าป่าขึ้นเขาเพื่อเข้าเวรยามยังจุดต่าง ๆ เช่น บริเวณแพนแซนริสอร์ท และ บริเวณวิวพอยตรีสอร์ทในปัจจุบัน พวกที่เข้าเวรถูกยุ้งกัก ปวดแสบปวดร้อนกันอย่างมาก เวลาจะจุดไฟสูบยาสูบก็ต้องเอาโองคินเหนียวใบเล็กมาจ่อไว้ที่ปากแล้วจุดไฟยาสูบและพ่นควันลงไปโองคินเพื่อป้องกันไม่ให้ทหารญี่ปุ่นเห็นแสงไฟและคิดว่าชาวบ้านรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ พวกผู้ชายและคนหนุ่มสาวได้เข้าเวรยามกันอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ญี่ปุ่นเข้าประชิดเกาะ ช่วงนั้นแพะหลายร้อยตัวของชาวบ้านถูกทหารญี่ปุ่นจับกินจนเกือบหมดหมู่บ้าน แม้กระทั่งลูกมะพร้าวเมื่อทหารญี่ปุ่นจะกินน้ำมะพร้าวก็จะยิงในขณะที่ยังอยู่บนต้นจนเป็นรูแล้วเอาปากไปรองรับเพื่อดื่มน้ำ

เหตุการณ์ข้างเข้าสู่วันที่ 8 กองทัพญี่ปุ่นยังคงตั้งค่ายอยู่ที่เกาะบูโหลนเล จนกระทั่งมีเรือจากไทรบุรี⁴ ผ่านเข้ามาและประกาศว่าสหรัฐอเมริกาได้ทิ้งระเบิดนิวเคลียร์ที่เมืองนางาซากิและฮิโรชิมาทำให้ญี่ปุ่นแพ้สงครามแล้ว ให้ทหารญี่ปุ่นถอนกำลังทหารออกจากประเทศไทยภายใน 24 ชั่วโมง หลังจากนั้นรุ่งเช้ากองทัพญี่ปุ่นก็ได้ถอนกำลังออกจากเกาะบูโหลนเลจนหมด ทิ้งไว้เพียงทุ่นระเบิดใต้น้ำที่วางไว้รอบ ๆ เกาะเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านบางส่วนที่หนีภัยขึ้นไปอยู่ในป่า บนเขาก็ได้พากันกลับบ้าน แต่ก็ยังไม่ไว้วางใจในสถานการณ์เพราะเหตุการณ์ยังไม่เข้าสู่ภาวะปกติ มีเครื่องบินบินวนไปมาอยู่ตลอดเวลา ชาวบ้านยังรู้สึกกลัวและหวาดระแวง ยังไม่สามารถดำเนินวิถีชีวิตได้ตามปกติ

กระนั้นชีวิตของชาวบ้านชุมชนเกาะบูโหลนก็ยังไม่กลับสู่สภาวะปกติ เนื่องจากทหารสหรัฐก็เป็นอีกกลุ่มที่เข้ามาควบคุมสถานการณ์ในประเทศไทยขณะนั้น การเดินเรือเพื่อนำปลาออกไปขายยังไม่สามารถทำได้ตามปกติ เรือสำเภาที่นำโดยโตะกาเมะห์ถูกขัดขวางด้วยศพชิ้นอืด ลอยอยู่เต็มทะเลส่งกลิ่นเหม็นคาวไปทั่ว นอกจากนี้ เรือสินค้าและข้าวสารของพ่อค้า (เช่นเรือเป็ดลำใหญ่ของเจ้าแก้วนจากจังหวัดตรัง) ยังต้องเผชิญกับการตรวจตราเข้มงวดและการเข้าจับกุมโดยทัพเรือค้ำน้ำของสหรัฐอเมริกาที่ได้เข้ามาตัดทุ่นระเบิดใต้น้ำบริเวณรอบด้วยสาเหตุที่ยังอยู่ใน

⁴ บ้างก็บอกว่าเป็นเรือของรัฐบาลไทย

ภาวะสงครามเหตุการณ์ยังไม่เข้าสู่ภาวะปกติ เกรงว่าจะขนถ่ายสินค้าไปส่งให้ผู้ปลุนจึงเกิดเหตุยิงเรือสินค้าเสียหายทั้งลำบ่อยครั้ง ยิ่งไปกว่านั้น แม้ว่าทหารอเมริกาตัดทุ่นระเบิดใต้น้ำจนหมดไปแล้ว แต่ก็ยังมีระเบิดจำนวนหนึ่งลอยขึ้นมาเหนือผิวน้ำ บางลูกได้ลอยไปที่เกาะตะรุเตา บางลูกลอยไประเบิดที่เกาะหินงาม (ชาวบ้านเชื่อว่าจุดที่ระเบิดถูกฝังไว้ หรือเกิดระเบิดขึ้นเป็นสาเหตุให้ปลุกต้นไม้ใหญ่ไม่งอกงามจนปัจจุบัน) ในบางคราว โต๊ะกาเมะห์ก็ทำหน้าที่ช่วยทหารที่มาจากจังหวัดสงขลาเพื่อถูระเบิดด้วย หลังจากนั้น เหตุการณ์ได้เข้าสู่ภาวะปกติ ชาวบ้านก็ได้ใช้ชีวิตอย่างปกติ บางส่วนที่อพยพหลบหนีภัย ขึ้นปากบารา ตรัง กระบี่ ภูเก็ต ก็ได้ตั้งรกรากอย่างถาวรที่นั่นบางส่วนก็ได้กลับมาที่เกาะ

หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาวบ้านเกาะบูโหลนบางส่วนที่อพยพหนีภัยทยอยกันย้ายกลับมายังเกาะบูโหลนอีกครั้ง บางส่วนก็ไปตั้งถิ่นฐาน แถวปากบารา กระบี่ ตรัง ภูเก็ต ในช่วงนี้มีคนจากปากบารา เข้ามาตั้งถิ่นฐานและบุกเบิกขยายพื้นที่ทำกินในเกาะบูโหลนเลตระกูลที่เข้ามาในช่วงนี้คือ "ตระกูล อองศารา" โดยมี "นายจำรุง อองศารา" เป็นผู้บุกเบิกเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน และเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเริ่มพัฒนาเกาะบูโหลนจนได้รับการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ 4 (อาบีเด็น คาโต๊ะศรีดาหวัน, สัมภาษณ์ 20 ธันวาคม 2555) หลังจากนั้นในช่วงเวลาของนโยบายการพัฒนาทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ได้เริ่มมีการก่อตั้ง รีสอร์ทขึ้นเป็นรายแรกของเกาะบูโหลน⁵ โดยบังพงศ์เป็นผู้ริเริ่มธุรกิจรีสอร์ทเป็นรายแรกในเกาะ (บูโหลนในปัจจุบัน) ซึ่งในขณะนั้นมีอาคารเพียง 2-3 หลัง ไม่มีไฟฟ้า ใช้ตะเกียงและไฟจากไม้ฟืน และรายที่ 2 คือ บูโหลนฮิลรีสอร์ท ที่ก่อตั้งมา 20 กว่าปี ปัจจุบันเกาะบูโหลนมีรีสอร์ททั้งสิ้น 11 ราย โดยเจ้าของส่วนใหญ่จะไม่ใช่คนดั้งเดิมในเกาะบูโหลน (ไชยา หาญทะเล, สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2555)

ประมาณปี พ.ศ. 2530 มีการริเริ่มบุกเบิกก่อตั้งมัสยิดหลังแรก ที่เกาะบูโหลนดอน โดยนายหมาด ยาดำ หลังจากนั้นประชาชนจากเกาะบูโหลนเลและพื้นที่ใกล้เคียงหลายครอบครัวเริ่มย้ายมายังเกาะบูโหลนดอน เพราะเห็นว่าเป็นพื้นที่ราบติดชายฝั่งมีความเหมาะสมที่จะก่อตั้งบ้านเรือนที่พักอาศัยและทำการประมง ซึ่งสะดวกต่อการพักอาศัยและประกอบอาชีพ มากกว่าเกาะบูโหลนเลที่พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นเนิน และได้มีการปลูกป่าต้นสนและมะพร้าวรอบ ๆ เกาะหลายร้อยต้น เพื่อเป็นแนวกำบังคลื่นลมและใช้ประโยชน์อื่นๆ (อิดล ลายัง , สัมภาษณ์ 10 กุมภาพันธ์ 2555)

ปี พ.ศ. 2534 เกิดพายุคลื่นลมแรงพัดเข้าหมู่บ้านสร้างความเสียหายให้แก่ชาวบ้านอย่างหนัก คลื่นได้ซัดป่าสนหลายร้อยต้นบริเวณชายหาด โคนลมจมไปกับน้ำทะเลจนหมด ชายหาด

⁵ จากการสอบถามปีที่เริ่มก่อตั้งไม่เป็นที่แน่ชัด แต่อยู่ที่ประมาณ 20 กว่าปีจนถึงปัจจุบัน

ถูกกัดเซาะไปหลายเมตร เรือที่จอดอยู่ริมฝั่งแตกไปหลายลำ บ้านเรือนชาวบ้านเสียหายหลายหลัง ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก (นิรันดร์ ตั้งสง่า, สัมภาษณ์ 6 กุมภาพันธ์ 2555)

ปี พ.ศ. 2547 ชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลนได้รับผลกระทบจากคลื่นยักษ์สึนามิ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันที่เกือบทุกจังหวัดฝั่งทะเลอันดามันได้รับผลกระทบจากคลื่นดังกล่าว สร้างความเสียหายเกิดขึ้นอย่างใหญ่หลวง ในส่วนของชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลนถูกคลื่นสึนามิพัดถล่มเข้ามาบนเกาะสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ชาวบ้านต่างวิ่งหนีอพยพขึ้นบนเขาหลังเกาะ พร้อมกับหอบข้าวสารและของใช้ที่จำเป็นไปค้างแรมบนเขาอยู่ 1 คืน ภายหลังจากเหตุการณ์สงบ จึงได้ลงไปตรวจสอบความเสียหายปรากฏว่าบ้านเรือนหลายหลังพัง เรือประมงแตกเสียหายหลายลำ จากนั้นได้มีมูลนิธิจากประเทศฟิลิปปินส์เข้ามาช่วยเหลือเบื้องต้น โดยการสนับสนุนอุปกรณ์ทำการประมงให้แกชาวบ้านและสร้างอาคารใหม่ให้โรงเรียน 1 หลัง (หมาดโหรบ บากาก, สัมภาษณ์ 7 กุมภาพันธ์ 2555)

4.1.2 ลักษณะภูมิประเทศและการตั้งบ้านเรือน

เกาะบุโหลน ตั้งอยู่ในทะเลฝั่งอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเกตุรา ห่างจากท่าเทียบเรือปากบารา ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล ประมาณ 22 กิโลเมตร ประกอบด้วยเกาะต่างๆ ในบริเวณใกล้เคียงทั้งหมด 8 เกาะ มีประชากรอาศัยอยู่ 2 เกาะ คือ เกาะบุโหลนดอน และเกาะบุโหลนเล มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเกาะหินปูนที่มีความลาดชัน ภูมิประเทศมีที่ราบเพียงเล็กน้อยบริเวณหุบเขาและชายหาดซึ่งเป็นที่เหมาะสมสำหรับการตั้งบ้านเรือน การตั้งบ้านเรือนจะกระจายตัวอยู่ตามอ่าว เนินเขาและชายหาด เพื่อให้สะดวกต่อการประกอบอาชีพประมง สมัยก่อนนิยมสร้างบ้านยกพื้นสูงพอประมาณ ตัวเรือนเดี่ยว เป็นบ้านที่สร้างแบบง่าย ๆ ด้วยวัสดุที่หาได้ภายในเกาะ เช่น ไม้ไผ่และไม้ชนิดต่าง ๆ หลังจากทำมาจากทางมะพร้าวที่มาเย็บติดกัน ปัจจุบันบ้านเรือนหลายหลังได้เปลี่ยนมาสร้างเป็นรูปทรงใหญ่และโครงสร้างที่แข็งแรงขึ้นเนื่องจากระยะหลังยุคสมัยได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงคนในชุมชนเกาะบุโหลนมีการปฏิสัมพันธ์และแต่งงานกับคนภายนอกมากขึ้น ทำให้มีการแลกเปลี่ยนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมระหว่างกันมากขึ้น แต่ตัวบ้านเรือนก็ยังคงเป็นไม้และไม้ไผ่มีขนาดใหญ่และแข็งแรงมากขึ้นกว่าเดิมด้วยลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งอยู่ในทะเลประกออบกับระบบเศรษฐกิจการท่องเที่ยวจากภายนอกยังไม่กระจายมาที่เกาะบุโหลนมากนัก จึงยังคงมีธรรมชาติที่สมบูรณ์และโดดเด่นไม่แพ้หมู่เกาะอื่น ๆ บริเวณหน้าเกาะมีทิวสนขึ้นริมหาดทรายขาวเป็นแนวยาวเสมือนเป็นแนวกำแพงป้องกันภัยทางด้าน

เหนือและด้านใต้ สามารถกำบังลมได้ดีมีทั้งชาวประมงเรือเล็ก (ประมงพื้นบ้าน) และเรือพาณิชย์ มาอาศัยจอดเรือและหาปลาได้ขาด มีสัตว์ป่าหายากที่ยังคงหลงเหลือให้เห็นอยู่ เช่น นกเงือก 2 ชนิด คือ นกเงือก นกกาสัง นกประจำถิ่นของเกาะ 3 ชนิด คือ นกขาปีไหน นกลุมพูขาวและค้างคาวแม่ไก่ โดยเฉพาะนกขาปีไหนเป็นสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ รวมทั้งสัตว์ป่าและนกชนิดต่าง ๆ เช่น ตะกวด แอ้ทราย งูเหลือม นกเหยี่ยว ที่มีให้เห็นบนเกาะนุโหล่น (ไชยา หาญทะเล, สัมภาษณ์ 18 ธันวาคม 2557)

ขณะที่เกาะนุโหล่นคอนปัจจุบันชายหาดและป่าสนได้ถูกลมพายุพัดคลื่นกัดเซาะ โคนหายหมด แต่ยังคงมีป่าไม้ที่ยังคงสมบูรณ์ โดยเฉพาะบริเวณป่าเขาทางด้านทิศเหนือของเกาะที่สามารถทำเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มีจุดชมวิวกว้างประมาณ 300 เมตร สามารถมองเห็นทิวทัศน์ได้ 360 องศา มองเห็นเกาะแก่งต่าง ๆ ในอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา อุทยานแห่งชาติตะรุเตา ไปจนถึงจังหวัดตรัง มีสัตว์ป่าหายากและสัตว์อื่น ๆ ให้เห็นอยู่เป็นระยะ เช่น ผีเสื้อตาลจุดเรียง ปีกลายจุด ผีเสื้อป่า ผีเสื้อหางติ่ง เหยี่ยวขาว เหยี่ยวแดง ตะกวด เป็นต้น (นิรันดร์ ดั่งสง่า, สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2558)

4.1.3 โครงสร้างประชากรและโครงสร้างการปกครอง

ชุมชนมุสลิมในหมู่เกาะนุโหล่นมีครัวเรือนทั้งสิ้น 147 ครัวเรือน ประชากรรวม 467 คนสัญชาติไทย ใช้ภาษามลายูและภาษาถิ่นใต้ในการสื่อสาร นับถือศาสนาอิสลาม 93 % พุทธ 7 % จากการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพ(องค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ, 2555) ปัจจุบันมีนายธานี สิงขโรทัย ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำหมู่บ้าน โดยมีนายเทิดศักดิ์ ลายัง เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่ที่เกาะนุโหล่นคอน และนายไชยา หาญทะเล เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่ที่เกาะนุโหล่นเล มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นคนในชุมชน 2 คน คือ นายพรชัย อุษณีย์ และนายนิวัฒน์ บากาก มีนายนิรันดร์ ดั่งสง่า ทำหน้าที่เป็นประธานอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ชุมชนไม่มีผู้นำศาสนา (อิหม่าม) มีเพียงนายอำหรัณ เหมรา และนายยูโสภ จากบ่นฝั่งอาสามาทำหน้าที่นำละหมาดวันศุกร์และเฉพาะช่วงเวลาที่ชุมชนมีพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาเท่านั้น (นิรันดร์ ดั่งสง่า, สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2558)

4.1.4 สถานที่สำคัญ สถานบริการและลักษณะพิเศษในหมู่บ้าน

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสถานที่สำคัญและสถานบริการ ตลอดจน โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ และสภาพอนามัยของประชาชน ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงสถานที่สำคัญ สถานบริการและลักษณะพิเศษในหมู่บ้าน

ลำดับ	สถานที่	เกาะ		ชื่อสถานที่
		บุโหลนดอน	บุโหลนเล	
1	มัสยิด	1 แห่ง*	1 แห่ง	มัสยิดปะฮ์รุคดิน* มัสยิดอะวะตุนอิสลามียะห์
2	โรงเรียนสามัญ	แห่ง 1	1 แห่ง	โรงเรียนบ้านเกาะบุโหลน
3	โรงเรียนฟิรคูอิน	-	-	
4	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	-	-	
5	แหล่งน้ำ	-	1 แห่ง	ห้วยอำมว่ง
6	บ่อน้ำหมู่บ้าน	2 แห่ง	5 แห่ง	
7	ประปาหมู่บ้าน	1 แห่ง	-	
8	อ่างเก็บน้ำ	1 แห่ง	-	
9	ห้องส้วมสาธารณะ	5 จุด/10 ห้อง	-	
10	ร้านอาหาร/ขายของชำ	5 แห่ง	6 แห่ง	
11	รีสอร์ท	-	11 แห่ง	ของคนดั้งเดิมในเกาะ 5 ราย ของคนนอกพื้นที่ 6 ราย
12	ถนนทางเดินในหมู่บ้าน	1 สาย*	2 สาย	ถนนทางเดินปูด้วยอิฐซีแพค 1 สาย ยาว 200 เมตร กว้าง 1 เมตร* ถนนทางเดินปูด้วยอิฐซีแพค 1 สาย ยาว 330 x1.5 เมตร ถนนทางเดินคอนกรีตหิน ใหญ่ยาแนว 1 สาย ยาว 700x1.5 เมตร

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับ	สถานที่	เกาะ บูโหลนดอน	เกาะ บูโหลนเล	ชื่อสถานที่
13	พาหนะในหมู่บ้าน เรือเครื่องหางยาว รถจักรยานยนต์	42 ลำ -	15 ลำ* 9 คัน	เฉพาะของชาวบ้าน*
14	โทรศัพท์สาธารณะ	-	2 เครื่อง	
15	หอเตือนภัยสึนามิ	1 แห่ง	-	
16	ด้านการศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น หรือเทียบเท่า ปวช.หรือเทียบเท่า อนุปริญญา(ปวส.) หรือเทียบเท่า ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า สูงกว่าปริญญาตรี	ไม่แน่ชัด 1 คน 2 คน -	ไม่แน่ชัด - - -	
17	สุขภาพอนามัย ในหมู่บ้านมีคนพิการ พิการทางสติปัญญา พิการทางจิต พิการทางกาย ความดัน เบาหวาน โรคน้ำหนึบ	2 คน 3 คน 1 คน 45 คน 9 คน 3 คน	- - - 20 คน 10 คน -	

ข้อมูลเมื่อ : กุมภาพันธ์ 2556

4.1.5 การประกอบอาชีพรายได้และหนี้สิน

ชุมชนเกาะบุโหลนประชาชนประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน (ประมงชายฝั่ง) เป็นหลักประมาณ 93% (เทิดศักดิ์ ลายัง, สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2555) รองลงมาคือรับจ้างและบริการนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูกาลต่าง ๆ และอาชีพอื่น ๆ ที่พอยังชีพครอบครัว เช่น รับจ้างทั่วไป และขายของชำ ในด้านรับจ้างและการบริการนักท่องเที่ยว จะทำกันในช่วงฤดูเปิดการท่องเที่ยวหรือเปิดอ่าวตั้งแต่ช่วง เดือนพฤศจิกายน - กลางเดือนเมษายน โดยรับจ้างและบริการนักท่องเที่ยวอยู่ที่เกาะบุโหลนเด และเกาะหลีเป๊ะ ส่วนใหญ่มีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายหรือบางครั้งไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย (เทิดศักดิ์ ลายัง สัมภาษณ์ , 9 มกราคม 2555) ประชาชนที่ประกอบอาชีพประมงรายได้ส่วนใหญ่เฉลี่ยอยู่ที่เดือนละ 8,001-12,000 บาท อาชีพรับจ้างและบริการอยู่ที่ 6,000-10,000 บาท และอาชีพค้าขายอยู่ที่ 7,000-10,000 บาท ต่อเดือน หลายครอบครัวมีการกู้ยืมเงิน เพื่อนำมาเป็นการลงทุนในการประกอบอาชีพประมง เช่น การซื้อเรือ ซื้อเครื่องมือประมง รวมทั้งการซ่อมแซมเรือ และเครื่องมือประมงอื่น ๆ จึงทำให้ประชาชนเกือบทั้งหมดคิดหนี้สินทั้งหนี้สินนอกระบบและในระบบ เช่น ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รวมทั้งจากนายทุนแพปลาและนายทุนประมง นอกจากนั้นแล้วปัญหาการจัดการจัดการและถอดอ้อมที่ดี การว่างงานในกลุ่มผู้หญิงและคนชรา จนนำไปสู่การตั้งกลุ่มเล่นการพนันกันอย่างต่อเนื่อง

4.1.6 ศาสนา วัฒนธรรมและพิธีกรรม

ประชาชนที่เป็นคนดั้งเดิมในเกาะบุโหลนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม แต่ไม่ได้เคร่งครัดในวิถีปฏิบัติตามหลักการ ขาดหลักปฏิบัติในข้อบังคับตามหลักการอิสลาม 5 ประการ สังเกตได้จากที่ไม่มีผู้มาละหมาดที่มัสยิดเลยแม้แต่คนเดียว ยกเว้นในช่วงเวลาละหมาดอีซาและมัฆริบที่พอจะมีอยู่ประมาณ 2-3 คน และช่วงเวลาละหมาดวันศุกร์จะมีประมาณ 20-30 คน มีการออกอีด ทั้งนี้เนื่อง เกาะบุโหลนไม่มีผู้นำศาสนาที่เป็นคนในภายในชุมชนเอง มีเพียงนายอัมห์รัน เหมรา ที่อาสาทำหน้าที่อิหม่ามหรือผู้นำละหมาดในช่วงวันศุกร์และในช่วงที่ชุมชนมีพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาเท่านั้น โดยสาเหตุจากการเข้ามาประกอบอาชีพประมงและสร้างที่พักชั่วคราว อยู่ที่เกาะบุโหลน ดอน นายอัมห์รันเป็นผู้มีความรู้ทางด้านศาสนา ได้เห็นสภาพสังคมบนเกาะด้อยพัฒนาในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านศาสนา ชาวบ้านมีการดื่มสุรา เล่นการพนัน สามภรรยา ทะเลาะกันบ่อยครั้ง นายอัมห์รันจึงเริ่มเรียกร้องให้ชุมชนหันมาปฏิบัติตนใหม่โดยใช้หลักการทางศาสนาเขาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในระยะเวลาที่นายอัมห์รัน อยู่ที่เกาะ ได้มีการจัดกลุ่มเปิดการเรียนการ

สอนอัลกุรอานและศาสนาให้กับเด็กและผู้ใหญ่ เริ่มมีการละหมาดวันศุกร์ และใช้กฎข้อบังคับทางสังคมให้ชาวบ้านหันมาละหมาดและประกอบความดี ซึ่งกฎเกณฑ์มีข้อแม้ว่า ถ้าหากชาวบ้านคนใดไม่มาละหมาดหรือเลิกดื่มเหล้า เล่นการพนัน เมื่อจะแต่งงาน หรือมีคนตาย หรือกิจกรรมทางศาสนาอื่น ๆ จะไม่ทำพิธีกรรมให้ การใช้มาตรการลักษณะนี้ทำให้ปัญหาเหล่านั้นเริ่มลดลง การดื่มเหล้า เล่นการพนันเริ่มลดน้อยลง ซึ่งปัจจุบันยังมีให้เห็นอยู่บ้างแต่ถ้าเทียบกับในสมัยนั้นถือว่าปัจจุบันมีน้อยมาก ในส่วนของเกาะบูโหลนดอน ได้มีนักเผยแพร่ศาสนาและจากประเทศมาเข้ามาเป็นอิหม่ามนำการละหมาดให้อยู่ระยะหนึ่ง มีการสอนอัลกุรอานและสอนศาสนาเช่นกัน จนถึงราวปี พ.ศ. 2553 มีนายยูโสภ คนจากบ้านปีใหญ่ได้เข้ามานำการละหมาดวันศุกร์ให้เป็นระยะ แต่ก็ไม่ได้อยู่ประจำที่เกาะบูโหลนเล เนื่องจากอายุมากและสุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง ปัจจุบันนายยูโสภยังคงแวะเวียนไปมาเพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวอยู่เป็นระยะ (ไชยา หาญทะเล, สัมภาษณ์ 18 ธันวาคม 2557)

4.1.7 สภาพทางสังคม บทบาทและความสัมพันธ์ของแต่ละตระกูล

จากการศึกษา พบว่าชุมชนบ้านเกาะบูโหลนมีต้นตระกูลหลักของหมู่บ้านอยู่ไม่กี่ตระกูล และต่อมาเกือบทุกตระกูลมีการแต่งงานเป็นเครือข่ายระหว่างกัน โดยแต่ละตระกูลจะมีบทบาทในสังคมของชุมชนเกาะบูโหลนที่คล้ายกัน ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก และเสริมด้วยอาชีพค้าขายรับจ้างและธุรกิจส่วนตัว โดยในเบื้องต้นพบว่าตระกูลที่เริ่มก่อตั้งชุมชน และมีบทบาทด้านต่าง ๆ ในชุมชนเกาะบูโหลนประกอบด้วยตระกูลต่าง ๆ ดังนี้

1. ตระกูลดาโต๊ะศรีดาหวัน เป็นตระกูลแรกที่เข้ามาบุกเบิกชุมชน คือ โต๊ะกาแมะห์ ดาโต๊ะศรีดาหวัน ถัดมาคือ โต๊ะสาเหล็ม ดาโต๊ะศรีดาหวัน ซึ่งเป็นบุตรชาย ทั้งสองมีบทบาทเป็นผู้นำมาตั้งแตยุคแรกของชุมชน เป็นทั้งผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำทางสังคมที่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากชุมชน ระยะต่อมาทั้งสองได้รับการแต่งตั้งดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกของตระกูลนี้ในปัจจุบัน คือ นายบาเสด ดาโต๊ะศรีดาหวัน นายอาบีเด็น ดาโต๊ะศรีดาหวัน บุตรชายนายบาเสด เคยดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2554 พร้อมกับนายซาอิดเด็น ดาโต๊ะศรีดาหวัน ผู้เป็นน้องชายที่ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้น นอกจากนี้มีนายอาบาเด็น ดาโต๊ะศรีดาหวัน น้องชายอีกคนซึ่งเคยไปศึกษาต่อระดับอนุปริญญาที่วิทยาลัยประมงสตูลแต่ยังไม่สำเร็จการศึกษา เนื่องจากต้องกลับมาช่วยงานครอบครัว ปัจจุบันได้เป็นบัณฑิตอาสาประจำหมู่บ้าน และกำลังจะดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแทนนายอิสมาแอณ ยาคา ที่ใกล้จะเกษียณอายุ นอกจากนั้นสมาชิกบางคนในตระกูลนี้นำโดยนายบาเสด ดาโต๊ะศรีดาหวัน ยังเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งศาลเจ้าหัวพญานาคขึ้น

เพื่อเชิญชวนให้คนในเกาะมาทำการประกอบพิธีกรรมเพื่อบนบานขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เป็นระยะ (บาเสด คาโตะศรีดาหวัน, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2555)

2. ตระกูลยาคำ ประกอบอาชีพทำการประมง เป็นตระกูลที่มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชนมาตั้งแต่ยุคต้น โดยมี นายหมาด ยาคำ ที่เคยดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านต่อจาก โตะสาเหล้ม คาโตะศรีดาหวัน นายหมาด มีบทบาทในการริเริ่มผลักดันก่อตั้งโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลนจนสามารถทำการเปิดสอนให้แก่ประชาชนในเกาะได้ สมาชิกที่มีบทบาทในปัจจุบันคือ นายอิสมาเอน ยาคำ ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาหลายสมัย และนายอาหลีตัน ยาคำ ที่ได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้ประสานงานบ้านเกาะบุโหลนในโครงการในพระราชดำริฯ มูลนิธิชัยพัฒนา (อาหมาน หาญทะเล, 24 กุมภาพันธ์ 2555 : สัมภาษณ์)

3. ตระกูลหาญทะเล เป็นตระกูลที่มาจากเกาะหลีเป๊ะ แล้วย้ายเข้ามาอยู่ที่เกาะบุโหลนเลอย่างถาวรตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ตระกูลนี้เดิมใช้นามสกุล เบ็ญหมาด จากนั้นผู้ชายทุกคนในตระกูลได้เปลี่ยนมาใช้นามสกุล หาญทะเล ด้วยเหตุผลในอดีตผู้ที่ใช้นามสกุลนี้ไม่ต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารเนื่องจากเป็นนามสกุลที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับตระกูล ลายัง ที่เกาะบุโหลนดอน ในอดีตตระกูลนี้มีบทบาทสำคัญในการดูแลมัสยิดและทำหน้าที่เป็นโตะบิลา มีนายอาเสบ หาญทะเล เคยดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทในชุมชนค่อนข้างมาก นายไชยา หาญทะเล บุตรชาย ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีศักดิ์เป็นน้องเขยของ นายเทิดศักดิ์ ลายัง ปัจจุบันเป็นผู้ที่ค่อนข้างมีฐานะดีในระดับหนึ่ง เนื่องจากมีรีสอร์ทที่บังกะโลห้องพักในเกาะเป็นของตัวเอง มีบทบาทสำคัญในการประสานงานและพัฒนาหมู่บ้าน (ไชยา หาญทะเล, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2555)

4. ตระกูลทะเลเล็ก ประกอบอาชีพประมงและรับจ้างทั่วไป นายราหมัน ทะเลเล็ก ที่เคยมีบทบาทในชุมชนและทำหน้าที่สอนอัลกุรอานให้กับเด็กในหมู่บ้าน ผู้ที่สามารถสกีวโโอลิน ประกอบการจับเรือรองแฉงและการละเล่นตามวัฒนธรรมได้เพียงคนเดียวในเกาะ เคยมีโอกาสแสดงความสามารถในการสกีวโโอลินต่อหน้าพระพักตร์สมเด็จพระเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2552 ที่เกาะหลีเป๊ะ ปัจจุบัน นายอังคาร ทะเลเล็ก บุตรเขย นายราหมัน เป็นคณะกรรมการอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) และได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ประสานงานโครงการพระราชดำริฯ มูลนิธิชัยพัฒนา ประจำบ้านเกาะบุโหลนดอน และมีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชนอยู่เป็นระยะ (อังคาร ทะเลเล็ก, สัมภาษณ์ 1 กุมภาพันธ์ 2555)

5. ตระกูลลายัง เป็นตระกูลหนึ่ง ที่มีความเกี่ยวข้องกันที่เครือญาติกับตระกูลอื่น ๆ หลายตระกูลทั้งในเกาะและบนฝั่งสมาชิกในตระกูลหลายคนได้แต่งงานมีครอบครัวกับคนบนฝั่งมี

การปฏิสัมพันธ์กับคนนอกพื้นที่อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้มีความคิดที่เปิดกว้างและก้าวหน้ากว่าตระกูลอื่น ๆ ในเกาะ เคยส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 1 คน และเป็นตระกูลแรกที่ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อระดับ ปวส. 1 คน และปวช.1คน จนจบ และบนฝั่งสมาชิกในตระกูลหลายคน ได้แต่งงานมีครอบครัวกับคนบนฝั่งมีการปฏิสัมพันธ์กับคนนอกพื้นที่อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้มีความคิดที่เปิดกว้างและก้าวหน้ากว่าตระกูลอื่น ๆ ในเกาะ เคยส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 1 คน และเป็นตระกูลแรกที่ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อระดับ ปวส. 1 คน และปวช.1คน จนจบการศึกษา ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก รองลงมาคือค้าขายรับจ้างทั่วไป และธุรกิจส่วนตัว ทำให้มีรายได้ยังชีพที่ดีกว่าตระกูลอื่น ๆ เล็กน้อย เป็นตระกูลที่มีบทบาททางสังคมมากที่สุดในปัจจุบัน สมาชิกในตระกูลนี้ คือ นายเทิดศักดิ์ ลายัง ดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายอดิ ลายัง สมาชิก อสม.และอดีตสมาชิกอบต.ปากน้ำ นายนิรันดร์ ดิ่งสง่า ประธาน อสม.และอาสาสมัครเกษตรกร ที่ทำงานพัฒนาหมู่บ้านและช่วยเหลืองานต่าง ๆ ของโรงเรียนมาอย่างต่อเนื่อง นายสมบัติ สักหลัด นายชายชาญ นิลเพ็ชร และนายเจนนันท์ ทิมม่วง คนหนุ่มจากบนฝั่งที่ชอบอ่านหนังสือและศึกษาหาความรู้ที่ได้แต่งงานกับคนในตระกูลนี้ และอาสาทำงานพัฒนาช่วยเหลือชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีสตรีหลายคนในตระกูลที่เป็นแกนนำในกลุ่มสตรี เช่น นางสมจิตร ลายัง นางนุช ลายัง นางรอสัน๊ะ สักหลัด ที่เป็น อสม.และนางสาวสุภาพร ลายัง ที่เพิ่งสำเร็จการศึกษามัธยม 3 และได้รับเลือกจากโครงการพระราชดำริฯ ให้เข้าฝึกอบรมเกี่ยวกับงานด้านสาธารณสุขเพื่อกลับมาปฏิบัติงานในหมู่บ้านระยะยาว (เทิดศักดิ์ ลายัง, สัมภาษณ์ 12 กุมภาพันธ์ 2555)

6. ตระกูลอุษณีย์ ปัจจุบันมี นายพรชัย อุษณีย์ ดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ เป็นสมัยที่ 3 เข้ากับกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านได้เกือบทุกกลุ่ม มีบทบาทสำคัญในการพยายามประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นเข้ามาพัฒนาหมู่บ้านในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบอาชีพทำการประมงเป็นหลัก ตระกูลอุษณีย์ในอดีตมีบทบาทในด้านศาสนาอิสลาม ทำหน้าที่ดูแลมัสยิดและรักษาเวลาในการประกอบศาสนกิจประจำ นายพรชัยเคยออกคณะอุบะฮุดบลิสมเป็นระยะเวลา 3 เดือน และละหมาดไม่เคยขาดมาเป็นระยะเวลา 2 ปี ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมากสำหรับชุมชนที่ขาดผู้นำทางศาสนาในเกาะบูโหลน (พรชัย อุษณีย์, สัมภาษณ์ 1 กุมภาพันธ์ 2555)

7. ตระกูลประมงจิต เป็นตระกูลที่มีเครือญาติไม่ใหญ่มากนัก ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก มีถิ่นฐานดั้งเดิมมาจากจังหวัดภูเก็ต มีบทบาทในการช่วยเหลืองานพัฒนาชุมชนบ้างพอสมควร (นิรันดร์ ดิ่งสง่า, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2555)

8. ตระกูลองศารา เป็นตระกูลจากชุมชนที่ถือว่ามีความเจริญรุ่งเรืองที่สุดในเกาะบาหลี ทั้งสองเกาะประกอบอาชีพทำการประมงและธุรกิจส่วนตัว มีรีสอร์ทที่เป็นของตัวเอง มีความเป็นพี่น้องกับเจ้าของบาหลีรีสอร์ท 1 ใน 2 ของรีสอร์ทที่ถือว่าดีที่สุดในเกาะบาหลี เป็นตระกูลแรกจากตำบลปากบาราที่เข้ามาบุกเบิกและพัฒนาชุมชนภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณปี พ.ศ. 2488 โดยมีนายจัญญู องศารา และนายดาหนัน องศารา ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในเวลานั้น ปัจจุบันตระกูลนี้มีนายวิม องศารา เป็นบุตรนายดาหนัน ปฏิบัติงานเป็นพนักงานบริการอยู่ในโรงเรียนบ้านเกาะบาหลีมาเป็นเวลานาน มีบทบาทในการช่วยเหลือชุมชนและโรงเรียนมาอย่างต่อเนื่อง และมีเครือข่ายติดต่อบนฝั่งในตัวตำบลปากบารา นางสาว กมลทิพย์ บุญสว่าง สมาชิกในตระกูลที่กำลังศึกษา ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี สาขาวิทยาศาสตร์ทั่วไป ปี 4 ที่ได้ย้ายภูมิลำเนาไปอยู่กับครอบครัวในตัวเมืองปากบารา แต่ได้แวะเวียนมาเยี่ยมญาติพี่น้องในเกาะอยู่อย่างต่อเนื่อง (วิม องศารา, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2555)

9. ตระกูลเบญจมาศ ตั้งเดิมมาจากอินโดนีเซีย อาเจ๊ะ อพยพมาที่เกาะหลีเป๊ะ และส่วนหนึ่งมาตั้งรกรากที่เกาะบาหลี ภายหลังสมาชิกบางส่วนที่เป็นผู้ชายได้เปลี่ยนนามสกุลเป็นหาญทะเล เนื่องด้วยเหตุผลที่ผู้ใช้นามสกุลนี้ไม่ต้องเข้ารับคัดเลือกเป็นทหารเกณฑ์ เป็นตระกูลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีประกอบอาชีพประมงและธุรกิจส่วนตัว มีรีสอร์ทที่เป็นของตัวเองคือสุไลดาร์รีสอร์ท และได้แต่งงานกับคนจากจังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนั้นสมาชิกในตระกูลนี้ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน เช่น นางมยุรี เบญจมาศ นางพานิดา หาญทะเล ที่ได้เป็นสมาชิกอสม.ของหมู่บ้าน (ไชยา หาญทะเล, สัมภาษณ์ 24 กุมภาพันธ์ 2555)

10. ตระกูลบากาก ประกอบอาชีพประมง มีบทบาทในหมู่บ้านพอสมควร ทั้งนี้เนื่องจากมี นายหมาด โหรบ บากาก เป็นกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านเกาะบาหลี มีบทบาทต่อกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มเครือข่าย ปัจจุบัน นายนิวัฒน์ บากาก บุตรชาย ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำเป็นสมัยแรกแต่อย่างไรก็ตามด้วยประสบการณ์และวัยวุฒิที่ยังน้อย นายนิวัฒน์ยังไม่สามารถแสดงบทบาทและหน้าที่ได้เท่าที่ควร และยังมีภรรยา ของนายหมาดโหรบ ที่ได้แสดงตนว่าตัวเองเป็นร่างทรงของบรรพบุรุษบางเวลา นายนิวัฒน์ยังไม่สามารถแสดงบทบาทและหน้าที่ได้เท่าที่ควร และยังมีภรรยา ของนายหมาดโหรบ ที่ได้แสดงตนว่าตัวเองเป็นร่างทรงของบรรพบุรุษบางเวลาบรรพบุรุษจะมาเข้าทรงคอยบอกให้ชาวบ้านทราบในเรื่องเกี่ยวกับอนาคตและเรื่องต่างๆ (นิรันดร์ ตั้งสง่า, สัมภาษณ์ 25 กุมภาพันธ์ 2555)

4.1.8 สภาพการจัดการศึกษาของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน

ชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบูโหลนมีการจัดการศึกษาในสถาบันการศึกษาของรัฐตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีการเรียนการสอนในรายวิชาอิสลามศึกษาและวิชาสามัญอื่นทั่วไป ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะอยู่ในทะเลห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่ ทำให้สภาพการจัดการศึกษาทั้งด้านสามัญและด้านการศึกษาอิสลามแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆทั่วไป (ทศพร พงศ์สุวรรณ, สัมภาษณ์ 6 สิงหาคม 2555) ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ให้รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและการริเริ่มการจัดการศึกษา

ในช่วงก่อนปี 2515 ขณะนั้นประชาคมยังเข้าไม่ถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังไม่มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา การรับรู้เกี่ยวกับชุมชนบ้านเกาะบูโหลนมีน้อยหรือแทบจะไม่มี เป็นหมู่บ้านที่ถูกทอดทิ้งขาดการรับรู้จากสังคมภายนอก กระทั่งในปี พ.ศ.2516 ประชาชนได้เข้าเรียนในระดับประถมศึกษาครั้งแรก เนื่องจากมีการก่อตั้งโรงเรียนขึ้น โดยใช้ชื่อโรงเรียนบ้านเกาะบูโหลน โดยนาย หมาด ยาค่า ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นได้ดำเนินงานโดยการประสานงานจากกองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ จังหวัดสตูลและเริ่มก่อสร้าง แต่ไม่แล้วเสร็จ ต่อมาชมรมอาสาพัฒนาวิทยาลัยครูสงขลาขณะนั้น โดยการนำของ อาจารย์วันมูหะมัดนอร์ มะทาและ และ นพ.ศตูล สร้างต่อจนแล้วเสร็จ สร้างเป็นอาคารเรียนชั่วคราว จำนวน 1 หลัง 4 ห้องเรียน บ้านพักครู 1 หลัง เสาธง บ่อน้ำ สนามเด็กเล่น และส้วม เปิดทำการสอนครั้งแรก ตั้งแต่วันที่ 17 พฤษภาคม 2516 โดยมีนายธรรมนุญ กสิวงค์ เป็นครูใหญ่คนแรก และมีนางจำรัส กสิวงค์ เป็นครูสอน เปิดสอน 2 ห้องเรียน มีนักเรียนทั้งหมด 39 คน เปิด ทำการสอน ณ เกาะบูโหลนตอนปี พ.ศ. 2523 โรงเรียนได้ย้ายไปเปิดสอนที่เกาะบูโหลนเล เนื่องด้วยเหตุผลบางประการซึ่งในขณะนั้น นายจำรูญ องค์กรา กำลังดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ต่อมาประชาชนบ้านเกาะบูโหลนตอนเห็นว่าการย้ายไปเปิดทำการสอนที่เกาะบูโหลนเลหรือเปิดทำการสอนที่ใดที่หนึ่ง ทำให้นักเรียนไม่สะดวกและลำบากที่จะเดินทางไปเรียน เนื่องจากบางครั้งต้องนั่งเรือฝ่าคลื่นลมแรงทำให้นักเรียนได้รับอันตราย จนเมื่อปี พ.ศ. 2532 โรงเรียนได้เปิดทำการสอนทั้ง 2 เกาะ (เก็ดถวา บุญปรากฏ และคณะ, 2557) ปัจจุบันโรงเรียนบ้านเกาะบูโหลน อยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสตูล ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล เป็นโรงเรียนประเภทกันดาร ตั้งอยู่ในพื้นที่เกาะ 2 เกาะ คือเกาะบูโหลนตอนและเกาะบูโหลนเล มีระยะห่างจากฝั่งประมาณ 22 กิโลเมตร (นิรันดร์ ดั่งสง่า , สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2555)

2. ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษา

สภาพภูมิศาสตร์ทำให้มีปัญหาด้านการติดต่อสื่อสารและคมนาคมกับโลกภายนอกสามารถเดินทางโดยเรือในช่วงที่ไม่มีมรสุมเท่านั้น นักเรียนยังขาดแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มีผู้อำนวยการคนเดียวและครูที่จะต้องแบ่งหน้าที่ผลัดเปลี่ยนกันสอนทั้ง 2 เกาะ ปีการศึกษา 2554 โรงเรียนมีผู้อำนวยการ 1 คน ครู 11 คน พนักงานบริการ 1 คน รวม 13 คน โดยแบ่งการสอนที่เกาะบูโหลนเล 6 คน เกาะบูโหลนดอน 5 คน มีนักเรียนทั้งหมด 101 คน และในปีการศึกษา 2555 มีจำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น รวมทั้ง 2 เกาะ จำนวน 105 คน แบ่งเป็นเกาะบูโหลนเลนักเรียนชายจำนวน 13 คน นักเรียนหญิงจำนวน 18 คน รวม 31 คน และเกาะบูโหลนดอน มีนักเรียนชายจำนวน 38 คน นักเรียนหญิงจำนวน 36 คน รวม 74 คน ปัจจุบันปีการศึกษา 2556 มีครูทั้งสิ้น 13 คน พนักงานบริการ 1 คน แบ่งการสอนเป็น 2 เกาะ นักเรียนทั้งสิ้น 105 คน โรงเรียนยังขาดผู้อำนวยการสถานศึกษาโดยขณะนี้มีครูจิตรกร หมินสัน ทำหน้าที่รักษาการแทนผู้อำนวยการ (กิตติพงษ์ หมั่นเพ็ง, สัมภาษณ์ 5 สิงหาคม 2556)

ถึงแม้จะมีโรงเรียนที่เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วก็ตามแต่นักเรียนและผู้ปกครองยังไม่สามารถมองเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาเท่าที่ควร ยังมีความคิดว่าการเรียนสูงๆก็ไม่สามารถช่วยให้คุณภาพชีวิตของตนเองดีขึ้นกว่าเดิม และหลีกเลี่ยงไม่พ้นเรื่องการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงปากท้อง ดังความเห็นที่ว่า

“...เรียนไปทำไหร(ทำไ)มากๆแรงครูเหื่อ เรียนไปกา(ก็) ไม่พ่นต้องลงเล(ออกทะเล) ทำมาหากิน บ้านเรามีของ(กุ้ง ปู ปลา) อยู่มากแล้วไม่ต้องออกไปไหนไกลๆ...”

(ยูริฮะ ฮาญทะเล, สัมภาษณ์ 5 สิงหาคม 2555)

ทั้งนี้เนื่องด้วยบริเวณรอบ ๆ เกาะบูโหลนยังมีทรัพยากร กุ้ง หอย ปู ปลา ที่ยังสามารถนำมาเลี้ยงชีพและสร้างรายได้ให้แก่คนในเกาะ บริเวณชายฝั่งหน้าเกาะ ยังมีหมึกมีปลาให้ตกใช้เวลาไม่นานมากนัก เด็ก ๆ ยังสามารถตกปลาหมึกนำไปขายมีรายได้ อย่างน้อย 200 บาท จากการศึกษาทำให้ทราบถึงปัจจัยหลายประการที่เชื่อมโยงกันส่งผลให้ชาวบ้านเกาะบูโหลนไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาเท่าที่ควร ดังนี้

1. ปัจจัยจากครูผู้สอน ในหลายปีที่ผ่านมา โรงเรียนยังไม่สามารถสร้างแรงกระตุ้นให้เด็กได้เห็นความสำคัญหรือหันมาสนใจการเรียนได้เท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องมาจากวัฒนธรรมการสอนของครูในโรงเรียนในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาหลายปีไม่ได้มีการพัฒนาคุณภาพการสอน ครู

มักจะเรียกร้องความสะดวกสบายจากต้นสังกัดในขณะที่สิ่งอำนวยความสะดวกภายในโรงเรียนก็มีพร้อมอยู่แล้ว ดังคำกล่าวจากประชาชนที่ว่า

“ครูเพียงแค่รู้สึกว่าการมาสอนที่เกาะแห่งนี้มีความยากลำบาก เพราะเป็นพื้นที่ห่างไกลต้องนั่งเรือข้ามน้ำข้ามทะเลมาสอน รู้สึกว่าตัวเองเป็นผู้เสียสละอย่างใหญ่หลวง ต้องนอนค้างอ้างแรมถึง 5 วันกว่าจะได้กลับบ้าน แต่ในความเป็นจริงพวกเรามองว่า ความลำบากจะมีเพียงแค่ช่วงการเดินทางไปและกลับเท่านั้น เมื่อมาถึงเกาะแล้วก็ไม่มีอะไรต้องกังวลหรือลำบากอีก อยู่ที่นี้มีบ้านพัก โรงเรียนมีน้ำ มีไฟฟ้าใช้เพียงพอ อาหารก็ไม่ต้องซื้อ มีเงินเก็บ ซึ่งแตกต่างกับชาวบ้านที่ขาดปัจจัยอำนวยความสะดวกเหล่านั้น ทั้งยังมองว่าเด็กที่นี่มีพัฒนาการทางการเรียนรู้ช้า ใคก็ไม่ถึง และสอนไม่เต็มเวลา แต่ในทางกลับกันเด็กที่นี่ส่วนใหญ่มีความตั้งใจและอยากจะเรียนรู้สูงมาก แต่ครูไม่รู้วิธีการและยังไม่สามารถดึงศักยภาพของตัวเองมาสอนเด็กเหล่านั้นให้เข้าใจในบทเรียนได้”

(นัศรี หาญทะเล, สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม 2555)

จากสภาพดังกล่าวทำให้เด็กในระดับประถมศึกษาหลายคนยังไม่สามารถอ่านภาษาไทยได้คล่อง ระดับมัธยมศึกษาอ่านภาษาอังกฤษยังอ่านและเขียนคำสั้น ๆ อย่างง่ายไม่ได้ เหล่านี้เป็นความรู้พื้นฐาน ซึ่งยังไม่กล่าวถึงความรู้ในระดับที่ยากกว่า ถึงแม้ผู้ปกครองยังไม่สามารถมองเห็นความสำคัญของการศึกษา อย่างไรก็ตามผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยพอใจกับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ซึ่งเป็นผลมาจากความเคยชินในวัฒนธรรมองค์กรเดิม ๆ ของครูที่สืบทอดกันมานาน ครูส่วนหนึ่งไม่ได้มีจิตวิญญาณที่จะพัฒนาการศึกษาของนักเรียนในเกาะโรงเรียนเป็นเสมือนทางผ่านในการเลื่อนขั้นขึ้นสู่ตำแหน่งที่สูง ผู้อำนวยการโรงเรียนที่ผ่านมามากมาย ไม่ได้ทำหน้าที่อย่างเต็มที่และดีเท่าที่ควร ไม่สามารถเป็นแบบอย่างให้กับครู นักเรียนและชุมชนได้เท่าที่ควร เหล่านี้คือการสะท้อนโดยการศึกษาข้อมูลจากชาวบ้าน

2. ปัจจัยจากผู้ปกครองหรือครอบครัวดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นว่าผู้ปกครองยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา มองการศึกษาเป็นเรื่องยาก ไกลตัว หรือยังมองภาพของการใช้ประโยชน์จากการศึกษาไม่ชัด ไม่มีแบบอย่าง ขาดแรงกระตุ้น การประสบความสำเร็จของคนในเกาะให้เห็น จึงมีความคิดว่าเรียนจบสุดท้ายก็ต้องออกเรือหาปลาในทะเล

3. ปัจจัยทางด้านการประกอบอาชีพและเศรษฐกิจของครอบครัว ที่การทำมาหากินของครอบครัว ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวมีบางครอบครัวที่ออกไปทำมาหากินประกอบอาชีพ

บนฝั่งหรือเกาะต่าง ๆ เช่น ปากบารา เกาะตะรุเตา เกาะหลีเป๊ะ มีความเป็นห่วงบุตรหลานจึงได้นำบุตรหลานติดตามไปด้วย ทำให้เด็กขาดความต่อเนื่องในการเรียน ทั้งนี้เนื่องจากการให้ความสำคัญกับเรื่องปากท้องเป็นอันดับแรก เด็กบางคนได้ออกไปช่วยพ่อแม่ทำการประมงรอบ ๆ เกาะประกอบอาชีพเสริมในรีสอร์ทต่าง ๆ เพื่อนำรายได้มาเลี้ยงตัวเองและครอบครัว แต่อย่างไรก็ตาม ปีการศึกษา 2554 – 2555 ชุมชนได้มีการปรับตัวและปรับความคิด เห็นความสำคัญกับการศึกษามากขึ้นตามลำดับ เนื่องจากโรงเรียนมีนายทศพร พงศ์สุวรรณ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลนที่ได้เข้ามาปฏิบัติงาน มีการพัฒนาการเรียนการสอน พยายามปรับความคิดของครู เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมองค์กรเดิม แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ

4.1.9 ปัจจัยเอื้ออำนวยที่จะทำให้การจัดการศึกษาอิสลามมีประสิทธิภาพ

การมีพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่ตั้งเป็นเกาะห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่ทำให้ชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ขาดการเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในด้านต่างๆ ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาและจัดการศึกษาอิสลาม แต่ในอีกด้านหนึ่งข้อจำกัดบางประการก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยให้การจัดการศึกษาอิสลามมีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. เป็นชุมชนขนาดเล็ก ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มใกล้เคียงกัน การสื่อสารติดต่อกันภายในชุมชนมีความสะดวกรวดเร็วและทั่วถึง ชุมชนห่างไกลจากสิ่งไร้สาระมอมเมาเยาวชน เช่น สถานบันเทิงเรีงรมย์ต่างๆ ห่างไกลจากอบายมุข เด็กไม่ค่อยได้สัมผัสกับวิถีชีวิตแบบสังคมเมืองและการแข่งขัน เหล่านี้ถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อสมาธิการเรียนของเด็ก ทำให้เด็กอยากเรียนรู้และตั้งใจที่จะเรียน

2. การตั้งอยู่ในพื้นที่เป็นเกาะ มีทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางทะเลที่สมบูรณ์ งดงาม มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ บรรยากาศอ่อนคลายเหมาะแก่การเรียนการสอน

3. สถานศึกษาของรัฐที่อยู่บนเกาะได้รับการบรรจุให้อยู่ในประเภทโรงเรียนกึ่งดารา ทำให้ครูและโรงเรียนได้รับการสนับสนุนในเรื่องอุปกรณ์และค่าครองชีพเป็นพิเศษทำให้ครูมีกำลังใจ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะทำให้ครูและโรงเรียนเป็นที่พึงในการจัดการศึกษาอิสลามให้คนในชุมชนได้

“...เด็กในเกาะที่มีอยู่อย่างหนึ่งก็คือว่าเป็นจุดเด่นและสิ่งที่ดีคือ เด็กไม่มั่วสุมกับอบายมุข ทรัพยากรธรรมชาติก็สมบูรณ์ บรรยากาศธรรมชาติช่วยขัดเกลาให้เด็กสดใสบริสุทธิ์ พื้นที่มีแต่หน้าทะเล คนข้างนอกจะเดินทางและนำสิ่งไม่ดีเข้ามาที่ค่อนข้างยาก เด็กไม่ค่อยได้สัมผัสกับวิถี

ชีวิตและสังคมภายนอก เหล่านี้คือสิ่งที่มีผลต่อสมาธิการเรียนของเด็ก ทำให้เด็กอยากเรียนรู้ และ ตั้งใจเรียนรวมทั้งโรงเรียนได้รับการบรรจุอยู่ในโรงเรียนประเภทกันดารได้รับการสนับสนุนด้าน ทรัพยากรต่างๆเป็นพิเศษทำให้เป็น โอกาสดีที่จะนำทรัพยากรต่างๆเหล่านั้นมาต่อยอดเพื่อให้เกิด การจัดการศึกษาอิสลามขึ้น...”

(อับดุลลาห์ อาดำ, สัมภาษณ์ 8 สิงหาคม 2555)

4.1.10 อุปสรรคและจุดด้อยในการจัดการศึกษาอิสลาม

การจัดการศึกษาในเกาะบาหลีที่ผ่านมา นับตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งโรงเรียนของ รัฐบาลครั้งแรกจนถึงปัจจุบัน ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถึงแม้ประชาชนจะเข้าถึงการศึกษาในระดับดังกล่าว แต่ยังไม่ถึงการจัดการศึกษาอิสลามมาทั้งนี้ มีผลมาจากอุปสรรคและจุดด้อยต่างๆ ดังนี้

1. ชุมชนตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะ ประชาชนมีฐานะการเป็นอยู่ในระดับ ปานกลางถึงยากจน หาเช้ากินค่ำ ไม่ค่อยเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาร่วมกับ โรงเรียน การที่ สภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งห่างไกลจากแผ่นดินใหญ่ทำให้นักเรียนและคนในชุมชนขาดแหล่งเรียนรู้ที่ หลากหลาย

2. การเติบโตในด้านการท่องเที่ยวทำให้วัฒนธรรมและสังคมจากภายนอก หลั่งไหลเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน เช่น การมีร้านขาย เหล้าเบียร์ สถานบันเทิงเรีงรมย์ วัฒนธรรมและการแต่งกายที่ไม่เหมาะสมจากนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ทำให้เด็กเยาวชนเกิดพฤติกรรมการเล่นแบบที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะเด็กเยาวชนในเกาะบาหลีเลย รวมถึงอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรทางธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมได้ในอนาคต

3. ทรัพยากรทางการศึกษาและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานมีไม่เพียงพอ เช่น ไฟฟ้า น้ำจืด การบริการอนามัยและสาธารณสุข โรงเรียนและชุมชนมีไฟฟ้าใช้อย่างเพียงพอ ขาด ความสะดวกในการใช้น้ำจืด ทำให้เกิดอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอน ชุมชนยังเข้าไม่ถึง ระบบสารสนเทศในโรงเรียนของรัฐ มีปัญหาทางด้านบุคลากรเนื่องจากบุคลากรมีการโยกย้ายเป็น ประจำ ขาดผู้นำในตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียน

“...ที่นี้ขาดทรัพยากรทางการศึกษาและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและหลายครั้ง คนที่มาสอนที่นี้ส่วนใหญ่จะลงมาเพื่อเอาตำแหน่ง เพราะเป็นพื้นที่เกาะอยู่ห่างไกล ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกหลายอย่าง ไม่มีใครอยากอยู่นานๆเพราะลำบาก อยู่ได้ 1 ปี ก็ ย้ายสถานที่สอน..”

(ทศพร พงษ์สุวรรณ, สัมภาษณ์ 25 พฤศจิกายน 2554)

4. ขาดบุคลากรทางการศึกษาที่มีความตั้งใจในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้แผนกลยุทธ์และหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนมีความสมบูรณ์แต่ไม่สามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างมีคุณภาพยังไม่เพียงพอที่จะตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชน การแยกการเรียนการสอนออกเป็น 2 เกาะ ซึ่งถือว่าเป็นโรงเรียนเดียวในประเทศไทยที่แยกการบริหารออกเป็น 2 แห่ง คือเกาะบุโหลน ดอน และเกาะบุโหลนเล ทำให้ส่งผลกระทบต่อจัดการเรียนการสอนในรายวิชาอิสลามศึกษาและรายวิชาอื่นๆ ซึ่งถือเป็นการศึกษาในระบบ การเดินทางไปสอนของครูเกิดความยากลำบาก นักเรียนระดับ ป.1-ป.2 และ ป.3- ป.4 จำเป็นต้องเรียนห้องเดียวกัน ครูจึงต้องใช้วิธีการบูรณาการสอน ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะให้นักเรียนสามารถเรียนได้อย่างมีคุณภาพ ทำให้เป็นปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการเรียนการสอนของครู ครูขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มประสิทธิภาพ เช่น การใช้เวลาเกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมสันทนาการมากกว่าการพัฒนา กิจกรรมเชิงวิชาการให้แก่ นักเรียน ช่วงเวลาในการจัดการเรียนการสอนไม่เต็มที่ เช่นกรณีที่ผู้ปกครองได้กล่าวว่า ทุกวันจันทร์ครูมักจะเดินทางมาถึงโรงเรียนเวลาประมาณ 10 หรือ 11 โมงเช้า ทำให้การเรียนการสอนตามเนื้อหาล่าช้ากว่ากำหนด ในบางวันเวลามักจะหมดไปกับกิจกรรมสันทนาการ กิจกรรมการทำขนม หรือกิจกรรมอื่นๆ ในขณะที่วันศุกร์ จะเลิกเรียนก่อนกำหนด ประมาณบ่ายโมงครึ่งครูก็จะทยอยกันเดินทางขึ้นฝั่งเพื่อไปให้ทันรถโดยสารในการเดินทางกลับบ้าน

“เด็กที่นี่จริงๆไม่ได้โง่อย่างที่ครูบางคนเข้าใจ ตรงกันข้ามเด็กเกือบทุกคนมีความตั้งใจและมีความอยากที่จะเรียนหนังสือมากๆ แต่กระบวนการเรียนการสอนที่นี่มีข้อจำกัด เด็กป.1-ป.3, ป.4-ป.6 และ ม.1-ม.3 ต้องเรียนห้องเดียวกันในทุกวิชา เด็กนักเรียนมีจำนวนน้อยแต่มีอยู่ครบทุกช่วงชั้น ทำให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปอย่างลำบาก บางทีเราจะไปโทษข้อจำกัดตรงนี้เสียทั้งหมดก็ได้ไม่ได้ เพราะบางครั้งครูก็ไม่ได้ทำหน้าที่อย่างเต็มที่ ยกตัวอย่างเช่นเมื่อถึงวันจันทร์เป็นวันเปิดเรียนวันแรกครูนั่งเรือมาถึงโรงเรียนก็เกือบเที่ยง พอช่วงบ่ายก็ไม่ได้สอนอีก ผมเห็นเอาแต่ให้เด็กทำขนม เต็มๆรำๆ เรื่องวิชาการคงไม่ต้องเรียนกันแล้ว พอวันศุกร์ไม่ทันจะได้บ่ายโมงก็พากันนั่งเรือขึ้นฝั่งกลับบ้านกันหมด ครูเราก็ไม่มี แล้วเด็กจะได้เรียนเต็มที่ที่วันก็เวลาจะมีความได้รู้ยังงเป็นแบบนี้มานานชาวบ้านรู้สึกอึดอัดแต่ก็ไม่กล้าพูดอะไรมา”

(อุทัย เก่งดี : นามสมมุติ, สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2555)

5. ขาดผู้รู้และผู้รู้ทางศาสนา ทำให้การเรียนการจัดการเรียนการสอนศาสนาของเด็กและผู้ใหญ่ในชุมชนยังไม่เกิดขึ้น ไม่เป็นระบบและขาดการต่อเนื่อง ซึ่งตามหลักการศาสนา

อิสลามการเรียนรู้ศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้ที่มีศรัทธาอิสลาม เพราะในแต่ละวันวิถีชีวิตของมุสลิมจะต้องนำหลักการจากการเรียนมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ปัจจุบันชาวบ้านและเด็กยังไม่ได้รับการถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ เนื่องจาก ชุมชนขาดผู้รู้และขาดครูเฉพาะสาขาที่จะสอนให้ความรู้

4.1.11 ความพยายามที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงทั้งด้านศาสนาและสามัญของประชาชน

ในระยะหลายปีที่ผ่านมามีชาวบ้านบางครอบครัวที่พยายามให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือในระดับที่สูงขึ้น จึงได้ออกไปต่อยอดการศึกษาจากข้างนอกสามารถกลับมาสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง เช่นกรณีเมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมามีชาวบ้าน 5 คน ประกอบด้วย นายหยัน ลายัง นายหาด ลายัง ที่เรียนจบชั้นป.4 ภายหลังก็ได้ออกไปศึกษาต่อด้านศาสนาที่โรงเรียนแสงพระที่ปวิทยา จ.สตูล เป็นระยะเวลา 2 ปี และมีนางหามิชะห์ ลายัง นางสุซาดา ลายัง หลังจากเรียนจบชั้นป.4 ก็ได้ออกไปศึกษาต่อ กศน.ควบคู่กับเรียนทางด้านศาสนาจนจบม.3 จากโรงเรียนแสงพระที่ปวิทยา ทั้ง 4 คน เป็นชาวบ้านกลุ่มแรกที่ได้ออกไปศึกษาต่อข้างนอก ปัจจุบันมีนายหยัน หาดูทะเลคนเดียวที่สามารถนำความรู้ที่ได้กลับมาต่อยอดโดยการสอนศาสนาและอัลกุรอานให้กับเด็กในช่วงกลางคืน แต่ปัจจุบันเนื่องด้วยมีภาระทางครอบครัวนายหยันได้หยุดสอนอัลกุรอานชั่วคราว ในศาสนาอิสลามการเรียนรู้ที่ได้ออกมาต่อยอดโดยการสอนศาสนาและอัลกุรอานสำคัญมากสำหรับคนมุสลิม ขณะเดียวกัน นางรออีหน๊ะ ซิดือฮัน ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านศาสนาในระดับหนึ่งซึ่งได้ไปเรียนศาสนาอยู่ที่เกาะลังกาวิ ประเทศมาเลเซียเกือบ 10 ปี ปัจจุบัน อายุ 26 ปี ได้กลับมาที่เกาะบูโหลน นำความรู้ที่ได้กลับมาสอนอัลกุรอานและศาสนาให้กับเด็กในหมู่บ้าน แต่ภายหลังได้หยุดการสอนไปเช่นกันเนื่องจากมีภาระทางครอบครัว

ในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา มีนายอรุณ ลายัง ได้ออกไปศึกษาต่อที่วิทยาลัยประมงติณสูลานนท์ จ.สงขลา จนจบระดับปวส.ปัจจุบันมีอาชีพขับรถตู้ส่วนตัวทั้งในและต่างประเทศ นายอาบาเด็น ดาโต๊ะศรีดาหวัน บุตรชายนายฮาบีเด็น ดาโต๊ะศรีดาหวัน อดีตผู้ใหญ่บ้าน ที่ได้ไปศึกษาต่อในระดับ ปวส.ที่วิทยาลัยเกษตรจังหวัดสตูล วิชาเอกการประมง สาขาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จากการที่ได้ออกไปเห็นสังคมภายนอกทำให้มีประสบการณ์เป็นที่ยอมรับในระดับหนึ่งทำให้ขณะนี้ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้ยังมีนางสาวยูเรียะ ลายัง ที่สำเร็จการศึกษาระดับ ปวส. วิชาเอกการประมง สาขาเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและได้ไปศึกษาต่อระดับปริญญาตรีภาคสมทบที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สาขาบริหารธุรกิจ แต่เรียนได้เพียงแค่ปีครึ่งจึงได้หยุดเรียน เนื่องจากไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายได้ ปัจจุบันทำหน้าที่เป็นบัณฑิตอาสาของหมู่บ้านต่อจากนายอาบาเด็น ดาโต๊ะศรีดาหวัน นางสาวรอสน๊ะ สักลัด ที่เคยออกไปศึกษาต่อระดับ

มัธยมศึกษาปีที่ 4 ยังศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนและเรียนศาสนา ที่โรงเรียนแสงพระที่ปวิทยาสตุลถึงแม้ว่าจะไม่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแต่ยังได้รับการยอมรับจากชุมชนให้ทำหน้าที่ อสม.หมู่บ้าน จะสังเกตได้ว่ากลุ่มคนหนุ่มสาวที่ได้รับการต่อยอดการศึกษาจะได้รับการยอมรับจากประชาชนให้เข้ามาทำหน้าที่ในการดูแลบุตรหลานและทำงานพัฒนาชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ในขณะที่ปัจจุบันความเจริญของกระแสสังคมภายนอกได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างต่อเนื่อง ในอนาคตชุมชนเกาะบุโหลนอาจจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่มาจากข้างนอก การสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนในทุกด้านจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งจากการสร้างความเข้มแข็งดังกล่าวคือ การให้คนในชุมชนเกาะบุโหลนได้มีโอกาสพัฒนาต่อยอดการศึกษาไปสู่ระดับที่สูงขึ้น เช่น ระดับอาชีวศึกษา ระดับอุดมศึกษา หรือการศึกษาเฉพาะทาง เช่น ด้านศาสนา ด้านที่สามารถต่อยอดการประกอบอาชีพที่นอกเหนือจากอาชีพประมงเพียงอย่างเดียว เพื่อให้กลับมาทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาสังคมในชุมชนเกาะบุโหลนในอนาคตร่วมกับชาวบ้าน โดยที่ชุมชนจำเป็นจะต้องยื่นมือให้ได้ภายใต้ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

4.1.12 อุปสรรคและจุดด้อยในการพัฒนาชุมชน

ในระยะเวลาตั้งแต่เริ่มแรกการบุกเบิกก่อตั้งชุมชนบ้านเกาะบุโหลน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ตระกูลแรกที่เข้ามาบุกเบิกคือ ตระกูลดาโต๊ะศรีดาหวัน ที่นำโดย โต๊ะกาเมะห์ ดาโต๊ะศรีดาหวัน ซึ่งเป็นผู้มีวิชาดาอาคม มีบารมีในการปกครองชุมชนโดยเบ็ดเสร็จ เป็นที่นับถือของคนในชุมชน ในช่วงนี้ประชาชน ยังอาศัยอยู่ที่เกาะบุโหลนเล ไปจนถึงยุคการปกครองของนายสาเหล้ม ดาโต๊ะศรีดาหวัน และนายหมาด ยาค่า ระยะการปกครองในช่วงนี้ ชุมชนยังไม่มี การขัดแย้งและการแบ่งกลุ่มชั่วคราวกันมากนัก ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง บางส่วนก็ได้ย้ายไปอยู่ที่เกาะบุโหลนดอน บางส่วนก็ย้ายไปอาศัยอยู่จังหวัดตรัง กระบี่ ปากบารา อย่างถาวร ต่อมา นายจำรุณ อองศารา ซึ่งเป็นคนบนฝั่งได้เข้ามาบุกเบิกชุมชนและเริ่มจับจองที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าในเกาะบุโหลนเล และทำการพัฒนาเกาะบุโหลนมาเรื่อย ๆ จนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านต่อจากนาย หมาด ยาค่า ระยะนี้เริ่มมีความขัดแย้งเกิดขึ้น เป็นความขัดแย้งระหว่างประชาชนทั้งสองเกาะ โดยมีมูลเหตุมาจากการพยายามย้ายโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลน จากเดิมที่ตั้งอยู่ในเกาะบุโหลนดอนให้ไปตั้งอยู่ที่เกาะบุโหลนเล โดยการนำของนายจำรุณ อองศารา ที่พยายามให้ชาวบ้านเกาะบุโหลนดอนลงชื่อเป็นหลักฐานแสดงความยินยอมให้ย้ายที่ตั้งของโรงเรียนโดยไม่ได้ชี้แจงรายละเอียดหลังจากนั้นโรงเรียนได้ย้ายที่ตั้งไปอยู่เกาะบุโหลนเลอยู่ระยะหนึ่ง ชาวบ้านเกาะบุโหลนดอนทราบภายหลังจึงเกิดความไม่พอใจ มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างหนักในกลุ่มชาวบ้านเกาะบุ

โหลนครอน เหตุการณ์ครั้งนี้นำไปสู่ความไม่เข้าใจและเกิดช่องว่างระหว่างชาวบ้านทั้งสองเกาะ ต่อมาได้มีการพยายามหาข้อยุติเรื่องที่ตั้งโรงเรียนจากหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงมีข้อสรุป โดยให้มีการจัดการเรียนการสอนทั้งสองเกาะ แต่ยังคงเป็นโรงเรียนเดียวกัน กระทั่งในยุคที่การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่เข้ามามีอิทธิพลกับคนในชุมชนมากขึ้น การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน การเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในแต่ละสมัย เริ่มมีการแข่งขันกันสูง การส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งระหว่างประชาชนทั้งสองเกาะมีมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมามีตัวแทนจากเกาะบุโหลนครอนคือ นายเจ๊ะอาจ หาญทะเล และตัวแทนจากเกาะบุโหลนเล็กคือ นาย ธานี สิงขโรทัย ซึ่งมีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาหลายสมัย ด้วยประสบการณ์ของนายธานี จึงได้รับการเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านเกาะบุโหลนครอนรู้สึกว่าการจัดการเรื่องหมู่บ้านมักจะอยู่ที่เกาะบุโหลนเล็กหรือแม้กระทั่งเม็ดเงินจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ มักจะลงไปเกาะบุโหลนเล็ก ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดคือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและที่เห็นได้ชัดคือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกอาคารโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลนที่มักจะลงไปเกาะบุโหลนเล็กทั้ง ๆ ที่จำนวนนักเรียนน้อยกว่าเกาะบุโหลนครอนเกือบครึ่งหนึ่ง อย่างไรก็ตามระยะหลังชาวบ้านทั้งสองเกาะไม่ค่อยชอบและไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับนายธานีในการพัฒนาชุมชนเท่าที่ควรจะเป็น ทั้งนี้ด้วยบุคลิกและนิสัยส่วนตัวและแนวคิดการพัฒนาที่ไม่ค่อยจะลงรอยกับชาวบ้าน จะมีเพียงกลุ่มผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเท่านั้นที่สามารถทำงานไปพร้อมกับนายธานี และคอยเป็นกลไกในการเชื่อมโยงการพัฒนาระหว่างชาวบ้านทั้งสองเกาะ ในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันชาวบ้านทั้งสองเกาะมีความคิดที่อยากจะแยกหมู่บ้านออกจากกันเพื่อให้ชุมชนมีความสะดวกในการบริหารจัดการและเต็มที่ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ แต่ยังไม่สามารถทำได้

เก็ดถวา บุญปรากร และคณะ, (2557) ระบุว่า แม้ว่าเกาะบุโหลนเล็กเป็นชุมชนบนเกาะขนาดเล็กแต่ความขัดแย้งภายในยังมีให้เห็นอยู่บ้าง ด้วยการตั้งบ้านเรือนอย่างกระจายทำให้ประชาชนมีความปัจเจกส่วนบุคคลสูง ส่วนความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนยังมีน้อยถ้าเทียบกับเกาะบุโหลนครอนขณะเดียวกันเกาะบุโหลน ดอนที่มีการตั้งบ้านเรือนติดกันอย่างหนาแน่น ความเป็นสังคมแห่งการพึ่งพายังมีให้เห็นมากกว่าเกาะบุโหลนเล็ก ถึงแม้จะมีการพึ่งพากันทางสังคมอยู่บ้างแต่ความขัดแย้งภายในค่อนข้างจะสูงเช่นกัน ผลสืบเนื่องมาจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐที่มักจะผ่านมาจากกลุ่มแกนนำที่มีบทบาทสำคัญ เช่น นายนิรันดร์ ดิงสง่า ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานอสม.และอาสาสมัครเกษตรกรหมู่บ้าน ด้วยความเป็นคนที่มักจะติดตามข่าวสารและรับรู้สถานการณ์ต่าง ๆ เพราะรู้จักคนจากบนฝั่งมาก ประกอบกับบ้านของนายนิรันดร์ ตั้งอยู่ติดกับโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลนซึ่งถือเป็นสถานที่สำคัญที่มีบทบาทในการต้อนรับคณะหรือหน่วยงาน

พัฒนาต่าง ๆ ที่ลงมาในเกาะ นายนิรันดร์มักจะเป็นผู้ที่อยู่อันดับต้น ๆ ที่คอยให้การต้อนรับดูแลและอำนวยความสะดวกแก่บุคคลหรือหน่วยงานที่มาจากบนฝั่ง ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะมองว่า นายนิรันดร์ ชอบเอาหน้าและหวังผลประโยชน์จากการกระทำดังกล่าว ประกอบกับหลังจากเหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิพัดถล่มสร้างความเสียหายให้กับหมู่บ้าน นายนิรันดร์ เป็นผู้ประสานงานจนได้รับงบประมาณจากมูลนิธิแห่งหนึ่งที่มาจากประเทศฟิลิปปินส์เพื่อนำมาช่วยเหลือด้านเครื่องมือประมง แต่เนื่องจากการช่วยเหลือแจกจ่ายเครื่องมือประมงมีหลักเกณฑ์ให้ระบุถึงความมากน้อยที่ชาวบ้านแต่ละคนได้รับผลกระทบและงบประมาณมีจำกัด อีกทั้งส่วนหนึ่งต้องนำไปใช้ในการสร้างอาคาร โรงเรียน ทำให้ชาวบ้านได้รับเครื่องมือประมงไม่ทั่วถึง จึงเกิดข้อครหาขึ้นว่าเอาเงินเข้ากระเป๋าและให้ผลประโยชน์เฉพาะพวกพ้องตนเอง และยังมีโครงการแจกเปิดและไก่ ที่นายนิรันดร์มักจะถูกข้อครหาจากชาวบ้าน อย่างไรก็ตามการเข้ามาของโครงการพัฒนาทำให้กลุ่มต่าง ๆ พยายามที่จะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชน การแข่งขันนำในการพัฒนาชุมชน จนนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิดและผลประโยชน์ โดยส่วนใหญ่มาจากการพยายามให้ตนเองมีบทบาทในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ

โดยแยกตามบทบาทและการพยายามที่จะมีบทบาทในแต่ละกลุ่ม สามารถแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ 7 กลุ่มย่อย คือ 1) กลุ่มที่ตั้งบ้านเรือนบริเวณทิศเหนือ ประกอบไปด้วย 1.1 กลุ่มนายพรชัย อุษณีย์ สมาชิก อบต. 3 สมัย 1.2 กลุ่มนายธรรมนิตย์ ทะเลเล็ก(สปาร์ค) 1.3 กลุ่มนายบาเสด คาโต๊ะศรีดาวัน พ่อของอดีตผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มที่ 2) กลุ่มที่ตั้งบ้านเรือนบริเวณกลางหมู่บ้าน ประกอบด้วย 2.1 กลุ่มนายนิรันดร์ ตั้งสง่า ประธาน อสม. 2.2 กลุ่มนายเทิดศักดิ์ ลายัง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2.3 กลุ่มนายอิดล ลายัง อดีตสมาชิก อบต. กลุ่มที่ 3) กลุ่มที่ตั้งบ้านเรือนบริเวณทิศใต้ของเกาะ ประกอบด้วย 3.1 กลุ่มนายหมาดโรบ บากาก 3.2 กลุ่มนาย หยาด ซื่ออั้ง การอิงอยู่ในกลุ่มย่อยต่าง ๆ มักจะเข้าไปในลักษณะของเครือข่ายที่นั่นเอง ซึ่งในแต่ละกลุ่มเครือข่ายก็จะมีมารับฟังและยอมรับในบทบาทของผู้ที่มีบทบาทในกลุ่มนั้น ๆ อย่างไรก็ตามกลุ่มบุคคลตัวแทนที่สามารถทำงานร่วมกันได้คือ นายอิดล ลายัง นายนิรันดร์ ตั้งสง่า นายพรชัยอุษณีย์และนายหยาด ซื่ออั้ง โดยเฉพาะนายพรชัย อุษณีย์ สมาชิก อบต. 3 สมัยที่สามารถทำงานและเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ได้อย่างไรก็ตาม การแบ่งกลุ่มย่อยออกเป็นหลายกลุ่มก็เพื่อให้คำนึงถึงความสำคัญของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่มีบทบาทในชุมชนทั้งนี้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนถ้ามีการมอบหมายแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ตรงจุด ซึ่งการแบ่งกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ได้มาจากข้อคิดเห็นจากชาวบ้านภายในชุมชนจากการสังเกต การให้ความร่วมมือในกิจกรรม การสังเคราะห์และจากปรากฏการณ์การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายในชุมชน ปัจจุบันความเข้มข้นในการแบ่งแยกกลุ่มย่อยได้ลดลงมากกว่าในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากการพยายาม

พูดคุยและแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมโครงการพัฒนาแต่ละโครงการ (ชุกีรี หะยีสาแม และคณะ, 2555)

โดยสรุปแล้ว อุปสรรคและจุดด้อยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบุโหลน คือ ประชาชนไม่มีความสามัคคี ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากประเด็นต่างๆดังนี้

1. การเมืองภายในชุมชน เช่น การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน การเลือกสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เนื่องจากชาวบ้านแต่ละฝ่ายต่างก็จะสนับสนุนคนในสังกัดของตนให้ได้รับการคัดเลือก ครั้นเมื่อเลือกตั้งเสร็จชุมชนไม่ได้มีการเคลียร์ปัญหาหรือจัดการความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม

2. ผลกระทบจากกระบวนการพัฒนาที่มาจากโครงการของรัฐและหน่วยงานต่างๆ ซึ่งไม่ได้ใช้วิธีการการสร้างการมีส่วนร่วมให้ประชาชนแต่ละกลุ่มและแต่ละฝ่ายเข้าไม่มีส่วนร่วมในการคิดการทำ เป็นการพัฒนาที่ตกลงมาเฉพาะกลุ่ม ไม่มีการชี้แจงรายละเอียดในแต่ละโครงการ ทำให้ประชาชนบางกลุ่มเข้าใจว่า ตัวแทนเหล่านั้นได้รับผลประโยชน์เป็นเงินทองแต่ในทางกลับกันตนเองไม่ได้ ภายหลังจึงไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน

3. ความล้มเหลวจากการบริหารจัดการโครงการต่างๆ ของชุมชนเอง ที่คณะกรรมการบริหารบางคนไม่มีความโปร่งใส เช่น โครงการเก็บเงินค่าน้ำ ค่าบำรุงจากการชาร์ตแบตเตอรี่จากแผงเซลล์แสงอาทิตย์ ที่เงินค่าบำรุงได้สูญหายและไม่สามารถตรวจสอบได้ ทำให้ประชาชนขาดความไว้วางใจและไม่ให้ความร่วมมือการพัฒนาชุมชนด้านต่างๆ

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของแบบสอบถาม

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล จำนวนทั้งสิ้น 216 คน ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนและค่าร้อยละเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษาสามัญ ระดับการศึกษาศาสนา อาชีพ และรายได้

รายการ	จำนวน (n=216)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	89	41.2
หญิง	127	58.8
รวม	216	100
2. อายุ		
15 – 25 ปี	44	20.4
26 – 35 ปี	65	30.1
36 – 45 ปี	56	25.9
46 – 55 ปี	46	21.3
56 ปีขึ้นไป	5	2.3
รวม	216	100
3. ระดับการศึกษาสามัญ		
ไม่ได้ศึกษา	27	12.5
ประถมศึกษา	96	44.4
มัธยมศึกษาตอนต้น	87	40.3
มัธยมศึกษาตอนปลาย	4	1.9
สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย	2	0.9
รวม	216	100

ตารางที่ 6 (ต่อ)

รายการ	จำนวน (n =216)	ร้อยละ
4. ระดับการศึกษา		
ปอเนาะดั้งเดิม	2	0.9
อับตาคอฮะซั (ตอนต้น)	22	10.2
มุตะวัสตีฎะฮั (ตอนกลาง)	6	2.8
ฆานาวีฮะฮั (ตอนปลาย)	2	0.9
ไม่ได้ศึกษา	184	85.2
รวม	216	100
5. อาชีพ		
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	44	20.4
ประมง	129	59.7
รับจ้าง	20	9.3
ธุรกิจส่วนตัว	23	10.6
รวม	216	100
6. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
ไม่มีรายได้	53	24.5
ต่ำกว่า 8000	10	4.6
8,001 – 12,000	129	59.7
12,001 – 16,000	7	3.2
16,001 ขึ้นไป	17	7.9
รวม	216	100

จากตารางที่ 6 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 58.8 รองลงมาคือเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 41.2 โดยส่วนใหญ่มีอายุ 26 – 35 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.1 การศึกษามัธยมศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับชั้นประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 44.4 การศึกษาศาสนาส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา คิดเป็นร้อยละ 85.2 และได้รับการศึกษาระดับชั้นฆานาวีฮะฮั (ตอนปลาย) น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0.9 ประกอบอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 59.7 และประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ที่ 8,001 – 12,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 59.7

**ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนใน
ชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล**

ผู้ศึกษาได้สอบถามระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชน
ในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล โดยได้แยกประเด็นความต้องการออกเป็น 3 ประเด็น คือ
ด้านการศึกษาในระบบ ด้านการศึกษานอกระบบ และด้านการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีรายละเอียด
ดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของระดับความต้องการ
ต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล โดย
ภาพรวมและรายด้าน

ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลาม	\bar{x}	S.D.	ระดับ
1.ด้านการศึกษาในระบบ	4.72	.33	มากที่สุด
2.ด้านการศึกษานอกระบบ	4.20	.33	มาก
3.ด้านการศึกษาตามอัธยาศัย	3.91	.24	มาก
รวม	4.28	.22	มาก

จากตารางที่ 7 พบว่าความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนใน
ชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 เมื่อ
พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ประชาชนมีความต้องการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษาในระบบอยู่ใน
ระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72 ส่วนด้านอื่นๆ มีความต้องการอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับ
จากมากไปหาน้อยคือ ด้านการศึกษานอกระบบ (\bar{x} =4.20) และด้านการศึกษาตามอัธยาศัย
(\bar{x} =3.91)

ตารางที่ 8 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ด้านการศึกษาในระบบโดยภาพรวมและรายรายชื่อ

ด้านการศึกษาในระบบ	\bar{x}	S.D.	ระดับ
1. ต้องการให้มีการจัดการศึกษาแบบ โรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลามศึกษาแบบพื้นฐานทั่วไป	4.72	.49	มากที่สุด
2. ต้องการให้มีการจัดการศึกษาใน โรงเรียนของรัฐที่มีการเรียน การสอนอิสลามศึกษา ในระดับชั้นปฐมวัย	4.56	.78	มากที่สุด
3. ต้องการให้มีการจัดการศึกษาใน โรงเรียนของรัฐที่มีการบูรณาการอิสลามศึกษา ในระดับชั้นปฐมวัย	4.69	.65	มากที่สุด
4. ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลามศึกษาแบบเข้ม	4.91	.29	มากที่สุด
5. ต้องการให้มีการจัดการการศึกษาอิสลามแบบ โรงเรียนเอกชนประเภทสามัญ	4.81	.43	มากที่สุด
6. ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบ โรงเรียนเอกชนประเภทสอนศาสนา	4.72	.59	มากที่สุด
7. ต้องการให้มีการจัดการศึกษาแบบ โรงเรียนเอกชนประเภทสามัญบูรณาการอิสลาม	4.63	.70	มากที่สุด
รวม	4.72	.33	มากที่สุด

จากตารางที่ 8 พบว่า ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ด้านการศึกษาในระบบโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = 4.72$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าระดับค่าเฉลี่ยความต้องการสูงสุดคือ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลามศึกษาแบบเข้ม ($\bar{x} = 4.91$) ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยความต้องการน้อยที่สุดคือ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มีการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในระดับชั้นปฐมวัย ($\bar{x} = 4.56$)

ตารางที่ 9 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ด้านการศึกษานอกระบบ โดยภาพรวมและรายรายชื่อ

ด้านการศึกษานอกระบบ	\bar{x}	S.D.	ระดับ
1. ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบ กศน. โดยมีการกำหนดเวลาเรียนร่วมกันระหว่างนักเรียนและ ครูผู้สอน	4.70	.63	มากที่สุด
2. ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลาม โดยมีโรงเรียนตาดีกา	4.76	.53	มากที่สุด
3. ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลาม โดยมีโรงเรียน คุรุสัมพันธ์	4.70	.64	มากที่สุด
4. ต้องการให้มีการสอนแบบสถาบันการศึกษาปอเนาะ	2.64	.60	ปานกลาง
รวม	4.20	.33	มาก

จากตารางที่ 9 พบว่า ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ด้านการศึกษานอกระบบ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}=4.20$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าระดับค่าเฉลี่ยความต้องการสูงสุดคือ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลาม โดยมีโรงเรียนตาดีกา ($\bar{x}=4.76$) ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยความต้องการน้อยที่สุดคือ ต้องการให้มีการสอนแบบสถาบันการศึกษาปอเนาะ ($\bar{x}=2.64$)

ตารางที่ 10 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ด้านการศึกษาตามอัธยาศัย โดยภาพรวมและรายรายชื่อ

การศึกษาตามอัธยาศัย	\bar{x}	S.D.	ระดับ
1. ต้องการให้มีการสอนอัลกุรอาน สำหรับเด็ก ในหมู่บ้าน	4.96	.19	มากที่สุด
2. ท่านต้องการให้มีการสอนอัลกุรอาน สำหรับผู้ใหญ่ ในหมู่บ้าน	4.93	.33	มากที่สุด
3. ต้องการให้มีการสอนฮาฟิซ (ท่องจำอัลกุรอาน) สำหรับเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน	4.44	.74	มาก
4. ต้องการให้มีการสอนกิตาบที่ให้ความรู้แก่คน ในชุมชนตามบ้าน	4.20	.84	มาก

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ด้านการศึกษาตามอัยยาศัย	\bar{x}	S.D.)	ระดับ
5.ต้องการให้มีการสอนพิธีกรรม (การศึกษาอิสลามขั้นพื้นฐาน) สำหรับผู้ใหญ่	4.85	.51	มากที่สุด
6.ต้องการให้มีการสอนศาสนาโดยมีโต๊ะครู หรือผู้มีความรู้มาสอนที่มัสยิด (มัจลิสอิลมีย)	4.80	.51	มากที่สุด
7.ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยให้มีโต๊ะครู มาบรรยายในช่วงเทศกาลต่าง ๆ	4.52	.73	มากที่สุด
8.ต้องการศึกษาอิสลามผ่านหนังสือต่าง ๆ	3.98	.78	มาก
9.ต้องการศึกษาอิสลาม โดยใช้สื่อจากทีวี จานดาวเทียม	2.58	.66	ปานกลาง
10.ต้องการศึกษาอิสลาม โดยใช้ระบบอินเทอร์เน็ต	2.02	.82	ปานกลาง
11.ต้องการศึกษาอิสลามโดยใช้วิทยุ	2.54	.73	ปานกลาง
12.ต้องการศึกษาอิสลาม โดยผ่านเสียงตามสาย	3.94	.83	มาก
13.ต้องการศึกษาอิสลาม โดยใช้สถานที่จากมูมหรือศาลา/ แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน	3.85	.83	มาก
14.ต้องการศึกษาอิสลามจากสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ	2.35	.80	น้อย
15.ต้องการให้มีการเรียนการสอนบูรณาการศาสตร์อิสลามที่ สอดคล้องกับการประกอบอาชีพ	4.71	.53	มากที่สุด
รวม	3.91	.24	มาก

จากตารางที่ 10 พบว่า ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามประชาชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล ด้านการศึกษาตามอัยยาศัยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.91$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าระดับค่าเฉลี่ยความต้องการสูงสุด คือ ต้องการให้มีการสอนอัลกุรอานสำหรับเด็กในหมู่บ้าน ($\bar{x} = 4.96$) ส่วนข้อที่มีระดับค่าเฉลี่ยความต้องการน้อยที่สุด คือ ต้องการศึกษาอิสลามจากสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ ($\bar{x} = 2.35$)

**ตอนที่ 2 ผลการรวบรวมความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิม
เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ที่เหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชน**

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เป็นข้อคิดเห็นเพิ่มเติม จากประชาชนในชุมชนมุสลิม
เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ที่เกี่ยวกับสภาพบริบทของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลนในปัจจุบัน มีความ
เหมาะสมสำหรับจัดการการศึกษาอิสลามแบบใด โดยนำข้อคิดเห็นที่คล้ายคลึงกันมาเรียงค่าความถี่
จากมากไปหาน้อย

**ตารางที่ 11 ความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะ
บูโหลน จังหวัดสตูล ที่มีความเป็นไปได้และเหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชน**

ที่	รายการ	ความถี่
1	ต้องการให้มีการสอนศาสนาแบบตาดีกาหรือคุรุลัมพันธ์ให้กับเด็กและเยาวชน ในช่วงวันเสาร์อาทิตย์หรือช่วงเย็นหลังจากเลิกเรียนสามัญ	27
2	ต้องการให้โต๊ะครูหรือผู้มีความรู้มาสอนศาสนาที่มัสยิด(มัจลิสอิลมีย)ให้กับคน ที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ทางด้านศาสนาเนื่องจากเป็นสิ่งที่จำเป็นเพราะคนวัยทำงาน ที่นี้ส่วนใหญ่ไม่มีพื้นฐานทางศาสนาเท่าที่ควร	19
3	ต้องการให้เด็กได้เรียนอัลกุรอาน โดยให้ครูอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐเป็น ผู้สอนเพิ่มเติม	17
4	ต้องการให้มีการสอนกิตาบที่ให้ความรู้แก่คนในชุมชนตามบ้าน	3
5	ต้องการให้มีการบรรยายศาสนาและเปิดเสียงตามสายในหมู่บ้าน	1

จากตารางที่ 11 พบว่าประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล มี
การเสนอความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามที่มีความเป็นไปได้และเหมาะสมกับสภาพ
บริบทของชุมชน ข้อที่มีความถี่มากที่สุดคือ ต้องการให้มีการสอนศาสนาแบบตาดีกาหรือคุร
ุลัมพันธ์ให้กับเด็กและเยาวชนในช่วงวันเสาร์อาทิตย์หรือช่วงเย็นหลังจากเลิกเรียนสามัญ รองลงมา
คือ การสอนศาสนาโดยให้โต๊ะครูหรือผู้มีความรู้มาสอนที่มัสยิด (มัจลิสอิลมีย) เนื่องจากประชาชน
ในวัยทำงานส่วนใหญ่มีความรู้พื้นฐานทางด้านศาสนา น้อยหรือแทบจะไม่มีเลย จึงเห็นว่าเป็น
สิ่งจำเป็น ส่วนข้อที่มีความถี่อันดับสามคือ ต้องการให้เด็กได้เรียนอัลกุรอาน โดยให้ครูอิสลาม

ศึกษาที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนของรัฐเป็นผู้สอนเพิ่มเติม ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าครูมีความรู้และมีศักยภาพอยู่แล้ว

ตารางที่ 12 ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นอื่นๆ

ที่	รายการ	ความถี่
1	อยากให้ผู้มีความรู้จากฝั่งมาช่วยสอนศาสนาหรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับอิสลามศึกษา เพราะเมื่อเวลาจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาก็ต้องอาศัยคนจากบนฝั่งมาช่วย	17
2	การจัดการศึกษาอิสลามจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาผลักดันให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เช่น กรรมการอิสลามประจำจังหวัด โรงเรียนสามัญบนเกาะ	9
3	อยากให้มัสยิดได้รับการจดทะเบียน เพื่อความสะดวกในการจัดกิจกรรมทางศาสนา	5
4	คนรุ่นเก่าส่วนใหญ่มักอยู่กับการทำมาหากิน จนไม่ค่อยสนใจศาสนา อยากให้เด็กเยาวชนรุ่นหลังๆ ตระหนักถึงการศึกษาให้มากจะได้ไม่เป็นเหมือนคนรุ่นเก่า	3
5	อยากให้ครูโรงเรียนสามัญเข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันและสอนอิสลามศึกษาให้เข้มข้นขึ้น	2

จากตารางที่ 12 พบว่าประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล มีการเสนอข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นอื่นๆ ข้อที่มีความถี่มากที่สุดคือ อยากให้ผู้มีความรู้จากฝั่งมาสอนศาสนาหรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับอิสลาม เพราะเมื่อเวลาจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาก็ต้องอาศัยคนจากบนฝั่งมาช่วย รองลงมาคือ การจัดการศึกษาอิสลามจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาผลักดันให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เช่น กรรมการอิสลามประจำจังหวัด โรงเรียนสามัญบนเกาะ เป็นต้น

4.3 ประมวลแนวทางในการจัดการการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

การนำเสนอแนวทางในการจัดการการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงบริบททางสังคม สภาพทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศักยภาพของคนในชุมชน ผู้ศึกษาได้นำผลการศึกษาริบทของชุมชนและผลการศึกษาความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ ข้อที่ 2 มาประกอบการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลาม

ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนเกาะบูโหลนและเข้าใจบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี ประกอบด้วย นักวิชาการ นักวิจัย ครูโรงเรียนบ้านเกาะบูโหลน คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล ผู้นำชุมชนและเยาวชนในเกาะบูโหลน บุคลากรสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสตูล ปลัดอำเภอเมืองจังหวัดสตูล ได้แนวทางในการจัดการศึกษา ดังนี้

4.3.1. ด้านการศึกษาอิสลามในระบบ

1. เงื่อนไขที่สำคัญต่อความต้องการของชุมชน

ความต้องการด้านการศึกษาอิสลามในระบบของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน เป็นไปตามเงื่อนไขของบริบททางภูมิศาสตร์ที่ตั้ง เศรษฐกิจ การคมนาคม สภาพภูมิอากาศที่มีความไม่แน่นอน รวมทั้งขาดการอนามัยและสาธารณสุข เงื่อนไขที่สำคัญในมุมมองประชาชนบนเกาะประกอบด้วย 4 ประการได้แก่ **ประการแรก** ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะไกลจากศูนย์กลางทางการสื่อสารและการศึกษาที่เชื่อมโยงสู่สังคมภายนอก ทำให้การจัดการศึกษาอิสลามในระบบเป็นไปได้ยาก **ประการต่อมา** เงื่อนไขทางด้านการคมนาคม ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนที่ตั้งอยู่กลางทะเล การเดินทางจำกัดอยู่เพียงแค่ทางเรือเท่านั้นโดยทั่วไปประชาชนจะเดินทางไปมาระหว่างเกาะกับแผ่นดินใหญ่โดยเรือหางยาวเท่านั้น ซึ่งต้องใช้เวลา 1-1.30 ชั่วโมง ถือเป็นการเดินทางที่ค่อนข้างนานในระยะทาง 22 กิโลเมตร **ประการสุดท้าย** สภาพภูมิอากาศที่ไม่แน่นอนเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นประจำ อาจเสี่ยงอันตรายต่อผู้ที่เดินทางไปมาระหว่างเกาะกับแผ่นดินใหญ่ และ**ประการที่สี่** กระจายตัวทางเศรษฐกิจ เป็นชุมชนขนาดเล็ก ประชากรมีน้อยการกระจายตัวของบ้านเรือนหรือประชากรกระจุกตัว รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวขนาดเล็กยังไม่เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปเท่าไร จึงส่งผลต่อรายได้และเศรษฐกิจโดยภาพรวม ซึ่งทั้งหมดถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ไม่

สามารถทำให้การจัดการศึกษาอิสลามในระบบในรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นได้และมองในเชิงเศรษฐศาสตร์ถือว่าไม่คุ้มทุนที่จะลงทุนให้มีการจัดการศึกษาในระบบในรูปแบบต่าง ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีความต้องการจัดการศึกษาอิสลามในระบบแบบโรงเรียนของรัฐที่มีการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้ม ซึ่งเป็นการเรียนการสอนในรายวิชาอิสลามศึกษาที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลน โดยมุ่งไปที่การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ดังความเห็นว่

“คนในเกาะบุโหลนต้องการที่จะให้มีการจัดการศึกษาอิสลามในระบบซึ่งเป็นเรื่องที่ดี ส่วนความเป็นไปได้ที่จะให้มีการจัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆนั้นอาจมีความเป็นไปได้น้อย เพราะเป็นชุมชนขนาดเล็ก สภาพภูมิศาสตร์เป็นเกาะห่างไกลลำบากและอันตรายในการเดินทาง สภาพภูมิอากาศที่ไม่แน่นอน อาจไม่คุ้มกับการลงทุน รูปแบบที่จะสามารถจัดการศึกษาอิสลามได้ในขณะนี้คือ การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาที่เป็นรายวิชาที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนของรัฐ ให้มีความเข้มข้นมากขึ้น”

ทศพร พงศ์สุวรรณ

2. ข้อเสนอแนะทางการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษานอกระบบ

จากบริบทเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถประมวลข้อเสนอแนะทางการจัดการศึกษาอิสลามรูปแบบการศึกษานอกระบบของชุมชนเกาะบุโหลน ได้อย่างน้อย 4 ข้อ ได้แก่

1. การระดมทรัพยากรเงินทุนเพื่อสนับสนุนครูในการสอนเสริมหรือสอนพิเศษนอกเวลาเรียนปกติ โดยจ้างครูอิสลามศึกษาสอนพิเศษให้กับเด็กและประชาชนอาจจะให้ค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง หรือให้เงินเดือน โดยอาจจะแบ่งการเรียนการสอนเป็นสองช่วงคือ สอนช่วงวันเสาร์อาทิตย์ในเวลากลางวัน และสอนตอนกลางคืนในวันปกติ อาจจะแบ่งการเรียนการสอนระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ให้เป็นเวลา เป็นต้น ดังสะท้อนจากความเห็นว่

“ใช้โอกาสจากโรงเรียนของรัฐที่มีอยู่บนเกาะ สร้างการเรียนการสอนอิสลามศึกษาที่มีชีวิตชีวาขึ้นมา เช่น จ้างครูอิสลามศึกษาสอนพิเศษให้กับเด็กและประชาชน โดยอาจจะให้ค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง หรือให้เงินเดือน โดยอาจจะแบ่งการเรียนการสอนเป็นสองช่วงคือ สอนช่วงวันเสาร์อาทิตย์ในเวลากลางวัน และสอนตอนกลางคืนในวันปกติ อาจจะแบ่งการเรียนการสอนให้กับเด็กและผู้ใหญ่ โดยใช้โรงเรียนและมัสยิดเป็นฐานในการจัดการเรียนการสอน”

ชอหมาด ไบหมาดป็นจอ

2. การพัฒนาเทคนิคการสอนของครูให้สามารถสอนนักเรียนแบบคละชั้นได้
อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะทักษะการอ่านและเขียนภาษาอาหรับของนักเรียน รวมทั้งให้มีสื่อ
การเรียนการสอนที่น่าสนใจ ดังสะท้อนจากความเห็นว่า

“ครูสอนอิสลามศึกษาจะต้องพัฒนานักเรียนให้มีทักษะในการอ่าน การเขียนภาษา
อาหรับให้ได้ เพราะจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เด็กสามารถอ่านอัลกุรอานได้ซึ่งจะนำไปสู่การต่อ
ยอกในการเรียนอิสลามศึกษาที่ลึกซึ้งขึ้น”

ปรีดา โสรมย์

“ต้องพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ทั้งด้านสื่อการเรียนการสอน การสอนเสริม
นอกเหนือเวลาเรียน โดยเน้นการปฏิบัติจริง อาจจะทำให้มีค่าตอบแทนครูเมื่อมีการสอนนอกเวลา”

บาเต็ม หาญทะเล

3. การบูรณาการและการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่าง โรงเรียน บ้าน(ชุมชน)
มัสยิด โดยโรงเรียนและคณะกรรมการสถานศึกษาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้ปกครอง
ได้ร่วมกันเสนอแนะ เสนอแนวทางอื่นๆที่จะร่วมกันพัฒนา รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากมัสยิดให้
เป็นสถานที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้นักเรียนได้คุ้นเคยกับบรรยากาศ
ในมัสยิดจนเห็นว่ามัสยิดคือส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติทางศาสนาและสามารถคลุกคลีอยู่
กับมัสยิดได้ ดังสะท้อนจากความเห็นว่า

“บุคลากรและครูของโรงเรียนสามัญในเกาะจะต้องเปิดโอกาสให้คณะกรรมการ
สถานศึกษาและประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความต้องการและแสดงความคิดเห็นใน
การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรอิสลามศึกษาของโรงเรียน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น โรงเรียนจะต้องสร้าง
การมีส่วนร่วม และรับฟังนำข้อเสนอแนะต่างๆไปปฏิบัติอย่างแท้จริง เพราะที่ผ่านมา โรงเรียน
ไม่ได้นำไปปฏิบัติและปรับปรุงแก้ไข อีกทั้งส่วนใหญ่มักคิดว่าผู้ปกครองไม่มีความรู้ไม่เข้าใจและ
สามารถช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนได้”

นัศรี หาญทะเล

บางส่วนมีข้อเสนอให้ใช้มัสยิดเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน ดังความ
เห็นว่า

“เกาะบุโหลนคอนโรงเรียนที่อยู่ติดมัสยิด การสร้างความคุ้นเคยเรื่องอิสลามศึกษาให้นักเรียน โดยการ ใช้มัสยิดเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการศึกษาจะทำให้นักเรียนมีความใกล้ชิดกับเรื่องศาสนามากขึ้น”

บ็อดล ทะเลลึก

4. การสนับสนุนให้นักเรียนได้มีโอกาสในการแข่งขันทักษะทางวิชาอิสลามศึกษา กับ โรงเรียนอื่นๆภายนอกเกาะ ซึ่งจะทำให้ให้นักเรียนมีแรงกระตุ้นที่อยากจะเรียน รวมทั้งได้รับประสบการณ์และความรู้ใหม่ๆจากภายนอกเพื่อพัฒนาตัวเองได้มากยิ่งขึ้น ดังสะท้อนจากความคิดเห็นว่า

“ควรจัดให้นักเรียนได้มีโอกาสในการแสดงออกแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องอิสลามศึกษา ระหว่างโรงเรียน หรือให้เด็กนักเรียนได้มีโอกาสพบปะกับผู้มีความรู้ทางศาสนาออกโรงเรียน เช่น การที่ครูพาไปฟังบรรยายหรืองานวิชาการทางอิสลาม”

สมจิตร ลาหยัง

4.3.2 ด้านการศึกษาอิสลามนอกระบบ

1. เจ็อนใจที่สำคัญต่อความต้องการของชุมชน

ความต้องการด้านการศึกษาของชาวบ้านบนเกาะบุโหลนเป็นไปตามเจ็อนใจของบริบททางเศรษฐกิจสังคมของชุมชนบนเกาะ เจ็อนใจที่สำคัญในมุมมองของประชาชนบนเกาะบุโหลนอย่างน้อย 3 ประการได้แก่ **ประการแรก** ชุมชนเกาะบุโหลนแม้ว่าเป็นชุมชนที่มีชาวบ้านตั้งรกรากเป็นเวลานานแล้ว แต่ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะไกลจากศูนย์กลางทางการสื่อสารและการศึกษาศาสนาที่เชื่อมโยงกระแสการฟื้นฟูอิสลามทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติ ชุมชนเกาะบุโหลนยังมีวิถีชีวิตตามวิถีดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ ในด้านการปฏิบัติศาสนกิจยังไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความรู้ศาสนาตามหลักวิชาการที่มีมาตรฐานดังเช่นในพื้นที่อื่นๆ รวมทั้งด้านเศรษฐกิจที่ชาวบ้านยังคงรักษาวิถีการประกอบอาชีพประมงขนาดเล็ก ประกอบกับการจำกัดการพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวบนเกาะ ทำให้ชาวบ้านเกาะบุโหลนมีความต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามรูปแบบการศึกษานอกระบบ เพื่อให้หลักสูตรการเรียน ระยะเวลาในการเรียนและการประเมินผลความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของผู้เรียนที่เป็นชาวบ้านทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ **ประการต่อมา** ชุมชนเกาะบุโหลนยังมีเจ็อนใจข้อจำกัดด้านทรัพยากรสำหรับการจัดการศึกษาอิสลามด้วยตนเองแบบสมบูรณ์ โดยเฉพาะทรัพยากรบุคคล คือ

“ครู” หรือ “ผู้รู้ทางศาสนา” ถือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการจัดการศึกษาอิสลามบนเกาะ ดังสะท้อนจากความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งที่ว่า

“ชาวบ้านในเกาะไม่มีใครรู้และเข้าใจศาสนาได้ดีพอที่จะไปสอนคนอื่น จำเป็นที่จะต้องให้ผู้รู้จากบนฝั่งเป็นผู้มาสอน อาจจะทำให้ชาวบ้านที่ต้องการให้ลูกหลานเรียนระคมเงินทุนเพื่อใช้เป็นค่าเรือและเงินเดือนเล็กๆน้อยๆให้ผู้ที่เกี่ยวข้องจะมาสอน”

นิรันดร์ ตั้งสง่า

นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงการขาดแคลนทรัพยากรด้านอื่น ทั้งด้านเงินทุนสนับสนุน ถึงอำนวยความสะดวกในการสอน และสถานที่จัดการเรียนการสอน ดังสะท้อนจากคำกล่าวได้แก่

“การที่จะได้ผู้เสียสละมาสอนศาสนาที่เกาะแห่งนี้ยากมาก เพราะการเดินทางลำบาก มีค่าใช้จ่าย บนเกาะไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก จำเป็นที่จะต้องหางบประมาณจากข้างนอกมาเป็นเครื่องมือในการจัดการการศึกษาอิสลามที่นี่ ซึ่งจะทำให้ผู้ที่มาสอนมีขวัญและกำลังใจที่จะสอนบนเกาะแห่งนี้และอยู่ได้นานอย่างถาวร”

ชัยชาญ นิลเพ็ญ

“จำเป็นต้องสำรวจทรัพยากรทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็น บุคลากรผู้สอน ผู้เรียนงบประมาณ อาคารสถานที่สำหรับการจัดการเรียนการสอน”

สุรชัย หาญทะเล

และความเห็นที่ว่า

“ให้มีการใช้ทรัพยากรทางการศึกษาร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรด้านอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน หรือครูในกรณีที่ไม่มีครูข้างนอกเข้ามาทำหน้าที่สอน หรืออาจจะสลับปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม”

ทศพร พงศ์สุวรรณ

ประการสุดท้าย ชาวบ้านจำนวนมากสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการศึกษาอิสลามบนเกาะบูโหลนต้องคำนึงถึงเงื่อนไขของความเป็นอิสระ และอำนาจตามหน้าที่ (Authority) ซึ่งหมายถึง ผู้ที่จะมาเป็น “เจ้าภาพ” ในการริเริ่มและลงหลักปักฐานการศึกษาศาสนาบนเกาะในระยะยาว ดังที่มีผู้สะท้อนความกังวลใจเรื่องดังกล่าวว่า

“อันดับแรกจะต้องเริ่มที่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล ที่ต้อง

เข้าไปผลักดันให้มีมัศยิดที่จดทะเบียนถูกต้องและมีอิหม่าม มีคณะกรรมการบริหารมัศยิด มีทะเบียนสำปรุข ให้มีผู้รับผิดชอบ เพราะตอนนี้ปัญหาคือไม่มีผู้รับผิดชอบอย่างเป็นทางการจะลักษณะเมื่อไม่มีผู้รับผิดชอบโดยตรงก็จะทำให้การขับเคลื่อนติดขัดไม่ต่อเนื่อง จะอาศัยผู้มีจิตอาสาจากบนฝั่งไปช่วยก็คงไม่ต่อเนื่อง เพราะอยู่บนเกาะระยะทางไกลและลำบากจะเกิดความเหน็ดเหนื่อย”

ขอหมาด โบหมาดป็นจอ

ยิ่งไปกว่านั้นเงื่อนไขเรื่องความเป็นอิสระและความมีอำนาจตามหน้าที่(Authority) ยังถูกกำหนดโดยข้อบังคับของกรมอุทยานแห่งชาติเนื่องจากเกาะบูโหลนตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ตามกฎหมายไม่สามารถสร้างที่พักอาศัยที่เป็นนิติบุคคลหรือจดทะเบียนเป็นเจ้าของได้ เว้นแต่สร้างเพื่อประโยชน์สาธารณะและใช้เป็นที่อยู่อาศัยสำหรับคนในพื้นที่ดั้งเดิมเท่านั้น ทำให้ชุมชนประสบปัญหาจากการที่เกาะบูโหลนไม่สามารถจดทะเบียนมัศยิดเพื่อให้มีสถานะเป็นนิติบุคคล และได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐได้ เงื่อนไขข้อจำกัดในประการสุดท้ายนี้เป็นสิ่งที่ชาวบ้านชุมชนเกาะบูโหลนพยายามผลักดันมานานแล้ว แต่ในปัจจุบันชาวบ้านเกาะยังไม่สามารถรวมตัวเพื่อต่อรองให้มัศยิดได้รับจดทะเบียน

2. ข้อเสนอแนวทางการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษานอกระบบ

จากบริบทเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถประมวลข้อเสนอแนวทางการจัดการศึกษาอิสลามรูปแบบการศึกษานอกระบบของชุมชนเกาะบูโหลนได้อย่างน้อย 5 ประการได้แก่

1. การผลักดันให้มีมัศยิดเป็นเจ้าภาพ มีอำนาจตามหน้าที่ตามกฎหมายโดยได้รับเงินสนับสนุนการจัดการศึกษาอิสลามจากรัฐบาล ให้เป็นวาระเร่งด่วนที่ควรจะเป็นยุทธศาสตร์ระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่เห็นว่า การผลักดันให้มีมัศยิดได้รับการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายหรือหาช่องทางที่จะทำให้มัศยิดได้รับการรับรองการเป็นนิติบุคคล เพราะปัจจุบัน ชุมชนและมัศยิดตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติไม่สามารถจดทะเบียนได้ตามกฎหมาย ถ้าผลักดันสำเร็จมัศยิดก็จะได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐ ทำให้สามารถนำงบประมาณมาพัฒนาและจัดการ เรียนการสอนอิสลามศึกษาในชุมชนได้ตามความตั้งใจของคนในชุมชน เช่นการจัดการจัดการเรียนการสอนแบบคาตีกาหรือคุรุ่มสัมพันธ์ เป็นต้น ดังสะท้อนจากความเห็นว่า

“ผลักดันให้มีมัศยิดได้รับการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย หรือหาช่องทางที่จะทำให้มัศยิดได้รับการรับรองการเป็นนิติบุคคล เพราะปัจจุบันชุมชนและมัศยิดตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติไม่สามารถจดทะเบียนได้ตามกฎหมาย ถ้าผลักดันสำเร็จมัศยิดก็จะได้รับ

งบประมาณอุดหนุนจากรัฐ ทำให้สามารถนำงบประมาณมาพัฒนาและจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในชุมชนได้ตามความตั้งใจของคนในชุมชน”

อัมหรับ เหมรา

และความเห็นที่ว่า “ในการจัดการเรียนการสอนนอกระบบเช่น มีคาดีกา จะต้องขึ้นอยู่กับฐานของการมีมัสยิดที่จดทะเบียนอย่างถูกต้องก่อน หลังจากนั้นคาดีกาจะมีขึ้น โดยอัตโนมัติ ซึ่งบุคลากรครูผู้สอนจะได้รับงบประมาณจากรัฐบาล”

อาณัติ หวังกุลคำ

2. ความคิดเห็นใกล้เคียงกับข้อเสนอแรกคือการประสานให้คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูลเป็นเจ้าภาพในการจัดการศึกษาในชุมชนเกาะบูโหลน เนื่องจากมัสยิดเกาะบูโหลนยังมีข้อจำกัดดังที่กล่าวมาแล้ว ดังความเห็นที่ว่า

“คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูลเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงในเรื่องนี้ จึงควรมีแผนและทิศทางที่ชัดเจนที่จะทำให้ประชาชนในเกาะบูโหลนรู้และเข้าถึงการเรียนการสอนอิสลามศึกษา”

สมบัติ สักหลัก

3. การผลักดันให้ฝ่ายปกครองท้องถิ่นเป็นเจ้าภาพในการจัดการศึกษานอกระบบตามความต้องการของชุมชน เนื่องจากเป็นฝ่ายที่มีอำนาจหน้าที่ มีทรัพยากร มีความสามารถในการประสานงานกับโรงเรียนต่างๆ มีความสามารถระดมทุน และมีอิสระในการจัดการภายในพื้นที่อย่างแท้จริง ดังความคิดเห็นที่ว่า

“การประสานงานและสร้างความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเข้มข้นและต่อเนื่องจะช่วยให้เกิดการพัฒนาระบบการจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบขึ้นได้”

นิวัฒน์ บากาก

4. ให้ภาคประชาสังคมในพื้นที่เป็นเจ้าภาพในการจัดการศึกษา ประกอบด้วยข้อเสนอให้บุคลากรและครูของโรงเรียนสามัญบ้านเกาะบูโหลน (ร.ร.รัฐบาล) เป็นเจ้าภาพในการจัดการศึกษาอิสลามด้วย ดังที่มีผู้แสดงความเห็นว่า

“บุคลากรและครูของโรงเรียนสามัญบ้านเกาะบุโหลน จำเป็นที่จะต้องเข้าไปเล่น และผลักดันเรื่องนี้ให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยพูดคุยกับผู้ปกครอง เพราะถ้าครูไม่เริ่มนำทางก่อน การจัดการเรียนการสอนก็จะไม่เกิดขึ้น”

สาโยค หมิ่นหวัง

บางส่วนมีข้อเสนอให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างครูโรงเรียนสามัญ และตัวแทนชุมชนในการเป็นเจ้าภาพร่วมกัน ดังความเห็นที่ว่า

“จัดตั้งคณะกรรมการที่มาจากครู โรงเรียนสามัญและตัวแทนผู้นำชุมชนเพื่อสร้าง การมีส่วนร่วมที่จะเสนอหลักเกณฑ์ และแนวทางต่างๆที่จะพัฒนาการศึกษาและจัดการศึกษานอกระบบให้เกิดขึ้น”

เทิดศักดิ์ ลายัง

น่าสนใจว่า มีข้อเสนอให้คณะกรรมการร่วม ที่กล่าวข้างต้นทำหน้าที่ประสาน ความช่วยเหลือสนับสนุนจากโรงเรียนบนฝั่งด้วย กล่าวคือ

“เมื่อมีคณะกรรมการบริหารมัสยิดแล้วก็ต้องคุยกับ โรงเรียนสามัญที่อยู่บนเกาะ ประสานมายังเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อขอสนับสนุนครูสอนอิสลามศึกษาเพิ่ม เพื่อให้มีครูสอน อิสลามศึกษาเกาะละ 1 คน”

วิม อองสารา

5. ข้อเสนอเรื่องการพัฒนาบุคลากรของเกาะบุโหลนเพื่อเตรียมพร้อมต่อการตอบสนองความต้องการของชุมชนรวมทั้งควรจัดให้มีกิจกรรมเสริมการเรียนการสอนศาสนาไปด้วย อาทิ

“ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในเกาะบุโหลนได้รับการศึกษาที่สูงกว่าชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น โดยการผลักดันให้นักเรียนที่เรียนจบ ไปเรียนต่อจนจบระดับปริญญาตรีและ สร้างความเข้มแข็งให้เยาวชนสามารถกลับมาสอนศาสนาให้คนในหมู่บ้านและพัฒนาหมู่บ้านใน ด้านอื่นๆ ซึ่งจะสามารถเป็นแบบอย่างให้เด็กรุ่นต่อไปได้”

ชุกวี หะยีสามแม

และความเห็นที่ว่า “การส่งเสริมและผลักดันการต่อยอดทางการศึกษาโดยการ

ส่งเสริม และผลักดันให้กับเด็กบนเกาะได้เรียนจบปริญญาตรีหรือเรียนสูงๆ ให้โอกาสได้พบปะ และเรียนรู้ประสบการณ์การจากสังคมภายนอก และให้เด็กมีโอกาสกลับไปทำงานบ้านตัวเองก็จะ เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการศึกษาและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ต่อไปในทุกๆด้าน ซึ่งจะทำให้ การพัฒนามีความยั่งยืนกว่าการที่คนอื่นเข้ามา และจะต้องต่อยอดให้เด็กเรียนเพิ่มมากขึ้นจำนวนหลายๆ คน เด็กจะได้มีส่วนร่วมคิดร่วมพัฒนาด้านต่างๆของเกาะ เขาจะได้ไม่โดดเดี่ยวในการกลับมาพัฒนา ชุมชนบ้านเกิด”

สุไลมาน ยังปากน้ำ

ข้อเสนอกิจกรรมเสริม ได้แก่ “จัดค่ายอิสลามศึกษาเพื่อสร้างแรงกระตุ้นและ แรงจูงใจให้เด็กและคนชุมชนได้ต่อยอดความคิดที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาอิสลามต่อไปอย่าง ยั่งยืน โดยประสานงานกับมหาวิทยาลัยเพื่อขอนักศึกษาให้มาเป็นผู้ดำเนินการ”

พินิจ หลงตรี

โดยสรุปแล้ว ชาวบ้านเกาะบูโหลนส่วนใหญ่มีความต้องการให้จัดการศึกษา อิสลามแบบการศึกษานอกระบบโดยการจัดให้มีการเรียนการสอนตาดีกาหรือครูสัมพันธเพื่อ ตอบสนองต่อความต้องการ และวิถีชีวิตของผู้เรียน ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่าการผลักดันให้มีสยิด เป็นเจ้าภาพ มีอำนาจตามหน้าที่ตามกฎหมายโดยได้รับเงินสนับสนุนการจัดการศึกษาอิสลามจาก รัฐบาล ให้เป็นวาระเร่งด่วนที่ควรจะเป็นยุทธศาสตร์ระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งโรงเรียนและชุมชน จะต้องทำงานร่วมกันเพื่อผลักดันให้เกิดขึ้น และในระยะสั้นจำเป็นต้องประสานผู้มีจิตอาสาจาก บนฝั่งมาเป็นผู้สอน โดยชุมชนจะต้องร่วมเงินกันเพื่อเป็นสินน้ำใจเป็นค่าเดินทางและค่าตอบแทน เล็กน้อยให้ผู้สอน สำหรับการจัดการศึกษาในระยะยาวอีกประการที่สำคัญคือจำเป็นต้อง ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในเกาะบูโหลนได้รับการศึกษาที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยการ ผลักดันให้นักเรียนที่เรียนจบมัธยมต้น ไปเรียนต่อจนจบระดับปริญญาตรีและสร้างความเข้มแข็งให้ เยาวชนสามารถกลับมาสอนศาสนาให้คนในหมู่บ้านและพัฒนาหมู่บ้านในด้านอื่นๆ ซึ่งจะ สามารถเป็นแบบอย่างให้เด็กรุ่นต่อไปได้

4.3.3 ด้านการศึกษาอิสลามตามอรรถาธิบาย

1. เงื่อนไขที่สำคัญต่อความต้องการของชุมชน

ความต้องการด้านการศึกษาอิสลามตามอรรถาธิบายของประชาชนบนเกาะบูโหลนเป็นไปตามเงื่อนไขที่คล้ายกันและเชื่อมโยงกับเงื่อนไขด้านการศึกษาอิสลามนอกระบบ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2. ข้อเสนอแนะทางการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษิตตามอรรถาธิบาย

แนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามตามอรรถาธิบายเป็นแนวทางที่ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าบางข้อเสนอจะสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบด้วย บางแนวทางสามารถดำเนินการไปพร้อมๆกันได้ ดังนั้นจึงสามารถประมวลข้อเสนอแนะทางการจัดการศึกษาอิสลามรูปแบบการศึกษิตตามอรรถาธิบายของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลนได้อย่างน้อย 4 ประการได้แก่

1. การผลักดันให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทำงานขับเคลื่อนร่วมกัน เช่น

คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล สำนักงานการศึกษาเอกชน โรงเรียนบ้านเกาะบูโหลน และหน่วยงานอื่นๆ ทั้งนี้การสร้างความร่วมมือกับทุกฝ่ายให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง จะได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิผลมากกว่าการขับเคลื่อนอยู่เพียงฝ่ายเดียว ดังความเห็นที่ว่า

“จะต้องให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง เช่น คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล สำนักงานการศึกษาเอกชน โรงเรียนสามัญบนเกาะ องค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ อำเภอละงู ช่วยและผลักดันให้เกิดการจัดการศึกษาอิสลามที่เป็นรูปธรรม เพราะเป็นเพียงเกาะเล็กๆ ถ้าร่วมกันก็จะสามารถทำได้”

กิตติพงษ์ หมั่นเพ็ง

2. การใช้โรงเรียนของรัฐเป็นเจ้าภาพหรือเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนและเติมเต็มให้เกิดการจัดการศึกษาขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากบุคลากรของโรงเรียนเป็นผู้ที่มีศักยภาพมากที่สุด ในชุมชน ซึ่งร่วมไปถึงการสนับสนุนเรื่องงบประมาณบางส่วน การคัดสรรครูอาสาที่จะมาสอน ตลอดจนการทำหน้าที่เป็นผู้ประสานหลักในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการจัดการศึกษาเกิดขึ้น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนด้วยเช่นกัน ดังความเห็น

“จะต้องใช้โรงเรียนสามัญในฐานะที่เป็นกลไกของรัฐเติมเต็มในส่วนที่ยังขาดอยู่ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงอัตลักษณ์และสอดคล้องกับวิถีของคนในชุมชน ซึ่งนอกจากจะจัดการเรียนการ

สอนให้คนในชุมชน ได้รู้ถึงหลักวิชาการศาสนาขั้นพื้นฐานแล้วก็ต้องให้รู้ถึงอัตลักษณ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาด้วย”

ขอหมาด ไบหมาดป็นจอ

“ในการจัดการศึกษาอิสลามระดับการศึกษาอิสลามตามอัยยาศัย โรงเรียนสามัญของรัฐที่อยู่บนเกาะจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามอัยยาศัยด้วยไม่มากนักน้อย เช่น เรื่องงบประมาณในการจัดการเรียนการสอน เรื่องครูผู้สอน เรื่องการประสานงานเพื่อให้เกิดการเรียนการสอน”

สุไลมาน ยังปากน้ำ

“ประสานกับเขตพื้นที่การศึกษาให้จัดสรรบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับศาสนาอิสลามให้มาปฏิบัติหน้าที่บนเกาะซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และมีความกล้าที่จะจัดการศึกษาให้เกิดขึ้น”

บือดล ทะเลลึก

3. การสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครูผู้สอน โดยอาจให้ค่าตอบแทนหรือสินน้ำใจเล็กน้อยตามสภาพของชุมชน ซึ่งคนในชุมชนอาจใช้วิธีการเรียไรเงินแต่ละครอบครัวตามจำนวนที่ตกลงกันตามความเหมาะสมเพื่อบริจาคแก่ครูผู้มาสอน วิธีการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชุมชนสามารถทำได้และเคยปฏิบัติกันมาแล้วในช่วงเวลาหนึ่ง ดังความเห็นที่ว่า

“เด็กที่นี้ขาดโอกาสที่จะได้รับการเรียนการสอนอัลกุรอานอย่างต่อเนื่อง เพราะครูอาสาจากบนฝั่งที่เคยมาสอนเกิดความท้อแท้ จึงกลับขึ้นฝั่ง ชาวบ้านสองคนที่เคยสอนเด็กๆก็คิดภารกิจและเกิดความท้อเช่นเดียวกัน การสร้างแรงจูงใจและสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้สอนจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ที่นี่มีการกล่าวคำพูดของอัลลอฮ์อย่างต่อเนื่อง”

ชัยชาญ นิลเพ็ชร์

4. การพัฒนาบุคลากรในชุมชนให้มีศักยภาพเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดการศึกษาในระยะยาว โดยการสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนต่อ ยอดการศึกษาในระดับที่สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น เช่นระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ระดับปริญญา โดยโอกาสที่กลุ่มเหล่านี้จะ

กลับมาสานต่อเจตนารมณ์การจัดการศึกษาและพัฒนาชุมชนซึ่งมีความเป็นไปได้สูง การมีอาสาสมัครจากภายนอกมาสอนเป็นวิธีการในระยะสั้นเท่านั้น ดังข้อเสนอที่ว่า

“การจัดการศึกษาอิสลามที่สามารถทำได้เฉพาะหน้าคือการให้คนภายนอกที่เสียสละและมีใจจริงๆเข้ามาช่วยมาสอน มานำในทุกๆด้าน แต่ถ้าจะให้มีความยั่งยืนจะต้องผลักดันและส่งเสริมให้เด็กที่นี่ได้เรียนต่อสูงๆจะได้มีความคิด มีความรู้ มีเครือข่าย ที่จะกลับมาช่วยกันพัฒนาการศึกษาอิสลามและพัฒนาด้านอื่นๆ”

ชอברי หมัดหมัน

5. สถานที่สำหรับการจัดการเรียนการสอน ถือเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีจุดศูนย์รวมในการจัดการเรียนการสอน โดยการใช้มัสยิดเป็นสถานที่สำหรับการสอน เนื่องจากเป็นสถานที่ที่ไม่เป็นทางการเป็นศูนย์รวมที่อาจสร้างการเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาในด้านอื่นๆด้วย ดังข้อเสนอที่ว่า

“การจัดการเรียนการสอนที่มีความเป็นไปได้คือการจัดการเรียนการสอนที่มัสยิด ซึ่งชาวบ้านจะต้องกำหนดเวลาเรียนร่วมกันระหว่างครูผู้สอนกับผู้ที่เรียนให้มีความชัดเจน”

อัมหรับ เหมรา

“มัสยิดคือกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานพัฒนาและการศึกษาอิสลามในทุกๆด้าน เมื่อมัสยิดได้รับการรับรองสถานะการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ก็จะกลไกที่จะทำให้หลายสิ่งหลายอย่างเข้ามา แต่เมื่อมัสยิดไม่ได้รับการจดทะเบียนกระบวนการที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่เฉยชาหยุดนิ่งอยู่กับที่”

สาโยด หมินหวัง

โดยสรุปแล้ว ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่เห็นว่า จะต้องใช้โรงเรียนสามัญในฐานะที่เป็นกลไกของรัฐเติมเต็มในส่วนที่ยังขาดอยู่ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงอัตลักษณ์และสอดคล้องกับวิถีของคนในชุมชน ซึ่งนอกจากจะจัดการเรียนการสอนให้คนในชุมชนได้รู้ถึงหลักวิชาการศาสนาขั้นพื้นฐานแล้วก็ต้องให้รู้ถึงอัตลักษณ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาด้วย ครูอิสลามศึกษาอาจจะเป็นผู้นำและเริ่มต้นในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ครูโรงเรียนสามัญจะต้องเป็นแบบอย่างสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้ผู้ที่พอจะมีความรู้พื้นฐานทางด้านศาสนาแล้วที่จะสอนเด็กๆและคนในชุมชน ซึ่งจะช่วยทดแทนการขาดครูอาสาที่มาจากบ้นฝั่งได้ ทั้งยังเสนอให้มีการเตรียมความพร้อม

สำหรับการจัดการศึกษาที่ยั่งยืนในระยะยาวคือการส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เช่น ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และระดับปริญญา

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยทั้งหมด กล่าวคือ วัตถุประสงค์ของการวิจัย กลุ่มตัวอย่างการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

5.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล
2. ศึกษาระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล
3. ประมวลแนวทางในการจัดการการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

5.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางด้านสังคมของชุมชนใช้การดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเคราะห์เอกสารและการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์เนื้อหา สังเคราะห์เนื้อหา สรุปและเผยแพร่ จำนวน 10 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเป็นประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล จำนวน 216 คน
3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้สัมภาษณ์ เป็นผู้ที่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนเกาะบูโหลนและเข้าใจบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี จำนวน 24 คน

5.3 สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอิสลามในชุมชนมุสลิม เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล เป็น 5 ตอน คือ ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิม เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ผลการวิเคราะห์ระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล และประมวลความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนรวมทั้งข้อเสนอแนะอื่นๆเกี่ยวกับการจัดการศึกษาอิสลามในชุมชนมุสลิม เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

บริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูลพบว่า ประชาชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลนมีปฏิสัมพันธ์กันเองภายในชุมชนมากเช่น การแต่งงานด้วยกันระหว่างตระกูล รวมทั้งกับชุมชนภายนอกเกาะก็ยังไปมาหาสู่กัน ขาดสาธารณูปโภคที่สำคัญ เช่น การเข้าถึงไฟฟ้า สาธารณะสุข น้ำอุปโภคบริโภค ทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า ประชาชนชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลนประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก รองลงมาคืออาชีพบริการ และค้าขาย มีรายได้น้อยกว่าหรือพอกับรายจ่ายเท่านั้น และส่วนใหญ่ติดหนี้สิน ทางด้านการศึกษาอิสลาม พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย ไม่สามารถอ่านและเขียนภาษาอาหรับ หรืออ่านอัลกุรอานได้ ไม่มีการเรียนการสอนในระดับพรีคูอินหรือตาดิกา แต่มีการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนสามัญของรัฐ ไม่มีอิหม่ามหรือผู้นำทางด้านศาสนาที่เป็นเป็นบุคคลในชุมชนเองมีเพียงอาสาสมัครจากแผ่นดินใหญ่มาทำหน้าที่นำละหมาดวันศุกร์หรือบางช่วงที่มีพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาเท่านั้น มีการพยายามที่จะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น แต่ด้วยเหตุขาดแรงจูงใจและการไม่ได้เห็นตัวอย่างคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งฐานทางเศรษฐกิจและพื้นฐานทางการศึกษาที่ไม่ดีเท่าที่ควรเด็กส่วนใหญ่จึงไม่ได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชน ในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในการศึกษาระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลาม ของประชาชนมุสลิมในเกาะบูโหลน พบว่าส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุ 26 -35 ปี

ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาสามัญในระดับชั้นประถมศึกษา และไม่ได้รับการศึกษาศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๆ ละ 8,001 – 12,000 บาท ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ซึ่งมีทั้งหมด 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษาในระบบ ด้านการศึกษานอกระบบ และด้านการศึกษาตามอัธยาศัย พบว่า โดยภาพรวมมีความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษาในระบบอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านอื่น ๆ มีความต้องการอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏผล ดังนี้

1. ด้านการศึกษาในระบบ พบว่า ประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อที่มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลามศึกษาแบบเข้ม ส่วนข้อที่มีความต้องการน้อยที่สุดคือ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มีการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในระดับชั้นปฐมวัย

2. ด้านการศึกษานอกระบบ พบว่า ประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามโดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยมีโรงเรียนตาดีกา ส่วนข้อที่มีความต้องการน้อยที่สุดคือ ต้องการให้มีการสอนแบบสถาบันการศึกษาปอเนาะ

3. ด้านการศึกษาตามอัธยาศัย พบว่า ประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามโดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการให้มีการสอนอัลกุรอานสำหรับเด็กในหมู่บ้าน ส่วนข้อที่มีความต้องการน้อยที่สุดคือ ต้องการศึกษาคัมภีร์อิสลามจากสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ

ตอนที่ 3 ผลการประมวลแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับชุมชนและเข้าใจบริบทของชุมชน และจากการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิดความเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล พบว่า แนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูลประชาชน มีดังนี้

1. ด้านการศึกษาในระบบ ส่วนใหญ่เห็นว่าแนวทางที่เป็นไปได้ในการจัดการศึกษาอิสลามคือ การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนสามัญ ให้มีความเข้มข้นมากขึ้นและมีชีวิตชีวา โรงเรียนสามัญและชุมชนอาจจะร่วมมือกันในเรื่องทรัพยากรเงินทุน โดยจ้างครูอิสลามศึกษาสอนพิเศษให้กับเด็กและประชาชนอาจจะให้ค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง หรือให้เงินเดือน โดยอาจจะแบ่งการเรียนการสอนเป็นสองช่วงคือ สอนช่วงวันเสาร์อาทิตย์ในเวลากลางวัน และสอนตอนกลางคืนในวันปกติ อาจจะแบ่งการเรียนการสอนให้กับเด็กและผู้ใหญ่ โดยใช้โรงเรียนและมัสยิดเป็นฐานในการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้ต้องคำนึงถึง

2. ด้านการศึกษานอกระบบ ส่วนใหญ่เห็นว่าจะต้องผลักดันให้มัสยิดได้รับการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย หรือหาช่องทางที่จะทำให้มัสยิดได้รับการรับรองการเป็นนิติบุคคล เพราะปัจจุบันชุมชนและมัสยิดตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติไม่สามารถจดทะเบียนได้ตามกฎหมาย ถ้าผลักดันสำเร็จมัสยิดก็จะได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐ ทำให้สามารถนำงบประมาณมาพัฒนาและจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในชุมชนได้ตามความตั้งใจของคนในชุมชน เช่น การจัดการจัดการเรียนการสอนแบบคาตีกาหรือคุรุสัมพันธ์ ซึ่งโรงเรียนและชุมชนจะต้องทำงานร่วมกันเพื่อผลักดันให้เกิดขึ้น และในระยะสั้นจำเป็นที่จะต้องประสานผู้มีจิตอาสาจากบนฝั่งมาเป็นผู้สอน โดยชุมชนจะต้องร่วมเงินกันเพื่อเป็นสินน้ำใจเป็นค่าเดือนทางและค่าตอบแทนเล็กน้อยให้ผู้สอน สำหรับการจัดการศึกษาในระยะยาวจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในเกาะบูโหลนได้รับการศึกษาที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยการผลักดันให้นักเรียนที่เรียนจบมัธยมต้น ไปเรียนต่อจนจบระดับปริญญาตรีและสร้างความเข้มแข็งให้เยาวชนสามารถกลับมาสอนศาสนาให้คนในหมู่บ้านและพัฒนาหมู่บ้านในด้านอื่นๆ ซึ่งจะสามารถเป็นแบบอย่างให้เด็กรุ่นต่อไปได้

3. ด้านการศึกษาตามอัชยาศัย ส่วนใหญ่เห็นว่า จะต้องใช้โรงเรียนสามัญในฐานะที่เป็นกลไกของรัฐเติมเต็มในส่วนที่ยังขาดอยู่ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงอัตลักษณ์และสอดคล้องกับวิถีของคนในชุมชน ซึ่งนอกจากจะจัดการเรียนการสอนให้คนในชุมชนได้รู้ถึงหลักวิชาการศาสนาขั้นพื้นฐานแล้วก็ต้องให้รู้ถึงอัตลักษณ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาด้วย เช่น การให้ครูอิสลามศึกษาเป็นผู้นำและเริ่มต้นในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ครูโรงเรียนสามัญจะต้องเป็นแบบอย่างสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้ผู้ที่จะมีความรู้พื้นฐานทางด้านศาสนากล้าที่จะสอนเด็กๆ และคนในชุมชน

5.4 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบาหลี จังหวัดสตูล ทำให้ค้นพบข้อเท็จจริงหลายประการซึ่งควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. บริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบาหลี จังหวัดสตูล ประชาชนในเกาะมีปฏิสัมพันธ์กันเองภายในชุมชนมาก เช่น การแต่งงานด้วยกันระหว่างตระกูล รวมทั้งกับชุมชนภายนอกเกาะก็ยังไปมาหาสู่กัน ขาดสาธารณูปโภคที่สำคัญ เช่น การเข้าถึงไฟฟ้าใช้อย่างเพียงพอ ไม่มีสถานบริการด้านอนามัยและสาธารณสุข ขาดน้ำจัดสำหรับอุปโภคและบริโภคอย่างเพียงพอ ประชาชนชุมชนประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก รองลงมาคืออาชีพบริการ และค้าขาย มีรายได้น้อยกว่าหรือพอกับรายจ่ายเท่านั้น และส่วนใหญ่คิดหนี้สิน ไม่มีผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น ไม่สามารถอ่านและเขียนภาษาอาหรับ หรืออ่านอัลกุรอานในซูเราะห์ต่างๆ ได้ ชุมชนไม่มีการเรียนการสอนในระดับพรีคูอินหรือตาดีกา แต่มีการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนสามัญของรัฐ ไม่มีอิหม่ามหรือผู้นำทางด้านศาสนาที่เป็นคนในชุมชนเองมีเพียงอาสาสมัครจากแผ่นดินใหญ่มาทำหน้าที่นำละหมาดวันศุกร์และบางช่วงที่มีพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาเท่านั้น ทำให้ประชาชนขาดการปฏิบัติตามหลักกฏอนอิสลาม 5 ประการมาอย่างต่อเนื่อง มีการพยายามที่จะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นเช่น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและปริญญาตรี แต่ด้วยประชาชนในชุมชนขาดแรงจูงใจทั้งยังไม่เคยเห็นตัวอย่างคุณภาพชีวิตที่ดีจากคนรุ่นก่อนๆ ที่ประสบความสำเร็จจากการศึกษาสูง รวมทั้งฐานทางเศรษฐกิจและพื้นฐานทางการศึกษาที่ไม่ดีเท่าที่ควรเด็กส่วนใหญ่จึงไม่ได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ชุมชนขาดการบริหารและการจัดระบบทางสังคมที่ดี เกาะบาหลีจึงมีบริบททางสังคมและสภาพที่แตกต่างจากชุมชนมุสลิมในเกาะอื่นๆ ในแถบทะเลอันดามัน เช่น เกาะปันหยี เกาะยาวน้อย เกาะไผ่ในจังหวัดพังงา และแตกต่างกับชุมชนมุสลิมอื่นๆ ดังที่ กำไล จินดาพล (2548) ได้ศึกษาชุมชนเกาะปันหยีภายใต้กระแสการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเกาะปันหยี เป็นชุมชนมุสลิม ที่ก่อตั้งขึ้นโดยกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ เชิงเครือญาติกัน ความสัมพันธ์ระหว่าง มีรูปแบบอัตลักษณ์ประเพณีวัฒนธรรมที่เคร่งครัดในศาสนา เชื่อฟังผู้นำที่เป็นผู้นำทางศาสนา การทำกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกันเป็นภาระและหน้าที่ของคนในชุมชนที่จะต้องทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ภายหลังจากที่มีความเจริญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ามา ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและความเคร่งครัดในศาสนาของคนในชุมชนน้อยลง มีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย เช่น เปลี่ยนจากอาชีพประมงมาเป็นอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ค้าขาย เนื่องจากชุมชนได้ปรับสภาพการพัฒนาตามนโยบายของรัฐเป็นแหล่งท่องเที่ยว ประชาชนจึงมีเศรษฐกิจที่ดี คนหนุ่มสาวมีความตั้งใจที่จะเรียน

ต่อในระดับที่สูงขึ้น มีโรงเรียนตาดีกาสำหรับสอนเด็กๆ รวมทั้ง สุชล จรุงการและคณะ (2549) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้สืบสานตำนานไผ่เกาะไม้ไผ่ ตำบลเกาะป็นหยี อำเภอเมืองจังหวัดพังงา ผลการศึกษาพบว่า เกาะไม้ไผ่เป็นหมู่บ้านชุมชนมุสลิม หมู่บ้านหนึ่งของตำบลเกาะป็นหยี อำเภอเมืองจังหวัดพังงา ตั้งอยู่บนเกาะและป่าชายเลนอ่าวพังงา ชาวบ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 95 ประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง รองลงมาคือเกษตร มีพื้นที่สวนยางและนาข้าว เลี้ยงปลาในกระชัง และมีอาชีพบริการนักท่องเที่ยว มีรายได้ต่ำกว่าและเพียงพอกับรายจ่ายเท่านั้น มีผู้นำทางธรรมชาติที่คนในชุมชนให้ความเชื่อถือคือ นายสุระ เด่นสิริ (โต๊ะอิหม่าม) นายหล่อเจ๊ะโศ (โต๊ะครู) มีการจัดการศึกษาโดยโรงเรียนของรัฐและมีการจัดการเรียนการสอนศาสนาให้แก่เด็กๆ แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่เป็นที่น่าพอใจเนื่องจากครูมีภาระงานเอกสารที่ต้องรับผิดชอบ มีสถานีนอนำมัยและบริการสาธารณสุขอยู่บนเกาะ ขาดไฟฟ้าใช้อย่างเพียงพอประชาชนใช้แผงเซลล์พลังงานแสงอาทิตย์ให้แสงสว่างภายในบ้านเท่านั้น มีน้ำจืดสำหรับอุปโภคและบริโภคไม่เพียงพอในช่วงหน้าแล้ง

ที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลนตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะห่างไกลจากศูนย์กลางการพัฒนา การสื่อสารและการคมนาคมไม่สะดวก ทำให้ชุมชนขาดปัจจัยสนับสนุนที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในเกือบทุกด้าน ขาดบุคลากรทางการศึกษาและผู้นำศาสนาที่มาจากชุมชนเอง ส่งผลทำให้ขาดการเชื่อมโยงกระแสการฟื้นฟูอิสลามทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติตามไปด้วย จึงทำให้ยังมีวิถีชีวิตตามวิถีดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ ในด้านการปฏิบัติศาสนกิจยังไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความรู้ศาสนาตามหลักวิชาการที่มีมาตรฐานดังเช่นในพื้นที่อื่นๆ ดังที่วิสุทธิ บิลลาเต๊ะ (2553) ได้ศึกษากระบวนการดำรงอัตลักษณ์มุสลิมกับการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษาชุมชนมัสยิดบ้านเหนือ ตำบลลู่เต่า อำเภอหาดใหญ่จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า ภูมิศาสตร์ที่ตั้งของชุมชนมัสยิดบ้านเหนือ มีส่วนสำคัญในการรักษาความเป็นปึกแผ่นของชุมชน และความพยายามในการดำรงอัตลักษณ์มุสลิม 3 ประการอันได้แก่ การละหมาด การซกาต และการส่งเสริมความดีที่ยังความชั่ว มีพลวัตที่นำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนในปัจจุบัน การละหมาดมีศักยภาพสูงในการผลิตซ้ำจักรวาลทัศน์อิสลาม ชัดเจนจิตใจและก่อให้เกิดการรวมตัวอย่างยั่งยืนในชุมชน จึงช่วยให้ชุมชนชนมีระบบสังคมของตัวเอง ขณะที่ซกาตช่วยสร้างเศรษฐกิจที่มีลักษณะทั้งการแสวงหากำไรและเอื้อเพื่อแบ่งปันกันขึ้น ทำให้ชุมชนมีหลักประกันสังคมแก่ผู้ด้อยโอกาส ส่วนกาส่งเสริมความดีที่ยังความชั่วก็ช่วยให้ชุมชนมีกฎกติกาที่ใช้บังคับกันเองทำให้เกิดความสงบสุข ร่มเย็น และเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น และกระบวนการที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอัตลักษณ์ทั้งสามไว้ได้ 3 ประการ ได้แก่ การจัดการความรู้ การสร้างวิถีชีวิต และการบริหารจัดการ

2. ความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล โดยรวมอยู่ในระดับมาก และมีความต้องการจัดการศึกษาอิสลาม ด้านการศึกษาในระบบมากที่สุด ส่วนด้านศึกษานอกระบบและด้านการศึกษาตามอัธยาศัยมีความต้องการอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ ศิริลักษณ์ ว่างทอง (2555) ได้ศึกษาความต้องการในการจัดการศึกษาของผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนวังจันทร์วิทยา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ผลการวิจัยปรากฏว่า ผู้ปกครองผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนวังจันทร์วิทยา มีความต้องการในการจัดการศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ นิลมณี พิทักษ์ และคณะ(2545) ได้ศึกษาความต้องการรูปแบบการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ของผู้ปกครองในเขตชุมชนแออัด ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น พบว่า ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาในชุมชนแออัดของผู้ปกครองในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ทั้ง 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนความต้องการจัดการศึกษาด้านอื่นๆอยู่ในระดับรองลงไป

ที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ประชาชนส่วนใหญ่มองว่า การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่มีความคุ้นเคย มองเห็นและสามารถจับต้องได้ และถือว่าเป็นการจัดการศึกษาที่มีความเข้มข้น เป็นสิ่งที่ยืนยันว่าเมื่อได้ศึกษาในระบบแล้วผู้เรียนจะมีคุณภาพ ส่วนการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยนั้น ประชาชนอาจมองว่าเป็นเป็นสิ่งสำคัญน้อยรองลงมาจากการศึกษาในระบบ อีกทั้งมีข้อจำกัดหลายประการที่อาจทำให้เกิดการจัดการศึกษาที่ยั่งยืนและยาวนาน เช่นข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งเป็นเกาะห่างไกลทำให้ไม่มีอาสาสมัครมาสอนสอนอย่างต่อเนื่อง ดังที่ ทศพร พงศ์สุวรรณ (2555) กล่าวว่า ชุมชนที่มีพื้นที่เป็นเกาะห่างไกลจากการพัฒนาและสิ่งอำนวยความสะดวก ส่วนใหญ่จะมีความต้องการที่จะเข้าถึงการศึกษาในระบบเนื่องจากการศึกษาในระบบจะเป็นที่ยืนยันว่าชาวบ้านได้รับรองและได้รับมาตรฐานทางการศึกษาที่เข้มข้นและมีมาตรฐาน ในขณะที่ทางด้านการศึกษาตามอัธยาศัยก็เป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชุมชน ดังเช่นการศึกษาตามมัสยิดที่ประชาชนจะมีความต้องการมากที่สุดเนื่องจากเป็นการศึกษาที่เรียนรู้เพื่อที่จะได้นำไปปฏิบัติศาสนากิจซึ่งถือเป็นหลักปฏิบัติที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีหลักผูกโยงอยู่กับความผาสุกทางจิตใจ

เมื่อพิจารณาระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล เป็นรายด้านสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ด้านการศึกษาในระบบ พบว่า ประชาชนในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลาม โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ข้อที่มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบ โรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลาม

ศึกษาแบบเข้ม ส่วนข้อที่มีความต้องการน้อยที่สุดคือ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มีการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในระดับชั้นปฐมวัย สอดคล้องกับ อัคนันย์ อาลีกาแห (2553) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการของครูอิสลามศึกษาในการจัดการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตาม โครงการพัฒนาการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี พบว่า ความต้องการของครูสอนอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตาม โครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานีดังนี้ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้มีความต้องการมากที่สุดคือ อบรมด้านหลักสูตรแบบเข้มเพื่อความเข้าใจและพัฒนาผู้สอน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีความต้องการมากที่สุดคือ นำเทคนิคใหม่ๆที่หลากหลายในการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการสื่อและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เพียงพอ ด้านการวัดผลและประเมินผล มีความต้องการมากที่สุดคือ คู่มือการวัดและประเมินการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในทุกระดับการศึกษา

ที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐของชุมชนที่ผ่านมา ครูผู้สอนไม่สามารถบูรณาการการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เนื่องจากครูอิสลามศึกษามีคนเดียวแต่ต้องสอนสองเกาะและนักเรียนแต่ละช่วงชั้นต้องเรียนร่วมกัน เช่น ป.1-ป.3 ต้องเรียนในห้องเรียนเดียวกันจึงทำให้การจัดการเรียนการสอนของครูไม่มีประสิทธิภาพและเข้มข้นตามช่วงวัยของนักเรียน ประชาชนจึงเห็นว่า การจัดการเรียนการสอนควร จะมีความเข้มข้นกว่า จึงจะทำให้เด็กสามารถเรียนรู้และเข้าใจวิถีปฏิบัติในหลักการอิสลามได้ดีมากยิ่งขึ้น ดังที่ ไชยา หาญทะเล (2557) กล่าวว่า ปัจจุบันครูอิสลามศึกษามีเพียงคนเดียวแต่ต้องรับผิดชอบสลับกันสอนทั้งสองเกาะ วันใดไปสอนเกาะบูโหลนคอนเด็กนักเรียนที่เกาะบูโหลนเล็กก็จะได้ไม่เรียน การพัฒนาศักยภาพของครูผู้สอนให้สามารถบูรณาการการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและเกิดผลกับนักเรียนภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ นั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ครูผู้สอนจะต้องมีเทคนิคต่างๆเพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างง่ายและเข้าใจ

2. ด้านการศึกษานอกระบบ พบว่า ประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน

จังหวัดสตูล มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามโดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยมีโรงเรียนตาดีกา ส่วนข้อที่มีความต้องการน้อยที่สุดคือ ต้องการให้มีการสอนแบบสถาบันการศึกษาปอเนาะ ดังที่ ซอหมาด โบหมาด บินจ่อ (2557) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาอิสลามนอกระบบที่เห็นได้ชัดคือการจัดการศึกษาที่ใช้มัศยิดเป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน หรือที่เรียกว่า ตาดีกา บางแห่งก็จะใช้หลักสูตรของสมาคมคุรุสัมพันธ์ บางแห่งก็จะใช้หลักสูตรของคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ซึ่งแต่ละพื้นที่

ก็จะเรียนปลีกย่อยกันไปแต่จะไม่ทั้งแก่นและเนื้อหาที่สำคัญในเรื่องที่จำเป็นของอิสลาม ซึ่งจะมีเกณฑ์ในการวัดและประเมินผล ซึ่งการวัดและประเมินผลจะเป็นสิ่งที่การันตีได้ว่าผู้ที่ได้รับการเรียนการสอนจะเป็นผู้ที่สามารถนำหลักการอิสลามที่จำเป็นไปปฏิบัติได้ไม่มากนักน้อย

ที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ประชาชนมีความต้องการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษานอกระบบโดยรวมอยู่ในระดับมาก และต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยมีโรงเรียนคาตีกาอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบคาตีกา เป็นสิ่งที่เด็กสามารถเรียนรู้และเข้าใจได้ง่าย ซึ่งจะสอดคล้องกับวิถีและวัยของเด็ก ที่ผ่านมามีบุคคลจากข้างนอกอาสาสอนให้เด็กๆ ในวันเสาร์และวันอาทิตย์ บางครั้งก็ตอนเย็น แต่ด้วยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์และการเป็นอยู่ที่ไม่สะดวก ทำให้ผู้ที่มาสอนได้เดินทางกลับภูมิลำเนา จึงทำให้เด็กและประชาชนรู้สึกว่าการเรียนการสอนคาตีกาจำเป็นที่จะต้องมีการต่อไป ส่วนการศึกษาในรูปแบบปอเนาะนั้นมีความเป็นไปได้น้อยเนื่องจาก ไม่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และชาวบ้านเห็นว่าน่าจะเคร่งขรึมและยากเกินไปที่จะเรียนรู้และเข้าใจ

3. ด้านการศึกษาตามอรรถศาสตร์ พบว่า ประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบาหลี

จังหวัดสตูล มีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามโดยรวมอยู่ในระดับมาก ข้อที่มีความต้องการมากที่สุดคือ ต้องการให้มีการสอนอัลกุรอานสำหรับเด็กในหมู่บ้าน ส่วนข้อที่มีความต้องการน้อยที่สุดคือ ต้องการศึกษาด้านอิสลามจากสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ ดังที่ อำหรรณ เหมรา (2557) กล่าวว่าในการจัดการศึกษาอิสลามตามอรรถศาสตร์มีหลายรูปแบบที่สามารถทำได้ เช่น การสอนอัลกุรอานตามบ้าน การสอนอัลกุรอานที่มีสยิด หรือสอนศาสนาที่ตรงไหนก็ได้เพราะการสอนในลักษณะดังกล่าวไม่มีการวัดและประเมินผล แต่การประเมินผลจะขึ้นอยู่กับอัลลอฮ์ พระองค์จะเป็นผู้ประเมิน โดยผ่านการเจตนาและการกระทำ ซึ่งแน่นอนว่า การที่จะนำไปสู่การกระทำได้นั้นต้องผ่านการเรียนรู้เสียก่อน การจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวมีความสำคัญมาก อาจถือว่าการจัดการศึกษาตลอดชีวิตก็ได้เพราะเรียนที่ไหนก็ได้

ที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ปัจจุบัน การจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาตามอรรถศาสตร์ในชุมชนชนประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีผู้นำศาสนาและผู้ที่จะมาสอนอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านจึงมีความต้องการที่จะศึกษามากที่สุด ยิ่งเฉพาะการศึกษาอัลกุรอานสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ที่อิสลามถือว่ามีความสำคัญอันดับหนึ่ง เพราะการอ่านอัลกุรอานจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการประกอบอิบาดะห์และการพำกิดต่ออัลลอฮ์(ช.บ.)ในทุกกิจวัตรของการดำเนินชีวิตของผู้ที่เป็นมุสลิม แต่สำหรับผู้ที่ไม่สามารถอ่านอัลกุรอานได้นั้นหมายความว่า เขาต้องอยู่ในภาวะการณั้ที่ย่างยากใน โลกอาคีเราะห์ จึงทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญและต้องการที่จะให้มีการเรียนการสอนอัลกุรอานให้กับเด็กในหมู่บ้าน เพื่อเป็นเครื่องมือนำไปสู่การปฏิบัติอิบา

คະห์เพื่อความผาสุกในโลกหน้า ดังที่ อิสมาอีลลุดฟี จะปะเกีย (2549) กล่าวว่า การจัดการศึกษาในอิสลามต้อง เริ่มต้นด้วยการเรียนรู้อัลกุรอานเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต ของคนในชาติ เพราะการศึกษาในอิสลามเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์และมีความสำเร็จตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ โดยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตนเพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทน (เคาะลีฟะห์) ของอัลลอฮ์ การศึกษาในอิสลามจึงเป็นการสร้างความมั่งคั่งและความเจริญให้แก่มนุษย์ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกๆ ด้าน ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา อัลกุรอานจึงเปรียบเสมือนธรรมนูญแห่งมนุษยชาติที่เพียบพร้อมด้วยทุกมาตราที่ สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติใช้สู่ความสำเร็จสูงสุดทั้งโลกนี้และโลกหน้า

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เคยมีประสบการณ์การทำงานกับชุมชนและเข้าใจบริบทของชุมชนมุสลิมเกาะบาหลีเกี่ยวกับแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลาม มีสาระสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ด้านการศึกษาในระบบ ส่วนใหญ่เห็นว่า แนวทางที่เป็นไปได้ในการจัดการศึกษาอิสลามคือ การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนวิชาอิสลามศึกษาซึ่งเป็นรายวิชาที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนสามัญ ให้มีความเข้มข้นมากขึ้นและมีชีวิตชีวา โรงเรียนสามัญและชุมชนอาจจะร่วมมือกันในเรื่องทรัพยากรเงินทุน โดยจ้างครูอิสลามศึกษาสอนพิเศษให้กับเด็กและประชาชนอาจจะให้ค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง หรือให้เงินเดือน โดยอาจจะแบ่งการเรียนการสอนเป็นสองช่วงคือ สอนช่วงวันเสาร์อาทิตย์ในเวลากลางวัน และสอนตอนกลางคืนในวันปกติ อาจจะแบ่งการเรียนการสอนให้กับเด็กและผู้ใหญ่ โดยใช้โรงเรียนและมัสยิดเป็นฐานในการจัดการเรียนการสอน อาจมีการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการและพื้นฐานของเด็กและคนในชุมชน สอดคล้องกับนุกูล ชูญัย (2540) ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535 ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เขตการศึกษา 2 พบว่าด้านการจัดการเรียนการสอน ภาครัฐควรลดเนื้อหาบางรายวิชาเพื่อให้เหมาะสมกับเวลา และควรจัดอบรมเทคนิควิธีการสอนแก่ครูสอนศาสนา ผลการวิจัยที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่าควรมีการปรับเนื้อหาของหลักสูตรให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนและสอดคล้องกับพื้นฐานของเด็ก และปัญหาปรับลดหลักสูตรแกนกลางในวิชาอัลกุรอานให้มีความง่าย เรียนสุเราะห์ที่สั้นๆ มีจำนวน โองการน้อย ให้สอดคล้องกับพื้นฐานของเด็กนักเรียน โดยปรับเนื้อหาของหลักสูตรให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนและสอดคล้องกับพื้นฐานของเด็ก ปรับหน่วยการเรียนรู้ให้ง่ายในแต่ละระดับชั้นและท้องถิ่น อย่านำให้มีความยากต่อเด็กที่มีพื้นฐานทางศาสนาน้อย ปรับลดหลักสูตรแกนกลางในวิชาอัลกุรอานให้มีความง่าย เรียนสุเราะห์ที่

สั้นๆ มีจำนวนโครงการน้อย ให้สอดคล้องกับพื้นฐานของเด็กนักเรียน ปรับหน่วยการเรียนรู้ให้ภายในแต่ละระดับชั้นและท้องที่ เนื้อหาในหลายเรื่องไม่สอดคล้องกับพื้นฐานของเด็ก เพราะเด็กมีพื้นฐานทางศาสนาน้อย ทำให้เด็กรู้สึกที่มีความยากและปรับให้สอดคล้องกับพื้นฐานทางการเรียนศาสนาภาคีครูอื่นจากที่บ้าน ควรปรับปรุงหลักสูตรใหม่ให้สอดคล้องกับพื้นฐานของเด็ก สอนตามหลัก สูตรทุกเรื่องไม่ได้ แต่สอนเน้นหลักการพื้นฐานให้เด็กนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สอดคล้องกับ มุฮัมมัดนาเซ สามะ (2551) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาใน โรงเรียนของรัฐที่เปิดสอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา พบว่าปัญหาเรื่องนักเรียนที่มีพื้นฐานไม่เหมือนกัน บางคนอ่อนมาก เก่งมากจึงยากต่อการดำเนินการสอนสำหรับแนวทางแก้ไข คือ จัดอบรมวิธีการสอนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ รองลงมาคือ จัดอบรมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่วนแนวทางที่น้อยที่สุดคือให้มีการวัดความรู้พื้นฐานก่อนที่จะแยกห้องเพื่อสะดวกต่อการดำเนินการสอนและการจัดทำแผนการสอน ผลการวิจัยที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่าหลักสูตรแกนกลางอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2551 มีเนื้อหาของหลักสูตรสูงมาก ครูสอนได้ไม่หมดและพื้นฐานของเด็กรับเนื้อหาไม่ได้ มีความยากมากเกินไปพื้นฐานของเด็กนักเรียนด้านศาสนาน้อย เด็กบางพื้นที่ไม่มีพื้นฐานทางความรู้ศาสนา ไม่ได้เรียนวิชาพื้นฐานทางศาสนาเลย ทำให้เรียนไม่ทันกับหลักสูตร ไม่มีความเหมาะสมกับผู้เรียน ไม่สอดคล้องกับพื้นฐานของเด็ก บางหน่วยการเรียนรู้อาจยากไปสำหรับแต่ละระดับชั้นเมื่อเทียบกับนักเรียนแต่ละท้องที่ เช่น ในวิชาอัลกุรอานยาก เนื้อหาที่ให้นักเรียนเรียนเป็น สุเราะห์ที่ยากและมีจำนวน ใองการมากสอนไม่ทันตามหลักสูตร เนื้อหาต้องจำยากไป ครูต้องมาปรับหลักสูตรใหม่ให้สอดคล้องกับพื้นฐานนักเรียน ดังที่ หรณ หัสมา (อ้างถึงในลูกมาน หนูยาหมาด , 2557) กล่าวว่า สามารถปรับหลักสูตรใหม่ให้สอดคล้องกับพื้นฐานนักเรียน ปรับเนื้อหาหลักสูตรได้ ให้เหมาะสมกับพื้นฐานของเด็ก โดยเฉพาะวิชาอัลกุรอาน ครูสามารถปรับแก้หลักสูตรรายแผน ปรับเนื้อหาเข้ากับตัวเด็ก ไม่จำเป็น ต้องเรียนครบทุกสาระแต่ทำอะไรให้สอนคนให้เป็นคนดี ตามศักยภาพ ให้เหมาะสมกับคน เน้นการสอนคน อย่าสอนหนังสือและอย่าเน้นวัดผล อย่าสอนแบบการลงทุนที่สูญเปล่า ลงทุนแล้วให้ได้กลับมาบ้าง เหมือนกับวิชาอัลกุรอานสอนแล้วสมควรให้เด็ก ได้อัลกุรอานบ้างก็ยั้งดี ดีกว่าไม่ได้อะไรเลย และวิชาอิสลามศึกษาอย่าลืมนว่าเป็นการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ไม่ใช่เน้นสอนให้เด็กเป็นอุลามาอ์หรือนักปราชญ์ นักวิชาการและหากสอนตามหลักสูตรตรงทุกเรื่องไม่ได้ ก็ควรสอนเน้นหลักการพื้นฐานให้เด็กปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามที่สุวัจน์ มาลินี (2556) กล่าวว่า ครูผู้สอนควรบริหารการสอนตามหลักสูตรให้ครบ ให้นักเรียนได้เรียนรู้ให้ครบวงจร สอนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเด็ก อย่าสอนแต่ละหมาดอย่างเดียว เพราะอิสลามเป็นวิถีชีวิตที่ต้องให้นักเรียนเรียนรู้ให้ครบทุกเรื่องทั้งอากิอะฮ์ ฟิกฮ์ เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประวัติศาสตร์ ครอบครั้ว จริยธรรม ฯลฯ

เมื่อพบเด็กหลากหลายทางพื้นฐานศาสนาครูต้องบูรณาการหลักสูตรจากทั้งของศาตีกา ครูสัมพันธ์ มาประยุกต์ใช้กับเด็กสามัญ ปูพื้นฐานสอนให้เหมาะสมและสำคัญเวลาร่างหลักสูตรควรรีให้อาคน หลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรเช่น ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง ผู้นำศาสนาตลอด จนนักเรียนมาร่วมคิดร่วมประเมินและหาข้อปรับปรุง และถึงแม้จะมีการลดทอนเนื้อหาของวิชาอัล กุรอานแต่ครูต้องให้ความสำคัญกับวิชาอัลกุรอานเป็นอย่างยิ่งสรุปคือเนื้อหาวิชาต่างๆมีการปรับลด ได้ตามความเหมาะสมกับพื้นฐานของเด็ก แต่ก็เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยั้งที่ครูต้องพยายามสอน สร้าง ทักษคติให้นักเรียนเรียนรู้ในสิ่งที่หลักสูตรกำหนดมา สิ่งที่ยากเพื่อเป็นความรู้ใหม่ที่ควรศึกษา ค้นคว้า และค้นพบ และที่ขาดไม่ได้คือการให้ความสำคัญกับวิชา อัลกุรอาน สมควรให้มีการเรียน ทุกระดับชั้น ทุกเทอมทุกคาบสอนจะเป็นการดีเพื่อให้เป็นผลดีต่อเด็กในแง่ของหลักศรัทธา การ ปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันและในแง่ของการมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด ดังที่ท่านอิบน์ สีน่าได้ให้ ความฝึกฝนเด็กๆในขณะที่พวกเขาอายุยังน้อย ฝึกฝนให้เด็กๆ มีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาด ท่านเชื่อว่า การฝึกฝนทางสติปัญญาควรเริ่มด้วยการศึกษาอัลกุรอาน ศึกษาภาษาอาหรับ หลักการทางศาสนา และกวีนิพนธ์อาหรับ ท่านแนะนำให้เด็กท่องจำอะฮะซุดต่างๆหรือแม้กระทั่งท่องจำกวีนิพนธ์อาหรับ ก็สามรถลับสติปัญญาของเด็กได้เป็นอย่างดี เพราะการท่องจำสิ่งเหล่านี้ทำให้การจำของมนุษย์ ใ้ได้รับการพัฒนา ดังนั้นครูพยายามสร้างทัศนคติให้นักเรียนเห็นความ สำคัญและประโยชน์ของการ อ่านและท่องจำอัลกุรอานและพยายามปลูกฝังให้กับเด็กตั้งแต่เล็กๆ ดังที่ท่านอัลฆะชะลีมีทัศนะ ว่า การศึกษาของเด็กควรเริ่มจากการศึกษาอัลกุรอานสำหรับการเรียนการสอนวิชาต่างๆนั้น ท่านถือ ว่าเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนที่จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของ เด็กเพราะการเรียนรู้วิชาที่ตนสนใจจะทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาที่มีอยู่แล้วใน โรงเรียนสามัญให้มีความเข้มข้นสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน จะช่วยให้ชุมชน เข้าถึง โอกาสทางการศึกษาอิสลามได้ง่ายโดยไม่มีเงื่อนไขและอุปสรรคอย่างอื่นมาเกี่ยวข้อง ดังที่ อิบราฮีม ณรงศ์รักษาเขต (2548) กล่าวว่า การศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมวลมนุษยชาติ เพราะ การศึกษาเปรียบเสมือนดวงประทีปส่องนำชีวิต เป็นประตูดของความสำเร็จ และเป็นกุญแจแห่งอารย ธรรม ดังนั้นจึงไม่มีประชาชาติใดในโลกอันกว้างใหญ่นี้ที่ปฏิเสธความสำคัญของการศึกษา

2. ด้านการศึกษานอกระบบ ส่วนใหญ่เห็นว่า จะต้องผลักดันให้มัศยิดได้รับการจด ทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย หรือหาช่องทางที่จะทำให้มัศยิดได้รับการรับรองการเป็นนิติ บุคคล เพราะปัจจุบันชุมชนและมัศยิดตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติไม่สามารถจดทะเบียนได้ตาม กฎหมาย ถ้าผลักดันสำเร็จมัศยิดก็จะได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐ ทำให้สามารถนำงบประมาณ มาพัฒนาและจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในชุมชนได้ตามความตั้งใจของคนในชุมชน เช่น

การจัดการจัดการเรียนการสอนแบบคาตีกาแบบคุรุสัมพันธ์หรือแบบปอเนาะ ซึ่งโรงเรียนและชุมชนจะต้องทำงานร่วมกันเพื่อผลักดันให้เกิดขึ้น และในระยะสั้นจำเป็นที่จะต้องประสานผู้มีจิตอาสาจากบนฝั่งมาเป็นผู้สอน โดยชุมชนอาจจะต้องเรียกรายได้จากคนในชุมชนเองเพื่อให้เป็นสินน้ำใจเป็นค่าเดินทางและค่าตอบแทนเล็กน้อยให้ผู้สอน สำหรับการจัดการศึกษาในระยะยาวจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในเกาะนุโหล่นได้รับการศึกษาที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยการผลักดันให้นักเรียนที่เรียนจบมัธยมต้นไปเรียนต่อจนจบระดับปริญญาตรีและสร้างความเข้มแข็งให้เยาวชนสามารถกลับมาสอนศาสนาให้คนในหมู่บ้านและพัฒนาหมู่บ้านในด้านอื่นๆ ดังที่ ซอหมาด ไบหมาดบินจอ (2557) กล่าวว่า อันดับแรกจะต้องเริ่มที่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล ที่ต้องเข้าไปผลักดันให้มีมัสยิดที่จดทะเบียนถูกต้องและมีอิหม่าม มีคณะกรรมการบริหารมัสยิด มีทะเบียนสำปุรุษ ให้มีผู้รับผิดชอบ เพราะตอนนี้ปัญหาคือไม่มีผู้รับผิดชอบอย่างเป็นทางการจะลักษณะ เมื่อไม่มีผู้รับผิดชอบโดยตรงก็จะทำให้การขับเคลื่อนติดขัดไม่ต่อเนื่อง จะอาศัยผู้มีจิตอาสาจากบนฝั่งไปช่วยก็คงไม่ต่อเนื่อง เพราะอยู่บนเกาะระยะทางไกลและลำบากจะเกิดความเหน็ดเหนื่อย และ আহมัด หลีขารี (2558) กล่าวว่า คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดมีบทบาทที่จะต้องเป็นพี่ใหญ่ในการดูแลกิจการทางศาสนาและการให้การศึกษอิสลาม โดยมีมัสยิดในชุมชนเองจะต้องมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาศาสนาทั้ง 2 ภาคคือภาคฟรุฎอฮ์น (ภาคบังคับระดับปัจเจกบุคคล) และภาคฟรุฎกิฟายะฮ์ (ภาคบังคับระดับสังคม) ในส่วนของภาคฟรุฎกิฟายะฮ์(ภาคบังคับระดับสังคม)นั้น มัสยิดควรมีแผนในการส่งเสริมเยาวชนในชุมชนให้ได้เรียนศาสนาในระดับสูงขึ้น ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ พร้อมทั้งให้โอกาสเยาวชนเหล่านั้น ในการแสดงความสามารถในรูปแบบของการอ่านคุตบะฮ์ (เทศนาธรรม) การเป็นอิหม่ามนำละหมาด และการบรรยายศาสนธรรม เป็นต้น

สำหรับการศึกษาภาคสามัญและวิชาชีพนั้น แม้ว่าคำนิยามมัสยิดใน พ.ร.บ. การบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540 จะไม่ได้ระบุไว้ แต่ก็ถือเป็นหน้าที่ของมัสยิดที่จะต้องเข้าไปดูแลส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสศึกษาวิชาชีพ และวิชาสามัญเกินภาคบังคับ และควรเปิดโอกาสให้คนกลุ่มนี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามัสยิดให้มากขึ้น

นอกเหนือจากการส่งเสริมการศึกษาดังกล่าวซึ่งเป็นการศึกษาในระบบแล้ว มัสยิดจะต้องส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยอีกด้วย ซึ่งการศึกษาทั้งสองระบบนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาของชุมชนมุสลิมในปัจจุบัน เนื่องจากสัปปุรุษส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ในวัยและสถานภาพที่จะศึกษาในระบบได้ ดังนั้นมัสยิดจึงต้องส่งเสริมให้มีการเรียนการสอน การอบรมในวาระต่างๆ ตามความเหมาะสม อาทิเช่น การอบรมศาสนาประจำเดือน การอบรมเยาวชนประจำปี (ค่ายอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน) การอบรมมุอัลลัฟ(มุสลิมใหม่) การอบรม

กลุ่มมุสลิมะฮฺ(สตรี) กลุ่มแม่บ้าน การอบรมกอรี(นักอ่าน) และการอบรมวิชาชีพต่างๆ เป็นต้น สอดคล้องกับ นิเลาะ แวอุเซ็ง และคณะ (2551) ได้ศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการจัดการศึกษาของสถาบันศึกษาปอเนาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการศึกษาของสถาบันศึกษาปอเนาะ ด้านปัจจัยนำเข้า ควรมีค่าตอบแทนในรูปเงินเดือนประจำแก่โต๊ะครูและผู้ช่วยโต๊ะครู จัดให้มีสวัสดิการต่างๆ ให้แก่โต๊ะครูและผู้ช่วยโต๊ะครู และควรสนับสนุนเงินอุดหนุนผู้เรียนที่ศึกษาอยู่ในสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นรายหัวในอัตราที่เหมาะสมตามสภาพที่เป็นจริง

ด้านกระบวนการจัดการศึกษาควรกำหนดเป้าหมายให้มีความชัดเจนและง่ายต่อการปฏิบัติส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาด้านการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อการเรียนการสอนการจัดเผยแพร่ผลงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินโดยสถาบันศึกษาปอเนาะเพื่อให้สังคมได้เรียนรู้และเข้าใจจัดอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการเป็นผู้นำองค์กรและการคิดสร้างสรรค์จัดทำกิจกรรมสัมพันธ์ชุมชน ควรจัดโครงสร้างการบริหาร ขอบข่าย และภาระงานให้มีความชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้จริง

ผู้วิจัยเห็นว่า มัสยิดและโรงเรียนเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่การจัดการศึกษานอกระบบให้เกิดขึ้นได้ในชุมชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนระหว่างครูโรงเรียนสามัญและประชาชนในชุมชนซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีส่วนร่วมหรือผู้นำเป็นผู้ดำเนินการดังที่ อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ในอัลกุรอานซูเราะห์ อาลิอิมรอน อายะห์ที่ 104

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ

الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾

แปลความว่า : “จงให้มีขึ้นจากหมู่พวกเจ้า ซึ่งคณะบุคคลผู้ทำการเรียกร้อง เชิญชวนสู่ความดี สั่งการให้กระทำการที่ควร และยับยั้งมิให้กระทำการอันไม่พึงประสงค์ คนเหล่านี้เองที่จะเป็นผู้ประสบความสำเร็จ”

โดยนัยแห่งโองการนี้ วิสุทธิ์ บิลลาเตะ (2553) ได้อธิบายจากการศึกษากระบวนการดำรงอัตลักษณ์มุสลิมกับการสร้างชุมชนเข้มแข็งกรณีศึกษา : ชุมชนมัสยิดบ้านเหนือ ว่า ประชาคมมุสลิมต้องรับผิดชอบในการสรรหาบุคคลผู้ซึ่งจะทำหน้าที่บริหารจัดการสังคมในฐานะประมุขหรือผู้นำ โดยวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อให้ความดีได้แพร่หลายและยับยั้งความชั่วมิให้

แพร่กระจาย เมื่อความดี ความชั่ว ต้องใช้มาตรฐานแห่งศาสนาตัดสิน อีกทั้งการสถาปนาความดีให้เป็นเสาหลักของสังคม และการขจัดปัดเป่าความชั่วร้าย ล้วนต้องอาศัยอำนาจบริหารจัดการทั้งสิ้น ดังนั้น มัสยิดบ้านเหนือจึงดำรงอยู่ทั้งในฐานะศาสนสถาน และสถาบันบริหารจัดการความดี ความชั่วในสังคมด้วย เห็นได้จากการจัดตั้ง ศูนย์บริหารกิจการชุมชน มัสยิดบ้านเหนือ ขึ้น ซึ่งสะท้อนว่ามัสยิดทำหน้าที่เป็นสถาบันการเมืองที่ได้ก้าวล่วงไปสู่การจัดการวิถีชุมชนด้วย

3. ด้านการศึกษาตามอรรถาธิบาย ส่วนใหญ่เห็นว่า จะต้องใช้โรงเรียนสามัญในฐานะที่เป็นกลไกของรัฐเติมเต็มในส่วนที่ยังขาดอยู่ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงอัตลักษณ์และสอดคล้องกับวิถีของคนในชุมชน ซึ่งนอกจากจะจัดการเรียนการสอนให้คนในชุมชนได้รู้ถึงหลักวิชาการศาสนาขั้นพื้นฐานแล้ว ก็จะต้องให้รู้ถึงอัตลักษณ์ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาด้วย เช่น การให้ครูอิสลามศึกษาเป็นผู้นำและเริ่มต้นในกระบวนการจัดการเรียนการสอน ครูโรงเรียนสามัญจะต้องเป็นแบบอย่างสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้ผู้ที่จะมีความรู้พื้นฐานทางด้านศาสนาแล้วที่จะสอนเด็ก ๆ และคนในชุมชน ดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 15 ระบุว่า การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย มาตรา 25 ระบุว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอ และมีประสิทธิภาพ และมาตรา 29 ระบุว่า ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน มีการจัดการด้านการอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์พัฒนาระหว่างชุมชน เช่นเดียวกับที่สุไลมาน ยังปากน้ำ (2557) กล่าวว่า ในการจัดการศึกษาอิสลามระดับการศึกษาอิสลามตามอรรถาธิบายโรงเรียนสามัญของรัฐที่อยู่บนเกาะจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนตามอรรถาธิบายด้วยไม่มากนักน้อย เช่น เรื่องงบประมาณในการจัดการเรียนการสอน เรื่องครูผู้สอน เรื่องการประสานงานเพื่อให้เกิดการเรียนการสอน

ผู้วิจัยเห็นว่า โรงเรียนสามัญในฐานะที่มีบุคลากรที่มีความรู้และมีศักยภาพ สามารถที่จะเข้าไปช่วยผลักดันและขับเคลื่อนโดยการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน ทั้งนี้การศึกษาตามอรรถาธิบายถือเป็นการศึกษาที่บุคคลทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงได้ และมีความจำเป็น หากมีโรงเรียนมีการช่วยเหลือและผลักดันจะทำให้ชุมชนมีชีวิตชีวาในหลักปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับศาสนามากขึ้น ทั้งยังจะ

นำไปสู่ความถึงพอใจ ความรักความสามัคคี ความใกล้ชิดกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ดังที่อัลลอฮ์(ซ.บ.) ได้กล่าวกำชับให้มนุษย์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในอัลกุรอานซูเราะห์ อัลมาอิดะห์ อายะห์ที่ 2

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ

الْعِقَابِ

แปลความว่า : และพวกจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรม และความยำเกรง และจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาป และเป็นศัตรูกันและพึงเกรงกลัวอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้น เป็นผู้ทรงรุนแรงในการลงโทษ

5.5 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. โรงเรียนของรัฐบาลควรพัฒนาการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษาระบบในรูปแบบการสอนวิชาอิสลามศึกษาที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนให้มีความเข้มข้นกว่าเดิม และให้มีการจัดการเรียนการสอนขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง โดยการจัดการเรียนการสอนในลักษณะดังกล่าวจะสร้างความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณอิสลามให้แก่เด็กซึ่งจะนำไปสู่การต่อยอดการจัดการศึกษาในรูปแบบอื่นๆ ภายในเกาะได้
2. ควรส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษานอกระบบในรูปแบบตาดีกาหรือคุรุ่มสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง
3. ควรส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษาตามอัธยาศัยในรูปแบบการสอนอัลกุรอานให้แก่เด็กในหมู่บ้านให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นการจัดการเรียนการสอนอัลกุรอานสำหรับผู้ใหญ่ก็เป็นสิ่งจำเป็นเช่นเดียวกัน เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวส่วนใหญ่มีความต้องการเพราะยังไม่สามารถอ่านอัลกุรอานได้อย่างถูกต้อง
4. โรงเรียนรัฐบาลที่ตั้งอยู่ในชุมชนควรเป็นองค์กรหลักในการในการดำเนินการหรือส่งเสริมให้เกิดการจัดการศึกษาอิสลามในรูปแบบต่างๆขึ้นตามที่ประชาชนต้องการทั้งนี้ต้องคำนึงถึงเงื่อนไขและปัจจัยข้อจำกัดต่างๆ รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมจากประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆเช่น สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล สำนักงาน

การศึกษาเอกชนจังหวัดสตูล องค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องร่วมกัน ผลักดันขับเคลื่อนให้เกิดการจัดการศึกษาอิสลามขึ้นในเกาะบูโหลนอย่างแท้จริง

5. รัฐบาลควรมีแนวทางหรือข้อยกเว้นที่จะทำให้มัสยิดบ้านเกาะบูโหลนได้รับการจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้มัสยิดคือเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลซึ่งนำไปสู่การก่อให้เกิดการจัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆขึ้นได้ในชุมชน

6. โรงเรียนและชุมชนควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในเกาะบูโหลนได้รับการศึกษาที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยการผลักดันหรือสนับสนุนทุนการศึกษาทั้งจากภายในเกาะและจากองค์กรภายนอกให้นักเรียนที่เรียนจบมัธยมต้น ไปเรียนต่อจนจบระดับปริญญาตรีและสร้างความเข้มแข็งให้เยาวชนสามารถกลับมาพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นการพัฒนาชุมชนชนและทำให้การจัดการศึกษาอิสลามเกิดขึ้นในระยะยาวและมั่นคง

5.6 ข้อเสนอแนะในการจัดทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาบทบาททางสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ถือเป็น การนำเสนอปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนเกือบทุก ด้าน ไม่ว่าจะเป็นข้อจำกัดและข้อได้เปรียบ นักวิจัยหรือคนภายนอกที่ไม่ได้คลุกคลีและเข้าใจปัญหาที่ซับซ้อนในชุมชน จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจก่อนการเข้าไปทำการวิจัยหรือพัฒนาในด้านอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดที่อาจส่งผลกระทบต่อคนหรือกลุ่มบุคคลต่างๆในชุมชน

2. ควรมีการศึกษาวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยให้ชุมชนและผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาอิสลามทุกภาคส่วนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวิจัย เพื่อที่จะให้มีการจัดการศึกษาอิสลามเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงและยั่งยืนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

3. ควรมีการศึกษาวิจัยชุมชนที่มีบริบทและความพร้อมแตกต่างกันเช่น ชุมชนเกาะที่อยู่ห่างไกลฝั่ง ชุมชนเกาะที่อยู่ใกล้ฝั่ง ที่มีขนาดเล็กและขนาดใหญ่ เพื่อจะได้เห็นสภาพปรากฏการณ์ ปัญหาและแนวทางที่หลากหลายในการจัดการศึกษาอิสลาม

บรรณานุกรม

หนังสือ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2544. การศึกษาตามอัธยาศัย แนวความคิดและประสบการณ์.

ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย. กรุงเทพฯ: บริษัท แปลนพับลิชชิง จำกัด.

กรมวิชาการ. 2546. การจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา

ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544.

กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.

กระทรวงศึกษาธิการ. 2551. การศึกษาเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข : แผนยุทธศาสตร์การ

พัฒนาการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจ จังหวัดชายแดนใต้ ประจำปี 2551-2554.

กระทรวงศึกษาธิการ. 2551. ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์พรทิพกราฟฟิค.

กระทรวงศึกษาธิการ. 2551. คู่มือการใช้หลักสูตรสังคมศึกษา พ.ศ. 2551ตามหลักสูตรแกนกลาง

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทยจำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. 2543. พัฒนาการอิสลามศึกษา 20 ปี สปช. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา.

กระทรวงศึกษาธิการ. 2549. รายงานสภาวะการศึกษาไทยปี 2548/2548 รากเหง้าของปัญหาและ

แนวทางแก้ไข. กรุงเทพฯ: วีทีซี คอมมิวนิเคชั่น.

กัลยา วาณิชย์บัญชา. 2548. การวิเคราะห์สถิติขั้นสูงด้วย SPSS for Windows. พิมพ์ครั้งที่ 4.

กรุงเทพ : ธรรมสาร.

ซอบรี นภากรและเกาชัย อีชา. 2554. ต้นกล้าแห่งอิสลาม. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนครศรีอยุธยา:

สำนักพิมพ์สายสัมพันธ์.

บุญเสริม อุทธาริมย์. 2524. เก้าทศวรรษการประถมศึกษาสตูล. สำนักงานประถมศึกษา

จังหวัดสตูล.

วันชัย โกลละสุด. 2549. การบริหารแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : กรมโยธาธิการและผังเมือง

กระทรวงมหาดไทย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2546. **คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546.**
สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. **ราชกิจจานุเบกษา.** เล่มที่ 116 ตอนที่ 74ก
(19 สิงหาคม 2542).

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545.
ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 116 ตอนที่ 74ก หน้า 1 (19 สิงหาคม 2542).

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551
ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 125 ตอนที่ 41ก (1 มีนาคม 2551).

สุภางค์ จันทวานิช. 2548. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ 13 .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542**
และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ : พริกหวาน.

อกิน รพีพัฒน์. 2547. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา.** กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษา
นโยบายสาธารณะสุข.

องค์การยูเนสโก. 2555. **รายงานการติดตามผลทั่วโลก เรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน (EFA) 2012 :**
เยาวชนกับทักษะที่จำเป็น การนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง. ยูเนสโกพับลิชชิง.

องค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ. 2555. **ข้อมูลพื้นฐานขององค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ อำเภอละ**
ละดู จังหวัดสตูล. องค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ.

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต. 2551. **ปรัชญาการศึกษาอิสลาม.** สงขลา :หาดใหญ่กราฟฟิก.

อิมรอน มะลูลีม .2538. **วิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลไทยกับมุสลิมในประเทศไทย :**
กรณีศึกษากลุ่มมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ : กรุงเทพฯ : อิสลามิกอะเคเดมี.

อัลบุนยาน ฟิตยะตุลฮัก. 2551. **ขั้นตอนสู่การเป็นร็อบบานียีน.**ฟิตยะตุลฮัก.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

ชัยณรงค์ ใจเปง. 2551. **ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเขต**
พื้นที่ตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษา และคณะ. 2551. การพัฒนาคุณภาพการจัดการตามวิถีอิสลามในโรงเรียนเอกชน
สอนศาสนาอิสลามเพื่อบูรณาภาพสังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้. ปัตตานี :
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ชุกรี หะยีสาแม และคณะ. 2555. โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
เกาะบูโหลนดอนและเกาะบูโหลนเล. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ภายใต้ความร่วมมือโครงการพัฒนาเกาะบูโหลน
จังหวัดสตูล (มูลนิธิชัยพัฒนา).

นิลมณี พิทักษ์ และคณะ. 2545. ความต้องการรูปแบบการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ของผู้ประกอบการในเขตชุมชนแออัด ในเขตเทศบาล
นครขอนแก่น. สาขาวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

นิเลาะ แวอุซิง. 2551. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการสอนของครูในโรงเรียนเอกชนสอน
ศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. รายงานการวิจัย วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

นุรีซัน คอเลาะ. 2551. สภาพและปัญหาการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา
จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

นุรียะ เจ๊ะอุบง. 2557. การพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับปฐมวัยโรงเรียนชุมชนบ้านปูยู
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
สอนอิสลามศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

เบญจพร คงอินทร์. 2546. ศึกษาการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญของครู
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ประसान แบนเพชร. 2548. การมีส่วนร่วมของครูในการดำเนินการประกันคุณภาพภายใน
สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์
ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

- ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร และคณะ. 2555. การจัดการเครือข่ายและรูปแบบการพัฒนาการ
ท่องเที่ยวของราษฎรเกาะบูโหลน. ภายใต้โครงการพัฒนาเกาะบูโหลน มูลนิธิชัยพัฒนา.
- ไพสิษฐ์ ชีวะกุล. 2532. ปรัชญาการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดน
ภาคใต้. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มхамะสักรี ยูนัน, 2553. รูปแบบการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาแบบเข้มข้นศึกษาโรงเรียน
บ้านจะนะ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 3. สารนิพนธ์
หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มาโนชญ์ พงษ์. 2546. การปรับใช้คำสอนศาสนาอิสลามเพื่อป้องกันปัญหายาเสพติดใน
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต. สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ. 2549. กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และการจัดการความขัดแย้งใน
ชุมชนมุสลิม : ศึกษากรณีชุมชนบ้านสลาม จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยา
มหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ อภิธนนัง. 2551. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ศูนย์การ
เรียนรู้ชุมชน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์การศึกษาอิสระ ครุศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ไมชาเร้าะ ขุนรักษ์. 2557. การตรึงอายะฮ์นักเรียนในโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาการ. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- รอฮานี ดาโอ๊ะ. 2546. อิสลามกับการศึกษาศาสนาของมุสลิมในสังคมไทย กรณีศึกษาศูนย์อบรม
เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิดในจังหวัดภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ลูกมาน หนูยาหมาด. 2557. ปัญหาการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2551 ของโรงเรียน 1
อำเภอ 1 โรงเรียนในพื้นที่จังหวัดสตูล. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการ
บริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วินิจ สังขรัตน์. 2544. อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ)

ในจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิไลย์ ปัญญา.2553.ความต้องการของครูต่อการบริหารงานของศูนย์การศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ กลุ่มโซน 3 จังหวัดเชียงใหม่.วิทยานิพนธ์การศึกษาอิสระ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ . 2553. กระบวนการดำรงอัตลักษณ์กับการสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษา ชุมชนมัสยิดบ้านเหนือ ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตร ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

สถาบันพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคกลาง. 2555. รายงานการวิจัย การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพของศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนในภาคกลาง. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ

สุชล จรุงการและคณะ. 2549. การศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนรู้สี่ปีสานตำนานไทรเกาหลีในผืนป่า ตำบลเกาะป็นหยี อำเภอเมือง จังหวัดพังงา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค.

หาญม บิลก่อเต็ม. 2554. การจัดสวัสดิการเพื่อคนด้อยโอกาสในชุมชนมุสลิม : กรณีศึกษากองทุน ชะกาตในชุมชนมุสลิมมัสยิดบ้านเหนือ ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อัฒนันท์ อาลีกาแห. 2553. ปัญหาและความต้องการของครูอิสลามศึกษาในการจัดการเรียนการสอน อิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐตามโครงการพัฒนาการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ระดับประถมศึกษาและ มัธยมศึกษาในจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อนุชา หวังภักดี. 2553. การเผยแพร่คำสอนในศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและ สิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาโต๊ะอิหม่ามในเขตกรุงเทพมหานคร. การค้นคว้าอิสระ หลักสูตร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อิบบรอเฮง อาลสุเชน. 2552. พัฒนาการสถานศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

อิบราเฮ็ม ณรงค์รักษาเขตและคณะ. 2551. วิเคราะห์ความต้องการเพื่อพัฒนารองหลักสูตรตาดีกา และสถาบันศึกษาปอเนาะ. ปัตตานี. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ฮอซาลี บินล่าเต๊ะ. 2552. หลักการจัดการศึกษาอิสลามของผู้บริหารและครูอิสลามศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

หนังสือแปล

ฟารามาซ บิน มุฮัมมัด เราะห์บ์. 2551. เลี้ยงลูกให้ถูกทางตามคำสอนของอัลกุรอานและสุนนะฮ์.

แปลจาก Raising Children According to the Qur'an and Sunnah.

โดยปรินต์นัตต์ ทรยศนะสฤยดี.

สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับประเทศไทย. มปป. พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย. ศูนย์กษัตริย์ ฟ้าฮัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน อัลมาดีนะฮ์ อัลมูเนาวาเราะห์. ราชอาณาจักรราชอาณาจักรอาราเบีย.

อะหมัด อิบรอฮีมอบูซัน. 2553. การบริหารจัดการในอิสลาม. โดยฮาเร๊ะ เจ๊ะโค. สงขลา: ไอคิวมีเดีย.

ภาษาต่างประเทศ

Abd al-Rahman al-nihlawi. 2003. **Usul al-Tarbiyah al-Islamiyah wa-Asalibiha : Fi-al-Baitu, wa- Madrosah, wa-Al-majtamia.** Dasaska(Syria). Darul Fikri.

Abu-Abdullah Muhammad Ibn Yazid al-Qazwiniy Ibn maj ah, 1975. **Sunan Ibn Majjah .Ihya al-Turath al-Arabiy.**

al Ghazali. 1994. **Ihya Ulum ul Din.** Ya qub Ismail trans kota Bharu : Pustaka Aman Press Sdn. Bhd.

Arnstein, S.R. 1991. **Ladder of Citizen Participation.** Journal of American Institute of Planners. 35 (January) : 45.

- Barrow. J., Cox P, Sepich. R., and Spivak, R. 1989. **Student Needs Assessment Surveys : Do they predict student use of services.** Journal of College Student Development.
- Coombs. Philip. 1974. **Attack Rural poverty : How Non-Formal Education Can Help. Baltimore :** The John Hopkins University Press.
- Evans, N.J. 1985. **A framework for assisting student affairs staff in fostering moral Development.** Journal of Counseling and Development, 66 (1987), 191-194.
- Ferguson George F. 1976. **Statistical Analysis in Psychology and Education.** 4th. ed. Tokyo : McGraw-Hill Kogakusha.
- Good, C V. **Dictionary of Education.** New York : McGraw – Hill Book Company, 1973.
- Hasan Madmarn. 2001. **The Pondok & Madrasah in Patani.** Penerbit University Kerbangsaan Malasia.
- Ibn Khaldun. 1980. **Muqaddimah ibn Khaldun (Muqaddimah and Introduction of History).** Rosenthal. Franck Trans. New Jersey : Prince University Press.
- Ibrahim Narongraksakhet. 1993. **Ibn Khaldun : Some Basic of Learning.** International Islamic University of Malaysia.
- Khalid Hamid Al Hashimy . 2000. **Usul al-Tarbiyah al-Islamiyah.** Madunah Al-Munuarah : Darul Alim Al-Kutub
- Khan, Muhd Shasif . 1986. **Development of Muslim Educational Thought (700-1900).** Michigan : University Microfilm International.
- Maslow A.H. **Motivation and Personality.** New York : Harpers&Brothers Publishers.
- Patton, M.Q. 1990. **Qualitative evaluation and research methods.** New berry Park, CA: Sage.
- Rizavi, Sajjad. 1986. **Islamic Philosophy of Education.** Lahor : Izharsons Printing.
- Shalaby, Ahmad. 1954. **History of Muslim Education.** Beirut : Dar al Kashshaf.
- Sulaiman Ibn al-Ashath Abu Daud al-Sijistan iy al-Azdiy .2000.**Sunan Abi Daud.** Dar al-Kutub al-Arabiy.
- Talat Sultan. 1992. **Curriculum Guide for Islamic Studies.** 1992. Umm Al-Qura University

Press. Makkah al Mukarramah. Kingdom of Saudi Arabia.

Whitt, E.J. 1991. **Artful science : A primer on qualitative research methods**. Journal of College Student Development.

Yamane, Taro.1973. **Statistics: An Introductory Analysis**. Third editio. Newyork : Harper and Row Publication.

บทความ

กำไล จินดาพล. (2548). **ชุมชนเกาะป็นหยี่ภายใต้กระแสการท่องเที่ยว**. การประชุมวิชาการ ประชากรศาสตร์แห่งชาติ . สมาคมนักประชากรไทย. 61-65.

กุลธร เลิศสุริยะกุล. (2542, มกราคม) **การศึกษาตามอัยยาศัยระบบการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต**. วารสารการศึกษานอกโรงเรียน. 2 (2) , 6 .

เก็ดถวา บุญปรากฏและคณะ. (2557). **ภาคปฏิบัติของวาทกรรมการพัฒนาชุมชนเกาะบูโหลนดอน**. วารสารพัฒนาสังคม 16 (2/2557), 11-17.

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต, (2548). **ข้อเสนอแนะกับการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้**. ในความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง กรณีวิกฤตการณ์ชายแดนภาคใต้. สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มุลินธิเอเซีย มุลินธิเออะวิลเลียมแอนด์ ฟลอราฮิวเล็ท. 65.

ออนไลน์

มันทนา ศังชะกฤษณ์. 2548. **จะจัดการศึกษาภาคบังคับให้มีคุณภาพได้จริงหรือ**. [ออนไลน์].

สืบค้นจาก : <http://www.moe.go.th/main2/article/qua-edu1.htm>.

เข้าใช้เมื่อ [1 พฤศจิกายน 2548].

มุหัมมัด ญะมิลซัยนู. 2541. **วิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกในอิสลาม**. แปล โดย มุหัมมัด เหมอนุกุล.

[ออนไลน์]. สืบค้นจาก : <http://muslim-library.com/Download,4346,o.html>

เข้าใช้เมื่อ [29 เมษายน 2558].

วัฒน์ ศิริธรรม. มปป. **แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย**. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก :

<http://www.thailabour.org/thai/news/47120601.html>. เข้าใช้เมื่อ [20 มกราคม 2555].

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2558 .ประวัติความเป็นมา. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก :

<http://www.vec.go.th>. เข้าใช้เมื่อ [29 กรกฎาคม 2558].

อะหมัด หลีขารี มปป. บทบาทของมัชยิดในการจัดการศึกษา. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก : http://ikm-researchproject.info/event-detail/81#.VdQ_8_ntmko . เข้าใช้เมื่อ [20 มกราคม 2558].

<http://www.fityatulhaq.net/forum/index.php?topic=178.0>.

อิสมาอีลลูตฟี จะปะเกีย. 2549. **ปรัชญาการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีและชุมชน.** [ออนไลน์].

สืบค้นจาก : <http://www.fityatulhaq.net/forum/index.php?topic=178.0>.

เข้าใช้เมื่อ [29 เมษายน 2558].

บุคลากรกรม

กิตติพงษ์ หมั่นเพ็ง. ครูโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลน. 2558. ผู้ให้สัมภาษณ์. 14 มกราคม 2558.

ชัยชาญ นิลเพ็ญ. ชาวชนบ้านเกาะบุโหลน. 2558. ผู้ให้สัมภาษณ์. 10 มกราคม 2558.

ไชยา หาญทะเล. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเกาะบุโหลน. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 18 ธ.ค. 2557.

ซอบีร์ หมัดหมั่น. ปลัดอำเภอเมืองสตูล. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 9 ธันวาคม. 2557.

ซอหมาด ไบหมาดปันจอ. นักวิชาการอิสลามศึกษา สำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดสตูล. 2557.

ผู้ให้สัมภาษณ์. 8 พฤษภาคม 2557.

ซุกรี หะยีสามแม. คณบดีคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี. 2555. ผู้ให้สัมภาษณ์. 5 กันยายน 2555.

ทศพร พงศ์สุวรรณ. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านทับยาง อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา อดีต

ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลน. 2555. ผู้ให้สัมภาษณ์. 6 สิงหาคม 2555.

เทิดศักดิ์ ลายัง. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านเกาะบุโหลน. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 9 ม.ค. 2558.

นัศรี หาญทะเล. ประชาชนบ้านเกาะบุโหลน. 2558. ผู้ให้สัมภาษณ์. 11 มกราคม. 2558.

นิรันดร์ ตั้งสง่า. ประธานกลุ่มเกษตรกรบ้านเกาะบุโหลน. 2558. ผู้ให้สัมภาษณ์. 10 มกราคม 2558.

บาเต็ม หาญทะเล. พนักงานขับรถโรงเรียนบ้านเกาะบุโหลน. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 17 ธันวาคม

2557.

บาเสด ดาโต๊ะศรีดาหวัน .ประชาชนบ้านเกาะบุโหลน. 2555. ผู้ให้สัมภาษณ์ 27 กุมภาพันธ์ 2555.

บือดล ทะเลเล็ก. นักเรียนที่กำลังศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนอิสลามวิทยานูเคราะห์.

2558. ผู้ให้สัมภาษณ์. 11 มกราคม 2558.

ปรีดา โสรมย์. อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน บ้านเกาะบุญโหลน. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 16 ธันวาคม 2557.

พรชัย อุษณีย์. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ. 2558. ผู้ให้สัมภาษณ์. 12 มกราคม. 2558.

วิม องสารา. พนักงานบริการโรงเรียนบ้านเกาะบุญโหลน ผู้ให้สัมภาษณ์. 2557. 17 ธ.ค. 2557

สมจิตร ลายัง. อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน บ้านเกาะบุญโหลน. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 12 ธันวาคม 2557.

สมบัติ สักหลัก. ประชาชนบ้านบ้านเกาะบุญโหลน. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 18 ธ.ค. 2557.

สาโยค หมีนหวัง. ครูอิสลามศึกษา โรงเรียนบ้านโคกพะยอม จังหวัดสตูล. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 15 ธันวาคม 2557.

สุรชัย หาญทะเล. ประชาชนบ้านเกาะบุญโหลน. 2558. ผู้ให้สัมภาษณ์. 11 มกราคม 2558.

สุไลมาน ยังปากน้ำ. ครูอิสลามศึกษาโรงเรียนบ้านดาหลำ จังหวัดสตูล. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 10 ธันวาคม 2557.

อัมหรับ เหมรา. อาสาสมัครอีม่ามชุมชนหมู่เกาะบุญโหลน จังหวัดสตูล. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 19 กันยายน 2557.

อานต์ติ หวังกุลหลำ. ที่ปรึกษาโครงการโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2557. ผู้ให้สัมภาษณ์. 20 กันยายน 2557.

อีดล ลายัง. อดีตสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ. 2558. ผู้ให้สัมภาษณ์. 9 มกราคม 2558.

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

Prince of Songkhro University
Pattani Campus

ลำดับที่.....

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การจัดการการศึกษาอิสลามในเกาะบาหลี จังหวัดสตูล

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.) ศึกษาบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมในเกาะบาหลี จังหวัดสตูล 2.) ศึกษาระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบาหลี จังหวัดสตูล 3.) ประมวลแนวทางในการจัดการการศึกษาอิสลามของชุมชนมุสลิมเกาะบาหลี จังหวัดสตูล เป็นการศึกษาทางวิชาการ ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามจะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่านไม่ว่ากรณีใด ๆ ทั้งสิ้น แต่มุ่งประโยชน์เพื่อการศึกษาเท่านั้น จึงขอความกรุณาจากท่าน โปรดตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อและตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาการศึกษาต่อไป

2. แบบสอบถามมี 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบาหลี จังหวัดสตูล ใช้วัดระดับตามมาตราส่วนประมาณค่าชนิด 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบาหลี จังหวัดสตูล ที่เหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชนตามปัจจัยที่เอื้ออำนวย

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านเป็นอย่างสูงที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม มา ณ โอกาสนี้

นายอัปดุลเลาะ หมัดอะด้า

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

แบบสอบถามการวิจัย

เรื่อง การจัดการการศึกษาอิสลามในเกาะบาหลี จังหวัดสตูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน () หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

1. เพศ

() ชาย

() หญิง

2. อายุ

() 15 – 25 ปี

() 26 – 35 ปี

() 36 – 45 ปี

() 46 – 55 ปี

() 56 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษาสามัญ

() ไม่ได้ศึกษา

() ประถมศึกษา

() มัธยมศึกษาตอนต้น

() มัธยมศึกษาตอนปลาย

() สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย

4. ระดับการศึกษาศาสนา

() ไม่ได้ศึกษา

() ปอเนาะดั้งเดิม

() อิบติคาอียะฮ์ (ตอนต้น)

() มุตะวัตลิฎาะฮ์ (ตอนกลาง)

() ฆานาวิยะฮ์ (ตอนปลาย)

5. อาชีพ

() ไม่ได้ประกอบอาชีพ

() ประมง

- () เกษตรกรรม
- () ข้าราชการ
- () รับจ้าง
- () ธุรกิจส่วนตัว

5. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

- () ไม่มีรายได้
- () ต่ำกว่า 8,000 บาท
- () 8,100 – 12,000 บาท
- () 12,001 – 16,000 บาท
- () 16,001 บาท ขึ้นไป

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ตอนที่ 2 ความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิม

เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล

จงทำเครื่องหมาย / ในช่อง () (1=น้อยมาก, 2=น้อย, 3=ปานกลาง, 4=มาก, 5=มากที่สุด)

ความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลาม	ระดับความต้องการ				
	5	4	3	2	1
1.) ด้านการศึกษาในระบบ					
1. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลามศึกษาแบบพื้นฐานทั่วไป					
2. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มีการเรียน การสอนอิสลามศึกษา ในระดับชั้นปฐมวัย					
3. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มีการบูรณาการอิสลามศึกษา ในระดับชั้นปฐมวัย					
4. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลามศึกษาแบบเข้ม					
5. ท่านต้องการให้มีการจัดการการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญ					
6. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนเอกชนประเภทสอนศาสนา					
7. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญบูรณาการอิสลาม					
2.) ด้านการศึกษานอกระบบ					
8. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบ กศน. โดยมีการกำหนดเวลาเรียนร่วมกันระหว่างนักเรียนและครูผู้สอน					
9. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยมีโรงเรียนตาดีกา					
10. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยมีโรงเรียนคุรุสัมพันธ์					
11. ท่านต้องการให้มีการสอนแบบสถาบันการศึกษา					

ปอเนาะ					
ความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลาม	ระดับความต้องการ				
	5	4	3	2	1
3.) ด้านการศึกษาตามอรรถาัย					
12. ท่านต้องการให้มีการสอนอัลกุรอาน สำหรับเด็ก ในหมู่บ้าน					
13. ท่านต้องการให้มีการสอนอัลกุรอาน สำหรับผู้ใหญ่ ในหมู่บ้าน					
14. ท่านต้องการให้มีการสอนฮาฟิซ (ท่องจำอัลกุรอาน) สำหรับเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน					
15. ท่านต้องการให้มีการสอนกิตาบที่ให้ความรู้แก่คนในชุมชนตามบ้าน					
16. ท่านต้องการให้มีการสอนฟิรฎูอิน (การศึกษาอิสลามขั้นพื้นฐาน) สำหรับผู้ใหญ่					
17. ท่านต้องการให้มีการสอนศาสนาโดยมีโต๊ะครูหรือผู้มีความรู้มาสอนที่มัสยิด (มัจลิสอิลมีย)					
18. ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยให้มีโต๊ะครูมาบรรยายในช่วงเทศกาลต่าง ๆ					
19. ท่านต้องการศึกษาอิสลามผ่านหนังสือต่าง ๆ					
20. ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยใช้สื่อจากทีวีจานดาวเทียม					
21. ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยใช้ระบบอินเทอร์เน็ต					
22. ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยใช้วิทยุ					
23. ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยผ่านเสียงตามสาย					
24. ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยใช้สถานที่จากมูมหรือศาลา/แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน					
25. ท่านต้องการศึกษาอิสลามจากสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ					
26. ท่านต้องการให้มีการเรียนการสอนบูรณาการศาสตร์อิสลามที่สอดคล้องกับการประกอบอาชีพ					

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชนมุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล ที่มีความเหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชน

1. ท่านคิดว่าสภาพบริบทของชุมชนมุสลิมบ้านเกาะบูโหลนในปัจจุบันเหมาะที่จะจัดการการศึกษาอิสลามแบบใด

1.1 ด้านการศึกษาในระบบ

.....

.....

.....

1.2 ด้านการศึกษานอกระบบ

.....

.....

.....

1.3 ด้านการศึกษาตามอัธยาศัย

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

ขอบขอบคุณเป็นอย่างสูง

แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เกี่ยวกับบริบททางสังคมของชุมชนมุสลิมเกาะบุโหลน จังหวัดสตูล

1. เป็นข้อมูลสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 สถานที่ทำงาน.....

ตำแหน่ง.....

1.3 อายุปัจจุบัน.....ปี

2. วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....เวลา.....

3. ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาวิจัย

3.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน

3.1.1 ท่านรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนหรือไม่ ถ้ารู้ประวัติ รู้อย่างไร

3.1.2 ถิ่นฐานดั้งเดิมของบรรพบุรุษท่านมาจากที่ไหน ท่านทราบหรือไม่และมีความเป็นมาอย่างไร

3.1.3 ตระกูลต่างๆและลักษณะเด่นของแต่ละตระกูลในชุมชนมีหรือไม่ และเป็นอย่างไร

3.1.4 ท่านรู้พัฒนาการและเหตุการณ์สำคัญในแต่ละช่วงเวลาของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

3.1.5 สถานที่สำคัญและลักษณะพิเศษของชุมชนมีอะไรบ้าง อย่างไร

3.2 ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ฐานะและเศรษฐกิจ

3.2.1 คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอะไร ฐานะและเศรษฐกิจเป็นอย่างไร

3.3 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษา

3.3.1 ท่านทราบความเป็นมาของการจัดการศึกษาในชุมชนหรือไม่ มีประวัติและความเป็นมาอย่างไร

3.3.2 ท่านคิดว่าชุมชนมีจุดเด่นและโอกาสในการจัดการศึกษาอิสลามอย่างไร

3.3.3 ท่านคิดว่าชุมชนมีจุดด้อยและอุปสรรคในการจัดการศึกษาอิสลามอย่างไร

3.3.4 ที่ผ่านมากคนในชุมชนได้มีโอกาสไปศึกษาต่อในระดับที่สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้นหรือไม่ และมีพัฒนาการอย่างไร

3.3.5 ท่านคิดว่ามีอิทธิพลและผลกระทบอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายหรือการดำเนินการจัดการศึกษาอิสลาม

**แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับกับแนวทางการจัดการศึกษาอิสลามใน
ชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบุโหลน จังหวัดสตูล**

1. เป็นข้อมูลสถานภาพของผู้ทรงคุณวุฒิ

1.1 สถานที่ทำงาน.....

ตำแหน่ง.....

1.3 อายุปัจจุบัน.....ปี

2. วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....เวลา.....

3. แนวทางในการจัดการศึกษาอิสลาม

โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนวทางในการจัดการศึกษาอิสลามในชุมชนมุสลิมหมู่เกาะบุ
โหลน จังหวัดสตูล ในหัวข้อต่อไปนี้

3.1 ด้านการศึกษาในระบบ

.....

.....

.....

.....

3.2 ด้านการศึกษานอกระบบ

.....

.....

.....

.....

3.3 ด้านการศึกษาตามอัธยาศัย

.....

.....

.....

.....

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก ข

ผลการหาคุณภาพแบบสอบถาม

**ผลการตรวจหาค่าความสอดคล้องข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม
เพื่อการวิจัย**

(Item Objective Index: IOC)

ข้อที่	รายการ/ปัญหา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			ค่า IOC	สรุปความสอดคล้อง
		1	2	3		
1	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลามศึกษาแบบพื้นฐานทั่วไป	+1	1	1	1	สอดคล้อง
2	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มีการเรียน การสอนอิสลามศึกษา ในระดับชั้นปฐมวัย	1	1	1	1	สอดคล้อง
3	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่มี การบูรณาการอิสลามศึกษา ในระดับชั้นปฐมวัย	1	1	1	1	สอดคล้อง
4	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนรัฐที่มีการสอนวิชาอิสลามศึกษาแบบเข้ม	1	1	1	1	สอดคล้อง
5	ท่านต้องการให้มีการจัดการการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญ	1	1	1	1	สอดคล้อง
6	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบโรงเรียนเอกชนประเภทสอนศาสนา	1	1	1	1	สอดคล้อง
7	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญบูรณาการอิสลาม	1	1	1	1	สอดคล้อง
8	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามแบบกศน. โดยมีการกำหนดเวลาเรียนร่วมกันระหว่างนักเรียนและครูผู้สอน	1	1	1	1	สอดคล้อง
9	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยมีโรงเรียนคาทอลิก	1	1	1	1	สอดคล้อง

ข้อที่	รายการ/ปัญหา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			ค่า IOC	สรุปความสอดคล้อง
		1	2	3		
10	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยมีโรงเรียนครูสัมพันธ์	1	1	1	1	สอดคล้อง
11	ท่านต้องการให้มีการสอนแบบสถาบันการศึกษาปอเนาะ	1	1	1	1	สอดคล้อง
12	ท่านต้องการให้มีการสอนอัลกุรอานสำหรับเด็ก ในหมู่บ้าน	1	1	1	1	สอดคล้อง
13	ท่านต้องการให้มีการสอนอัลกุรอานสำหรับผู้ใหญ่ ในหมู่บ้าน	1	1	1	1	สอดคล้อง
14	ท่านต้องการให้มีการสอนฮาฟิซ (ท่องจำอัลกุรอาน)สำหรับเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน	1	1	1	1	สอดคล้อง
15	ท่านต้องการให้มีการสอนกิตาบที่ให้ความรู้แก่คนในชุมชนตามบ้าน	1	1	1	1	สอดคล้อง
16	ท่านต้องการให้มีการสอนฟิรฎูฮิน (การศึกษาอิสลามขั้นพื้นฐาน) สำหรับผู้ใหญ่	1	1	1	1	สอดคล้อง
17	ท่านต้องการให้มีการสอนศาสนาโดยมิได้ะครูหรือผู้มีความรู้มาสอนที่มีศยิด (มัจลิสฮัลมีย)	1	0	1	1	สอดคล้อง
18	ท่านต้องการให้มีการจัดการศึกษาอิสลามโดยให้มิได้ะครูมาบรรยายในช่วงเทศกาลต่าง ๆ	1	1	1	1	สอดคล้อง
19	ท่านต้องการศึกษาอิสลามผ่านหนังสือต่าง ๆ	1	1	1	1	สอดคล้อง
20	ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยใช้สื่อจากทีวีจานดาวเทียม	1	1	1	1	สอดคล้อง
21	ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยใช้ระบบอินเทอร์เน็ต	1	1	1	1	สอดคล้อง
22	ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยใช้วิทยุ	1	1	1	1	สอดคล้อง
23	ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยผ่านเสียงตามสาย	1	1	1	1	สอดคล้อง
24	ท่านต้องการศึกษาอิสลามโดยใช้สถานที่จาก	1	1	1	1	สอดคล้อง

ข้อที่	รายการ/ปัญหา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			ค่า IOC	สรุปความ สอดคล้อง
		1	2	3		
	มูมหรือศาลา/แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน					
25	ท่านต้องการศึกษาอิสลามจากสื่ออื่นๆ เช่น แผ่นพับ	1	1	1	1	สอดคล้อง
26	ท่านต้องการให้มีการเรียนการสอนบูรณาการ ศาสตร์อิสลามที่สอดคล้องกับการประกอบ อาชีพ	1	1	1	1	สอดคล้อง

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

แบบสอบถามเกี่ยวกับเกี่ยวกับความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามของประชาชนในชุมชน
มุสลิมเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล

1. ด้านการศึกษาในระบบ	0.76
2. ด้านการศึกษานอกระบบ	0.79
3. ด้านด้านการศึกษาตามอัธยาศัย	0.79
ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ	0.79

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ภาคผนวก ค
เอกสารราชการ

Prince of Songkhla University
Pattani Campus

ที่ ศธ ๐๕๒๓.๒.๐๘/๑๐๕๓

วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรู่สมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒิสักดิ์ พิศสุวรรณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. โครงร่างวิจัยสำหรับผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายอับดุลเลาะ หมัดอะด้า นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารและการจัดการ การศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการการศึกษาอิสลามในหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล” โดยมี ดร.อะหมัด ยี่สุนทร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ ภาควิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามวัตถุประสงค์ของแบบสอบถาม ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้วิจัยในการปรับปรุงเครื่องมือเพื่อการวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายยูโซะ ตาละ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

วิทยาลัยอิสลามศึกษา

โทรศัพท์ ๐ ๘๘๗๓ ๒๖๒๔๔

โทรสาร ๐ ๗๓๓๔ ๘๗๒๖

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานเลขาธิการ วิทยาลัยอิสลามศึกษา โทร. ๒๒๖๑

ที่ มอ ๗๕๑ / ๘๘๘

วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง

ด้วยนายอัคคูลเลาะ หมัดอะด้า นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหาร และการจัดการการศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการศึกษาอิสลามในหมู่เกาะบาหลีลอน จังหวัดสตูล” โดยมี ดร.อะหมัด ยี่สุนทรง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ วิทยาลัยอิสลามศึกษา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความเที่ยงตรง แบบสอบถามตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้วิจัยในการปรับปรุงเครื่องมือเพื่อการวิจัยต่อไป พร้อมนี้ขอส่งแบบสอบถาม และข้อมูลสำหรับผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถาม วิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการการศึกษาอิสลามในหมู่เกาะบาหลีลอน จังหวัดสตูล” จำนวน ๑ ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักขอบคุณยิ่ง

(ดร.ยูโซะ ดาเลาะ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานเลขาธิการ วิทยาลัยอิสลามศึกษา โทร ๒๒๖๑
 ที่ มอ ๗๕๑ / ๗๗๗ วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๗
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์สุวรรณี หลังปุเต๊ะ

ด้วยนายอับลเลาะ หมัดอะด้า นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหาร และการจัดการการศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการศึกษาอิสลามในหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล” โดยมี ดร.อะหมัด ยี่สุนทรง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ วิทยาลัยอิสลามศึกษา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความเที่ยงตรง แบบสอบถามตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้วิจัยในการปรับปรุงเครื่องมือเพื่อการวิจัยต่อไป พร้อมนี้ขอส่งแบบสอบถาม และข้อมูลสำหรับผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถาม วิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการการศึกษาอิสลามในหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล” จำนวน ๑ ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ จักขอบคุณยิ่ง

(ดร.ยูโซะ ตาเละ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

ที่ ศธ ๐๕๑๓.๒.๐๘/๒๐๕๕

วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรู่สะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๑ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการทดลองเครื่องมือเพื่อการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายกลับตุลเลาะห์ หมัดอะด้า นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารและการจัดการ การศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การจัดการการศึกษาอิสลามในหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล" โดยมี ดร.อะห์มัด ยี่สุนทร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ นักศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการตอบแบบสอบถาม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านได้กรุณาให้ข้อมูลในครั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายยูโซะ ตาเละ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

วิทยาลัยอิสลามศึกษา

โทรศัพท์ ๐ ๘๙๗๓ ๒๖๒๔๔

โทรสาร ๐ ๗๓๓๔ ๘๗๒๖

ที่ ศธ ๐๕๒๑.๒.๐๘/๒๐๕๕

วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรุสะมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ๙๔๐๐๐

๒ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ทำการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายอับลีอะหมัดอะด้า นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารและการจัดการ การศึกษาอิสลาม วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการการศึกษาอิสลามในหมู่เกาะบูโหลน จังหวัดสตูล” โดยมี ดร.อะหมัด ยี่สุนทรง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ขออนุญาตขอความอนุเคราะห์จากท่านโดยการตอบแบบสอบถาม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านกรุณาให้ข้อมูลในครั้งนี เพื่อประโยชน์ในการดำเนินวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายยูโซะ ตาเล)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา

วิทยาลัยอิสลามศึกษา

โทรศัพท์ ๐ ๘๙๓๓๓ ๒๖๒๔๔

โทรสาร ๐ ๓๓๓๔ ๘๗๒๖

ภาคผนวก ง

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

Prince of Songkhla University
Pattani Campus

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเลาะ แวอุเซ็ง
 ตำแหน่ง รองผู้อำนวยการฝ่ายบัณฑิตศึกษาและวิจัย
 สถานที่ทำงาน วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒิสักดิ์ พิศสุวรรณ
 ตำแหน่ง อาจารย์
 สถานที่ทำงาน มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
3. อาจารย์ สุวรรณิ หลังปุเต๊ะ
 ตำแหน่ง หัวหน้าแผนกครุศาสตร์อิสลาม ภาควิชาอิสลามศึกษา
 สถานที่ทำงาน วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Prince of Songkhla University
Pattani Campus

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นายอับลูเลาะ หมัดอะด้า
รหัสประจำตัวนักศึกษา 5320420142

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต (อิสลามศึกษา)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	2549

ทุนการศึกษา

ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิชานิพนธ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

รักษาการผู้อำนวยการปาดานิฟอรัม 112/21 หมู่ 5 ถ.หนองจิก ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

อับลูเลาะ หมัดอะด้า และอะหมัด ยี่สุนทร. 2557. “การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน
จังหวัดสตูล” การประชุมวิชาการระดับชาติด้านอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา ครั้งที่ 2
ประจำปี 2557 วันที่ 24 ธันวาคม 2557 ณ อาคารวิทยอิสลามศึกษานานาชาติ วิทยาลัย
อิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.